

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια (1. Dīgha
Nikāya - Aṭṭhakathā)

3. Σχόλια για το κεφάλαιο για τον Πάτχικα
(3. Pāthikavaggaṭṭhakathā)

10. Σχόλια για την ομιλία για την συλλογική απαγγελία
(10. Saṅgītisuttavaṇṇanā)

[DN 33, PTS 3.207-3.271]

PaliVerse

1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια

3. Σχόλια για το κεφάλαιο για τον Πάτχικα

10. Saṅgītisuttavaṇṇanā

296. Evaṃ me sutanti saṅgītisuttaṃ. Tatrāyamaṃpubbapadavaṇṇanā - cārikaṃ caramānoti nibaddhacārikaṃ caramāno. Tadā kira satthā dasasahassacakkavāle ñāṇajālaṃ pattharivā lokaṃ volokayamāno pāvānagaravāsino mallarājāno disvā ime rājāno mayhaṃ sabbaññutaññāṇajālassa anto paññāyanti, kiṃ nu khoti āvajjanto “rājāno ekaṃ sandhāgāraṃ kāresuṃ, mayi gate maṅgalaṃ bhaṇāpessanti, ahaṃ tesaṃ maṅgalaṃ vatvā uyyojetvā ‘bhikkhusaṅghassa dhammakathaṃ kathehi’ti sārīputtaṃ vakkhāmi, sārīputto tīhi piṭakehi sammāsivā cuddasapañhādhikena pañhasahassena paṭimaṇḍetvā bhikkhusaṅghassa saṅgītisuttaṃ nāma kathessati, suttantaṃ āvajjetvā pañca bhikkhusatāni saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇissanti”ti imamatthaṃ disvā cārikaṃ pakkanto. Tena vuttaṃ - “mallesu cārikaṃ caramāno”ti.

Ubbhatakanavasandhāgāraṇṇanā

297. Ubbhatakanti tassa nāmaṃ, uccattā vā evaṃ vuttaṃ. Sandhāgāranti nagaramajjhe sandhāgārasālā. Samaṇena vāti ettha yasmā gharavathupariggahakāleyeva devatā attano vasanaṭṭhānaṃ gaṇhanti. Tasmā devena vāti avatvā “samaṇena vā brāhmaṇena vā kenaci vā manussabhūtenā”ti vuttaṃ. Yena bhagavā tenupasaṅkamimsūti bhagavato āgamaṇaṃ sutvā “amhehi gantvāpi na bhagavā ānīto, dūtaṃ pesetvāpi na pakkosāpito, sayameva pana mahābhikkhusaṅghaparivāro amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ sampatto, amhehi ca sandhāgārasālā kāritā, ettha mayaṃ dasabalaṃ ānetvā maṅgalaṃ bhaṇāpessāmā”ti cintetvā upasaṅkamimsu.

298. Yena sandhāgāraṃ tenupasaṅkamimsūti taṃ divasaṃ kira sandhāgāre cittakammaṃ niṭṭhapetvā aṭṭakā muttamattā honti, buddhā ca nāma araṇṇajjhāsayaṃ araṇṇārāmā, antogāme vaseyyuṃ vā no vā. Tasmā bhagavato manaṃ jānitvāva paṭijaggissāmāti cintetvā te bhagavantā upasaṅkamimsu. Idāni pana manaṃ labhitvā paṭijaggitukāmā yena sandhāgāraṃ tenupasaṅkamimsu. Sabbasantharinti yathā sabbaṃ santhataṃ hoti, evaṃ. Yena bhagavā tenupasaṅkamimsūti ettha pana te mallarājāno sandhāgāraṃ paṭijaggitvā nagaravīthiyopi sammajjāpetvā dhaje ussāpetvā gehadvāresu puṇṇaghaṭe ca kadaliyo ca ṭhapāpetvā sakalanagaraṃ dīpamālādīhi vipakīṇatārakaṃ viya katvā khīrapāyake dārake khīraṃ pāyyetha, dahare kumāre lahuṃ lahuṃ bhojāpetvā sayāpetha, uccāsaddaṃ mā karittha, ajja ekarattiṃ satthā antogāme vasissati, buddhā nāma appasaddakāmā hontīti bheriṃ carāpetvā sayāṃ daṇḍadīpikaṃ ādāya yena bhagavā tenupasaṅkamimsu.

299. Bhagavantāmyeva purakkhatvāti bhagavantā purato katvā. Tattha bhagavā bhikkhūnañceva upāsakānañca majjhe nisinno ativiya virocati, samantapāsādiko suvaṇṇavaṇṇo abhirūpo dassanīyo. Purimakāyato suvaṇṇavaṇṇā rasmi utṭhahitvā asītihatthaṃ ṭhānaṃ gaṇhāti. Pacchimakāyato. Dakkhiṇahatthato. Vāmahatthato

suvaṇṇavaṇṇā rasmi uṭṭhahitvā asītihattham ṭhānam gaṇhāti. Upari kesantato paṭṭhāya sabbakesāvaṭṭhehi moragīvavaṇṇā rasmi uṭṭhahitvā gaganatale asītihattham ṭhānam gaṇhāti. Heṭṭhā pādatalehi pavāḷavaṇṇā rasmi uṭṭhahitvā ghanapathaviyaṃ asītihattham ṭhānam gaṇhāti. Evaṃ samantā asīti hatthamattam ṭhānam chabbaṇṇā buddharasmiyo vijjotamānā vipphandamānā vidhāvanti. Sabbe disābhāgā suvaṇṇacampakapupphehi vikiriyaṃ viya suvaṇṇaghaṭato nikkhantasuvaṇṇarasadhārāhi siṅcamānā viya pasāritasuvaṇṇapaṭaparikkhittā viya verambhavātasamuṭṭhitakimsukakaṇikārapupphacuṇṇasamākiṇṇā viya ca vippakāsanti.

Bhagavatopi asītiyanubyañjanabyāmapabbhādvattiṃsavaralakkhaṇasamujjalam sarīram samuggatatārakam viya gaganatalam, vikasitamiva padumavanam, sabbapāliphullo viya yojanasatiko pāricchattako paṭipāṭiyā ṭhapitānam dvattiṃsacandānam dvattiṃsasūriyānam dvattiṃsacakkavattirājānam dvattiṃsadevarājānam dvattiṃsamahābrahmānam siriyā sirim abhibhavamānam viya virocati. Parivāretvā nisinnā bhikkhūpi sabbeva appicchā santuṭṭhā pavivittā asaṃsaṭṭhā āradhaviyā vattāro vacanakkhamā codakā pāpagarahino sīlasampannā samādhisampannā paññāvimutti vimuttiñāṇadassanasampannā. Tehi parivārito bhagavā rattakambalaparikkhitto viya suvaṇṇakkhandho, rattapadumavanasaṇḍamajjhagatā viya suvaṇṇanāvā, pavāḷavedikāparikkhitto viya suvaṇṇapāsādo virocittha.

Asītimahātherāpi nam meghavaṇṇam paṃsukūlam pārupitvā maṇivammavammitā viya mahānāgā parivārayiṃsu vantarāgā bhinnakilesā vijaṭṭhitaṭṭhā chinnabandhanā kule vā gaṇe vā alaggā. Iti bhagavā sayam vitarāgo vitarāgehi, vītadoso vītadosehi, vītamoho vītamohēhi, nittāṇho nittāṇhehi, nikkilesa nikkilesehi, sayam buddho bahussutabuddhehi parivārito pattaparivāritam viya kesaram, kesaraparivāritā viya kaṇṇikā, aṭṭhanāgasahassaparivārito viya chaddanto nāgarājā, navutihaṃsasahassaparivārito viya dhataratṭho haṃsarājā, senaṅgaparivārito viya cakkavattirājā, marugaṇaparivārito viya sakko devarājā, brahmagaṇaparivārito viya hārito mahābrahmā, asameṇa buddhavesena aparimāṇena buddhaviḷāsena tassam parisati nisinnā pāveyyake malle bahudeva rattiṃ dhammiyā kathāya sandassetvā uyyojesi.

Ettha ca dhammikathā nāma sandhāgāraanumodanappaṭisaṃyuttā pakiṇṇakakathā veditabbā. Tadā hi bhagavā ākāsaṅgam otārento viya pathavojaṃ ākaḍḍhanto viya mahājambuṃ matthake gahetvā cārento viya yojaniyamadhugaṇḍam cakkayantena pīletvā madhupānam pāyamāno viya ca pāveyyakānam mallānam hitasukhāvaham pakiṇṇakakatham kathesi.

300. Tuṇhībhūtam tuṇhībhūtanti yaṃ yaṃ disaṃ anuviloketi, tattha tattha tuṇhībhūtameva. Anuviloketvāti maṃsacakkhunā dibbacakkhunāti dvīhi cakkhūhi tato tato viloketvā. Maṃsacakkhunā hi nesaṃ bahiddhā iriyāpatham pariggahehi. Tattha ekabhikkhussāpi neva hatthakukkucam na pādakukkucam ahoṣi, na koci sīsamukhipi, na katham kathesi, na niddāyanto nisīdi. Sabbepi tīhi sikkhāhi sikkhitā nivāte padīpasikhā viya niccalā nisīdiṃsu. Iti nesaṃ imaṃ iriyāpatham maṃsacakkhunā pariggahehi. Ālokaṃ pana vaḍḍhayitvā dibbacakkhunā hadayarūpaṃ disvā abbhantaragatam sīlam olokesi. So anekasatānam bhikkhūnam antokumbhiyaṃ jalamānam padīpaṃ viya arahattupagaṃ sīlam addasa. Āradhaviṇṇasakā hi te bhikkhū. Iti nesaṃ sīlam disvā “imepi bhikkhū mayham

anucchavikā, ahampi imesaṃ anucchaviko”ti cakkhutaḷesu nimittaṃ ṭhapetvā bhikkhusaṅghaṃ oloketvā āyasmantaṃ sāriputtaṃ āmantesi “piṭṭhi me āgilāyati”ti. Kasmā āgilāyati? Bhagavato hi chabbassāni mahāpadhānaṃ padahantassa mahantaṃ kāyadukkaṃ ahosi. Athassa aparabhāge mahallakakāle piṭṭhivāto uppajji.

Saṅghāṭiṃ paññāpetvāti sandhāgārassa kira ekapasse te rājāno kappiyamañcakaṃ paññāpesuṃ “appeva nāma satthā nipajjeyyā”ti. Satthāpi catūhi iriyāpathehi paribhuttaṃ imesaṃ mahapphalaṃ bhavissatīti tattha saṅghāṭiṃ paññāpetvā nipajji.

Bhinnanigaṇṭhavatthuvaṇṇanā

301. Tassa kālaṅkiriyaṇṭhiyātiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttameva.

302. Āmantesīti bhaṇḍanādivūpasamakaraṃ svākhyātaṃ dhammaṃ desetukāmo āmantesi.

Ekakavaṇṇanā

303. Tatthāti tasmīṃ dhamme. Saṅgāyitabbanti samaggehi gāyitabbaṃ, ekavacanehi aviruddhavadanehi bhaṇitabbaṃ. Na vivaditabbanti atthe vā byañjane vā vivādo na kātabbo. Eko dhammoti ekakadukatikādivasena bahudhā sāmaggirasam dassetukāmo paṭhamaṃ tāva “eko dhammo”ti āha. Sabbe sattāti kāmabhavādīsu saññābhavādīsu ekavokārabhavādīsu ca sabbabhavesu sabbe sattā. Āhāraṭṭhitikāti āhārato ṭhiti etesanti āhāraṭṭhitikā. Iti sabbasattānaṃ ṭhiti hetu āhāro nāma eko dhammo amhākaṃ satthārā yāthāvato ñatvā sammadakkhāto āvusoti dīpeti.

Nanu ca evaṃ sante yaṃ vuttaṃ “asaññasattā devā ahetukā anāhārā aphassakā”tiādi, taṃ vacanaṃ virujjhatīti, na virujjhati. Tesañhi jhānaṃ āhāro hoti. Evaṃ santepe “cattārome, bhikkhave, āhārā bhūtānaṃ vā sattānaṃ ṭhitiyā sambhavesīnaṃ vā anuggahāya. Katame cattāro? Kabaḷikāro āhāro oḷāriko vā sukhumo vā, phasso dutiyo, manosañcetanā tatiyā, viññāṇaṃ catuttha”nti idampi virujjhatīti, idampi na virujjhati. Etasmiñhi sutte nipariyāyena āhāralakkhaṇāva dhammā āhārāti vuttā. Idha pana pariyāyena paccayo āhāroti vutto. Sabbadhammānañhi paccayo laddhuṃ vaṭṭati. So ca yaṃ yaṃ phalaṃ janeti, taṃ taṃ āharati nāma, tasmā āhāroti vuccati. Tenevāha “avijjampāhaṃ, bhikkhave, sāhāraṃ vadāmi, no anāhāraṃ. Ko ca, bhikkhave, avijjāya āhāro? Pañcanīvaraṇāṭtissa vacanīyaṃ. Pañcanīvaraṇepāhaṃ, bhikkhave, sāhāre vadāmi, no anāhāre. Ko ca, bhikkhave, pañcannaṃ nīvaraṇānaṃ āhāro? Ayonisomanasikārotissa vacanīya”nti. Ayaṃ idha adhippeto.

Etasmiñhi paccayāhāre gahite pariyāyāhāropi nipariyāyāhāropi sabbo gahitova hoti. Tattha asaññābhava paccayāhāro labbhati. Anuppanne hi buddhe titthāyatane pabbajitā vāyokasiṇe parikammaṃ katvā catutthajjhānaṃ nibbattetvā tato vuṭṭhāya dhī cittaṃ, dhibbatetaṃ cittaṃ cittassa nāma abhāvoyeva sādhu, cittañhi nissāyeva vadhabandhādipaccayaṃ dukkaṃ uppajjati. Citte asati natthetanti khantiṃ ruciṃ uppādetvā aparihīnājjhānā kālaṅkatvā asaññābhava nibbattanti. Yo yassa iriyāpatho manussaloke paṇihito ahosi, so tena iriyāpathena nibbattitvā pañca kappasatāni ṭhito vā nisinno vā nipanno vā hoti. Evarūpānampi sattānaṃ paccayāhāro labbhati. Te hi yaṃ jhānaṃ bhāvetvā nibbattā, tadeva nesaṃ paccayo hoti. Yathā jiyāvegena khittasaro yāva jiyāvego atthi, tāva gacchati, evaṃ yāva jhānapaccayo atthi, tāva tiṭṭhanti. Tasmīṃ niṭṭhite khīṇavego saro viya patanti. Ye pana te nerayikā neva

uṭṭhānaphalūpajīvī na puññaphalūpajīvīti vuttā, tesam ko āhāroti? Tesam kammameva āhāro. Kiṃ pañca āhārā atthīti ce. Pañca, na pañcāti idam na vattabham. Nanu paccayo āhāroti vuttametaṃ. Tasmā yena kammena te niraye nibbattā, tadeva tesam tṭhitipaccayattā āhāro hoti. Yaṃ sandhāya idam vuttaṃ “na ca tāva kālaṅkaroti, yāva na taṃ pāpakammaṃ byantī hotī”ti.

Kabalīkāraṃ āhāraṃ ārabba cettha vivādo na kātabbo. Mukhe uppanno kheḷopi hi tesam āhāraṃ kiccam sādheti. Kheḷopi hi niraye dukkhavedaniyo hutvā paccayo hoti, sagge sukhavedaniyo. Iti kāmabhava nippariyāyena cattāro āhārā. Rūpārūpabhavesu tṭhapetvā asaṇṇaṃ sesānaṃ tayo. Asaṇṇānaṃceva avasesānaṃ paccayāhāroti iminā āhārena “sabbe sattā āhāraṭṭhitikā”ti etaṃ pañhaṃ kathetvā “ayaṃ kho āvuso”ti evaṃ niyyātanampi “atthi kho āvuso”ti puna uddharaṇampi akatvā “sabbe sattā saṅkhāraṭṭhitikā”ti dutiyapañhaṃ vissajjesi.

Kasmā pana na niyyātesi na uddharittha? Tattha tattha niyyātiyamānepi uddhariyamānepi pariyāpuṇitum vācetum dukkhaṃ hoti, tasmā dve ekābaddhe katvā vissajjesi. Imasmimpi vissajjane heṭṭhā vuttapaccayova attano phalassa saṅkharaṇato saṅkhāroti vutto. Iti heṭṭhā āhārapaccayo kathito, idha saṅkhārapaccayoti ayamettha heṭṭhimato viseso. “Heṭṭhā nippariyāyāhāro gahito, idha pariyāyāhāroti evaṃ gahite viseso pākaṇo bhavēyya, no ca gaṇhiṃsū’ti mahāsīvatthero āha. Indriyabaddhassapi hi anindriyabaddhassapi paccayo laddhum vaṭṭati. Vinā paccayena dhammo nāma natthi. Tattha anindriyabaddhassa tiṇarukkhalatādino pathavīraso āporaso ca paccayo hoti. Deve avassante hi tiṇādīni milāyanti, vassante ca pana haritāni honti. Iti tesam pathavīraso āporaso ca paccayo hoti. Indriyabaddhassa avijjā taṇhā kammaṃ āhāroti evamādayo paccayā, iti heṭṭhā paccayoyeva āhāroti kathito, idha saṅkhāroti. Ayamevettha viseso.

Ayaṃ kho, āvusoti āvuso amhākaṃ satthārā mahābodhimaṇḍe nisīditvā sayam sabbaññutaññāṇena sacchikatvā ayaṃ ekadhammo desito. Tattha ekadhamme tumhehi sabbeheva saṅgāyitabbaṃ na vivaditabbaṃ. Yathayidaṃ brahmacariyanti yathā saṅgāyamānānaṃ tumhākaṃ idam sāsanabrahmacariyaṃ addhaniyaṃ assa. Ekena hi bhikkhunā “atthi, kho āvuso, eko dhammo sammadakkhāto. Katamo eko dhammo? Sabbe sattā āhāraṭṭhitikā. Sabbe sattā saṅkhāraṭṭhitikā”ti kathite tassa kathaṃ sutvā añño kathessati. Tassapi aññoti evaṃ paramparakathāniyamena idam brahmacariyaṃ ciraṃ tiṭṭhamānaṃ sadevakassa lokassa atthāya hitāya bhavissatīti ekakavasena dhammasenāpati sārīputtatthero sāmaggirasam dassesīti.

Ekakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dukavaṇṇanā

304. Iti ekakavasena sāmaggirasam dassetvā idāni dukavasena dassetum puna desanaṃ ārabhi. Tattha nāmarūpaduke nāmanti cattāro arūpino khandhā nibbānaṃ. Tattha cattāro khandhā nāmanaṭṭhena nāmaṃ. Nāmanaṭṭhenāti nāmakaraṇaṭṭhena. Yathā hi mahājanasammatattā mahāsammatassa “mahāsammato”ti nāmaṃ ahosi, yathā mātāpitāro “ayaṃ tisso nāma hotu, phusso nāma hotū”ti evaṃ puttassa kittimanāmaṃ karonti, yathā vā “dhammakathiko vinayadharo”ti guṇato nāmaṃ āgacchati, na evaṃ vedanādīnaṃ. Vedanādayo hi mahāpathavīdayo viya attano nāmaṃ karontāva uppajjanti. Tesu uppannesu tesam nāmaṃ uppannameva hoti. Na hi vedanaṃ uppannaṃ “tvam vedanā nāma hohī”ti,

koci bhaṇati, na cassā yena kenaci kāraṇena nāmaggaṇakiccaṃ atthi, yathā pathaviyā uppannāya “tvam pathavī nāma hohī”ti nāmaggaṇakiccaṃ natthi, cakkavālasinerumhi candimasūriyanakkhattesu uppannesu “tvam cakkavālam nāma, tvam nakkhattam nāma hohī”ti nāmaggaṇakiccaṃ natthi, nāmam uppannameva hoti, opapātikā paññatti nipatati, evam vedanāya uppannāya “tvam vedanā nāma hohī”ti nāmaggaṇakiccaṃ natthi, tāya uppannāya vedanāti nāmam uppannameva hoti. Saññādīsupi eseva nayo atītepi hi vedanā vedanāyeva. Saññā. Saṅkhārā. Viññāṇam viññāṇameva. Anāgatepi. Paccuppannepi. Nibbānam pana sadāpi nibbānamevāti. Nāmanatṭhena nāmam. Nāmanatṭhenāpi cettha cattāro khandhā nāmam. Te hi ārammaṇābhikammaṃ namanti. Nāmanatṭhena sabbampi nāmam. Cattāro hi khandhā ārammaṇe aññamaññaṃ nāmenti, nibbānam ārammaṇādhīpatipaccayatāya attani anavajjadhamme nāmeti.

Rūpanti cattāro ca mahābhūtā catunnaṅca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ, taṃ sabbampi ruppanatṭhena rūpaṃ. Tassa vitthārakathā visuddhimagge vuttanayeneva veditabbā.

Avijjāti dukkhādīsū aññāṇam. Ayampi vitthārato visuddhimagge kathitāyeva. Bhavataṇhāti bhavapatthanā. Yathāha “tattha katamā bhavataṇhā? Yo bhavesu bhavacchando”tiādi.

Bhavaditṭhīti bhavo vuccati sassatam, sassatavasena uppajjanakaditṭhi. Sā “tattha katamā bhavaditṭhi? ‘Bhavissati attā ca loko cā’ti yā evarūpā ditṭhi ditṭhigata’ntiādinā nayena abhidhamme vitthāritā. Vibhavaditṭhīti vibhavo vuccati ucchedam, ucchedavasena uppajjanakaditṭhi. Sāpi “tattha katamā vibhavaditṭhi? ‘Na bhavissati attā ca loko cā’ti. Yā evarūpā ditṭhi ditṭhigata’ntiādinā nayena tattheva vitthāritā.

Ahīrikanti “yam na hiriyati hiriyitabbenā”ti evam vitthāritā nillajjatā. Anottappanti “yam na ottappati ottappitabbenā”ti evam vitthārito abhāyanakaākāro.

Hirī ca ottappañcāti “yam hiriyati hiriyitabbenā, ottappati ottappitabbenā”ti evam vitthāritāni hiriottappāni. Api cettha ajjhattasamuṭṭhānā hirī, bahiddhāsamuṭṭhānam ottappaṃ. Attādhīpateyyā hirī, lokādhīpateyyam ottappaṃ. Lajjasabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitam ottappaṃ. Vitthārakathā panettha sabbākārena visuddhimagge vuttā.

Dovacassatāti dukkham vaco etasmiṃ vippaṭikūlagāhimhi vipaccanīkasāte anādare puggaleti dubbaco, tassa kammaṃ dovacassam, tassa bhāvo dovacassatā. Vitthārato panesā “tattha katamā dovacassatā? Sahadhammike vuccamāne dovacassāya”nti abhidhamme āgatā. Sā atthato saṅkhārakkhandho hoti. “Catunnaṅca khandhānaṃ etenākārena pavattānaṃ etaṃ adhivacana”nti vadanti. Pāpamittatāti pāpā assaddhādayo puggalā etassa mittāti pāpamitto, tassa bhāvo pāpamittatā. Vitthārato panesā - “tattha katamā pāpamittatā? Ye te puggalā assaddhā dussīlā appassutā maccharino duppañña. Yā tesam sevanā nisevanā samsevanā bhajanā sambhajanā bhatti sambhatti taṃsampavaṇkatā”ti evam āgatā. Sāpi atthato dovacassatā viya datṭhabbā.

Sovacassatā ca kalyāṇamittatā ca vuttappaṭipakkhanayena veditabbā. Ubhopi panetā idha lokiya lokuttaramissakā kathitā.

Āpattikusalatāti “pañcapi āpattikkhandhā āpattiyo, sattapi āpattikkhandhā āpattiyo.

Yā tāsam āpattīnaṃ āpattikusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vutto āpattikusalabhāvo.

Āpattivuṭṭhānakusalatāti “yā tāhi āpattīhi vuṭṭhānakusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā saha kammavācāya āpattīhi vuṭṭhānaparicchedajānanā paññā.

Samāpattikusalatāti “atthi savitakkasavicārā samāpatti, atthi avitakkavicāramattā samāpatti, atthi avitakkaavicārā samāpatti. Yā tāsam samāpattīnaṃ kusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā saha parikammena appanāparicchedajānanā paññā.

Samāpattivuṭṭhānakusalatāti “yā tāhi samāpattīhi vuṭṭhānakusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā yathāparicchinnaṃ samayavaseneva samāpattito vuṭṭhānasamatthā “ettakaṃ gate sūriye uṭṭahissāmī”ti vuṭṭhānakālaparicchedakā paññā.

Dhātukusalatāti “aṭṭhārasa dhātuyo cakkhudhātu...pe... manoviññāṇadhātu. Yā tāsam dhātūnaṃ kusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ sabhāvaparicchedakā savanadhāraṇasammasanapaṭivedhapaññā.

Manasikārakusalatāti “yā tāsam dhātūnaṃ manasikārakusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā tāsamyeva dhātūnaṃ sammasanapaṭivedhapaccavekkhaṇapaññā.

Āyatanakusalatāti “dvādasāyatanāni cakkhāyatanam...pe... dhammāyatanam. Yā tesam āyatanānaṃ āyatanakusalatā paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā dvādasannaṃ āyatanānaṃ uggahamanasikārapajānanā paññā. Apica dhātukusalatāpi uggahamanasikārasavanasammasanapaṭivedhapaccavekkhaṇesu vattati manasikārakusalatāpi āyatanakusalatāpi. Ayaṃ panettha viseso, savanauggahapaccavekkhaṇā lokiyā, paṭivedho lokuttaro, sammasanamanasikārā lokiyalokuttaramissakā. Paṭiccasamuppādakusalatāti “avijjāpaccayā saṅkhārā...pe... samudayo hotīti yā tattha paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā dvādasannaṃ paccayākārānaṃ uggahādivasena pavattā paññā.

Ṭhānakusalatāti “ye ye dhammā yesam yesam dhammānaṃ hetupaccayā uppādāya taṃ taṃ ṭhānanti yā tattha paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā “cakkhuṃ vatthuṃ katvā rūpaṃ ārammaṇaṃ katvā uppānassa cakkhuviññāṇassa cakkhurūpaṃ ṭhānañceva kāraṇaṇcā”ti evaṃ ṭhānaparicchindanasamatthā paññā. Aṭṭhānakusalatāti “ye ye dhammā yesam yesam dhammānaṃ na hetū na paccayā uppādāya taṃ taṃ aṭṭhānanti yā tattha paññā pajānanā”ti evaṃ vuttā “cakkhuṃ vatthuṃ katvā rūpaṃ ārammaṇaṃ katvā sotaviññāṇādīni nuppajjanti, tasmā tesam cakkhurūpaṃ na ṭhānaṃ na kāraṇa”nti evaṃ aṭṭhānaparicchindanasamatthā paññā apica etasmiṃ duke “kittāvatā pana, bhante, ṭhānāṭhānakusalo bhikkhūti alaṃ vacanāyāti. Idhānanda, bhikkhu aṭṭhānametaṃ anavakāso, yaṃ diṭṭhisampanno puggalo kañci saṅkhāraṃ niccato upagaccheyya, netaṃ ṭhānaṃ vijjatīti pajānāti. Ṭhānañca kho etaṃ vijjati, yaṃ puthujjano kañci saṅkhāraṃ niccato upagaccheyyā”ti imināpi suttena attho veditabbo.

Ajjavanti gomuttavaṅkatā candavaṅkatā naṅgalakoṭivaṅkatāti tayo anajjavā. Ekacco hi bhikkhu paṭhamavaye ekavīsatiyā anesanāsu chasu ca agocaresu carati, majjhimapacchimavayesu lajjī kukkuccako sikkhākāmo hoti, ayaṃ gomuttavaṅkatā nāma. Eko paṭhamavayepi pacchimavayepi catupārisuddhisīlaṃ pūreti, lajjī kukkuccako sikkhākāmo hoti, majjhimapavaye purimasadiso, ayaṃ candavaṅkatā nāma. Eko paṭhamavayepi majjhimapavayepi catupārisuddhisīlaṃ pūreti, lajjī kukkuccako sikkhākāmo hoti, pacchimavaye purimasadiso ayaṃ naṅgalakoṭivaṅkatā

nāma. Eko sabbametaṃ vaṅkataṃ pahāya tīsupi vayesu pesalo lajjī kukkuccako sikkhākāmo hoti. Tassa yo so ujubhāvo, idaṃ ajjavaṃ nāma. Abhidhammepi vuttaṃ - “tattha katamo ajjavo. Yā ajjavatā ajimhatā avaṅkatā akuṭilatā, ayaṃ vuccati ajjavo”ti. Lajjavanti “tattha katamo lajjavo? Yo hiriyati hiriyitabbena hiriyati pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā. Ayaṃ vuccati lajjavo”ti evaṃ vutto lajjībhāvo.

Khantīti “tattha katamā khanti? Yā khanti khamanatā adhivāsanatā acaṇḍikkam anassuro po attamanatā cittassā”ti evaṃ vuttā adhivāsanakhanti. Soraccanti “tattha katamaṃ soraccaṃ? Yo kāyiko avītikkamo, vācasiko avītikkamo, kāyikavācasiko avītikkamo. Idaṃ vuccati soraccaṃ. Sabbopi sīlasaṃvaro soracca”nti evaṃ vutto suratabhāvo.

Sākhalyanti “tattha katamaṃ sākhalyaṃ? Yā sā vācā aṇḍakā kakkasā parakaṭukā parābhisajjanī kodhasāmantā asamādhisaṃvattanikā, tathārūpiṃ vācaṃ pahāya yā sā vācā neḷā kaṇṇasukhā pemaṇiyā hadayaṅgamā porī bahujanakantā bahujanamanāpā, tathārūpiṃ vācaṃ bhāsītā hoti. Yā tattha saṅhavācatā sakhilavācatā apharusavācatā. Idaṃ vuccati sākhalya”nti evaṃ vutto sammodakamudukabhāvo. Paṭisanthāroti ayaṃ lokasannivāso āmisena dhammena cāti dvīhi chiddo, tassa taṃ chiddaṃ yathā na paññāyati, evaṃ pīṭhassa viya paccattharaṇena āmisena dhammena ca paṭisantharaṇaṃ. Abhidhammepi vuttaṃ “tattha katamo paṭisanthāro? Āmisapaṭisanthāro ca dhammapaṭisanthāro ca. Idhekacco paṭisanthārako hoti āmisapaṭisanthārena vā dhammapaṭisanthārena vā. Ayaṃ vuccati paṭisanthāro”ti. Ettha ca āmisena saṅgaho āmisapaṭisanthāro nāma. Taṃ karontena mātāpitūnaṃ bhikkhugatikassa veyyāvaccakarassa rañño corānaṃ aggamaṃ aggahetvāpi dātumaṃ vaṭṭati. Āmasitvā dinne hi rājāno ca corā ca anattampi karonti jīvitakkhayaṃ pāpentī, anāmasitvā dinne attamaṇā honti. Coranāgavatthuādīni cettha vatthūni kathetabbāni. Tāni samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāyaṃ vitthāritāni. Sakkaccaṃ uddesadānaṃ pālivaṇṇanā dhammakathākathananti evaṃ dhammena saṅgaho dhammapaṭisanthāro nāma.

Avihimsāti karuṇāpi karuṇāpubbabbhāgopi. Vuttampi cetamaṃ - “tattha katamā avihimsā? Yā sattesu karuṇā karuṇāyanā karuṇāyitattaṃ karuṇācetovimutti, ayaṃ vuccati avihimsā”ti. Soceyyanti mettāya ca mettāpubbabbhāgassa ca vasena sucibhāvo. Vuttampi cetamaṃ - “tattha katamaṃ soceyyaṃ? Yā sattesu mettī mettāyanā mettāyitattaṃ mettācetovimutti, idaṃ vuccati soceyya”nti.

Muṭṭhassaccanti sativippavāso, yathāha “tattha katamaṃ muṭṭhassaccaṃ? Yā asati ananussati appaṭissati assaraṇatā adhāraṇatā pilāpanatā sammussanatā, idaṃ vuccati muṭṭhassaccaṃ”. Asampajaññanti, “tattha katamaṃ asampajaññaṃ? Yaṃ aññaṇaṃ adassanaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūla”nti evaṃ vuttā avijjāyeva. Sati satiyeva. Sampajaññaṃ ñaṇaṃ.

Indriyesu aguttadvāratāti “tattha katamā indriyesu aguttadvāratā? Idhekacco cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti”tiādīnā nayena vitthārito indriyasaṃvarabhedo. Bhojane amattaññutāti “tattha katamā bhojane amattaññutā? Idhekacco appaṭisaṅkhā ayoniso āhāraṃ āhāreti davāya madāya maṇḍanāya vibhūsanāya. Yā tattha asantuṭṭhitā amattaññutā appaṭisaṅkhā bhojane”ti evaṃ āgato bhojane amattaññubhāvo. Anantaraduko vuttappaṭipakkhanayena veditabbo.

Paṭisaṅkhānabalanti “tattha katamaṃ paṭisaṅkhānabalaṃ? Yā paññaṃ pajānanā”ti

evaṃ vitthāritaṃ appaṭisaṅkhāya akampanaññaṃ. Bhāvanābalanti bhāventassa uppannaṃ balaṃ. Atthato vīriyasambojjhaṅgasīsena satta bojjhaṅgā honti. Vuttampi cetāṃ - “tattha katamaṃ bhāvanābalaṃ? Yā kusalānaṃ dhammānaṃ āsevanā bhāvanā bahulīkammaṃ, idaṃ vuccati bhāvanābalaṃ. Sattabojjhaṅgā bhāvanābala”nti.

Satibalanti assatiyā akampanavasena satiyeva. Samādhibalanti uddhacce akampanavasena samādhiyeva. Samatho samādhi. Vipassanā paññā. Samathova taṃ ākāraṃ gahetvā puna pavattetabbassa samathassa nimittavasena samathanimittaṃ paggāhanimittepi eseṃ nayo. Paggāho vīriyaṃ. Avikkhepo ekaggatā. Imehi pana sati ca sampajāññaṃ paṭisaṅkhānabalaṃ bhāvanābalaṃ satibalaṃ samādhibalaṃ samatho ca vipassanā ca samathanimittaṃ paggāhanimittaṃ paggāho ca avikkhepo cāti chahi dukehi parato sīladiṭṭhisampadādukena ca lokiyalokuttaramissakā dhammā kathitā.

Sīlavipattīti “tattha katamā sīlavipatti? Kāyiko vitikkamo...pe... sabbampi dussīlyaṃ sīlavipatti”ti evaṃ vutto sīlavināsako asaṃvaro. Diṭṭhivipattīti “tattha katamā diṭṭhivipatti? Natthi dinnaṃ natthi yitṭha”nti evaṃ āgatā sammādiṭṭhivināsikā micchādiṭṭhi.

Sīlasampadāti “tattha katamā sīlasampadā? Kāyiko avitikkamo”ti evaṃ pubbe vuttasoraccameva sīlassa sampādanato paripūraṇato “sīlasampadā”ti vuttaṃ. Ettha ca “sabbopi sīlasaṃvaro sīlasampadā”ti idaṃ mānasikapariyādānatthaṃ vuttaṃ. Diṭṭhisampadāti “tattha katamā diṭṭhisampadā? Atthi dinnaṃ atthi yitṭhaṃ...pe... sacchikatvā pavedentīti yā evarūpā paññā pajānanā”ti evaṃ āgataṃ diṭṭhipāripūribhūtaṃ ñāṇaṃ.

Sīlavisuddhīti visuddhiṃ pāpetuṃ samatthaṃ sīlaṃ. Abhidhamme panāyaṃ “tattha katamā sīlavisuddhi? Kāyiko avitikkamo vācasiko avitikkamo kāyikavācasiko avitikkamo, ayaṃ vuccati sīlavisuddhi”ti evaṃ vibhattā. Diṭṭhivisuddhīti visuddhiṃ pāpetuṃ samatthaṃ dassanaṃ. Abhidhamme panāyaṃ “tattha katamā diṭṭhivisuddhi? Kammassakataññaṃ saccānulomikaññaṃ maggasamaṅgissaññaṃ phalasamaṅgissaññaṃ”nti evaṃ vuttā. Ettha ca tividhaṃ duccharitaṃ attanā katampi parena katampi sakaṃ nāma na hoti atthabhañjanato. Sucaritaṃ sakaṃ nāma atthajananatoti evaṃ jānanaṃ kammassakataññaṃ nāma. Tasmīṃ tathā bahū vattaṅgānikammaṃ āyūhitvā sukhato sukheṇa arahattaṃ pattā gaṇanapathaṃ vītivattā. Vipassanāññaṃ pana vacīsaccaṃ anulometi, paramatthasaccaṃ na vilometīti saccānulomikaṃ ñāṇanti vuttaṃ.

“Diṭṭhivisuddhi kho pana yathādiṭṭhissa ca padhāna”nti ettha diṭṭhivisuddhīti ñāṇadassanaṃ kathitaṃ. Yathādiṭṭhissa ca padhānanti taṃsāmpayuttameva vīriyaṃ. Api ca purimāpadena catumaggaññaṃ. Pacchimāpadena taṃsāmpayuttaṃ vīriyaṃ. Abhidhamme pana “diṭṭhivisuddhi kho panāti yā paññā pajānanā amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Yathādiṭṭhissa ca padhānanti yo cetasiko vīriyārambho sammāvāyāmo”ti evaṃ ayaṃ duko vibhatto.

“Saṃvego ca saṃvejanīyesu tñānesū”ti ettha “saṃvegoti jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhibhayaṃ maraṇabhaya”nti evaṃ jātiādīni bhayato dassanaññaṃ. Saṃvejanīyaṃ tñānanti jātijarābyādhimaraṇaṃ. Etāni hi cattāri jāti dukkhā, jarā dukkhā, byādhi dukkho, maraṇaṃ dukkhanti evaṃ saṃvegupattikāraṇattā saṃvejanīyaṃ tñānanti vuttāni. Saṃviggassa ca yoniso padhānanti evaṃ

saṃvegajātassa upāyapadhānaṃ. “Idha bhikkhu anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāya chandaṃ janeti”ti evaṃ āgatavīriyassetaṃ adhivacanaṃ.

Asantuṭṭhitā ca kusalesu dhammesūti yā kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asantuṭṭhassa bhiyyokamyatā, tāya hi samaṅgībhūto puggalo sīlaṃ pūretvā jhānaṃ uppādeti. Jhānaṃ labhitvā vipassanaṃ ārabhati. Āraddhavipassako arahattaṃ agahetvā antarā vosānaṃ nāpajjati. Appaṭivānītā ca padhānasminti “kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya sakkaccakiriyatā sātaccakiriyatā aṭṭhitakiriyatā anolīnavuttitā anikkhattachandatā anikkhattadhuratā āsevanā bhāvanā bahulīkamma”nti evaṃ vuttā rattindivaṃ cha koṭṭhāse katvā jāgariyānuyogavasena āraddhe padhānasmim ārahattaṃ apatvā anivattanātā.

Vijjāti tisso vijjā. Vimuttīti dve vimuttiyo, cittassa ca adhimutti, nibbānañca. Ettha ca aṭṭha samāpattiyo nīvaraṇādīhi suṭṭhu muttattā adhimutti nāma. Nibbānaṃ sabbasaṅkhatato muttattā vimuttīti veditabbaṃ.

Khaye ñāṇanti kilesakkhayakare ariyamagge ñāṇaṃ. Anuppāde ñāṇanti paṭisandhivasena anuppādabhūte taṃtaṃmaggavajjhakilesānaṃ vā anuppādapariyosāne uppanne ariyaphale ñāṇaṃ. Tenevāha “khaye ñāṇanti maggasamaṅgissa ñāṇaṃ. Anuppāde ñāṇanti phalasamaṅgissa ñāṇa”nti. Ime kho, āvusotiādi ekake vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti pañcatimsāya dukānaṃ vasena thero sāmaggirasam dassesīti.

Dukavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tikavaṇṇanā

305. Iti dukavasena sāmaggirasam dassetvā idāni tikavasena dassetuṃ puna ārabhi. Tattha lubbhatīti lobho. Akusalañca taṃ mūlañca, akusalānaṃ vā mūlanti akusalamūlaṃ. Dussatīti doso. Muyhatīti moho. Tesam paṭipakkhanayena alobhādayo veditabbā.

Duṭṭhu caritāni, virūpāni vā caritānīti duccaritāni. Kāyena duccaritaṃ, kāyato vā pavattaṃ duccaritaṃ kāyaduccaritaṃ. Sesesupi eseva nayo. Suṭṭhu caritāni, sundarāni vā caritānīti sucaritāni. Dvepi cete tikā paṇṇattiyā vā kammapatthehi vā kathetabbā. Paññattiyā tāva kāyadvāre paññattasikkhāpadassa vītikkamo kāyaduccaritaṃ. Avītikkamo kāyasucaritaṃ. Vacīdvāre paññattasikkhāpadassa vītikkamo vacīduccaritaṃ, avītikkamo vacīsucaritaṃ. Ubhayattha paññattassa sikkhāpadassa vītikkamova manoduccaritaṃ, avītikkamo manosucaritaṃ. Ayaṃ paṇṇattikathā. Pāṇātipātādayo pana tisso cetanā kāyadvārepi vacīdvārepi uppannā kāyaduccaritaṃ. Catasso musāvādādicetanā vacīduccaritaṃ. Abhijjhā byāpādo micchādiṭṭhīti tayo cetanāsampayuttadhammā manoduccaritaṃ. Pāṇātipātādīhi viramantassa uppannā tisso cetanāpi viratiyopi kāyasucaritaṃ. Musāvādādīhi viramantassa catasso cetanāpi viratiyopi vacīsucaritaṃ. Anabhijjhā abyāpādo sammādiṭṭhīti tayo cetanāsampayuttadhammā manosucaritanti ayaṃ kammapatthakathā.

Kāmapaṭisaṃyutto vitakko kāmavitakko. Byāpādapaṭisaṃyutto vitakko byāpādavitaṃ. Vihimsāpaṭisaṃyutto vitakko vihiṃsāvitakko. Tesu dve sattesupi saṅkhāresupi uppajjanti. Kāmavitakko hi piye manāpe satte vā saṅkhāre vā

vitakkentassa uppajjati. Byāpādavitakko appiye amanāpe satte vā saṅkhāre vā kujjhitvā olokanakālato paṭṭhāya yāva vināsanā uppajjati. Vihimsāvitakko saṅkhāresu nuppajjati. Saṅkhāro hi dukkhāpetabbo nāma natthi. Ime sattā haññantu vā ucchijjantu vā vinassantu vā mā vā ahesunti cintanakāle pana sattesu uppajjati.

Nekkhammapaṭisaṃyutto vitakko nekkhammavitakko. So asubhapubbabhāge kāmāvacaro hoti. Asubhajjhāne rūpāvacaro. Taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Abyāpādapaṭisaṃyutto vitakko abyāpādavitakko. So mettāpubbabhāge kāmāvacaro hoti. Mettājhāne rūpāvacaro. Taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Avihimsāpaṭisaṃyutto vitakko avihimsāvitakko. So karuṇāpubbabhāge kāmāvacaro. Karuṇājhāne rūpāvacaro. Taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā uppannamaggaphalakāle lokuttaro. Yadā alobho sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā bhavanti. Yadā mettā sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā bhavanti. Yadā karuṇā sīsaṃ hoti, tadā itare dve tadanvāyikā bhavanti. Kāmasaṅkappādayo vuttanayeneva veditabbā. Desanāmetameva hetuṃ. Atthato pana kāmavitakkādīnaṃ kāmasaṅkappādīnaṃ nānākaraṇaṃ natthi.

Kāmapaṭisaṃyuttā saññā kāmasaññā. Byāpādapaṭisaṃyuttā saññā byāpādasaññā. Vihimsāpaṭisaṃyuttā saññā vihiṃsāsaññā. Tāsampi kāmavitakkādīnaṃ viya uppajjanākāro veditabbo. Taṃsāmpayuttāyeva hi etā. Nekkhammasaññādayopi nekkhammavitakkādisāmpayuttāyeva. Tasmā tāsampi tattheva kāmāvacarādibhāvo veditabbo.

Kāmadhātuādīsu “kāmapaṭisaṃyutto takko vitakko micchāsaṅkappo. Ayaṃ vuccati kāmadhātu. Sabbepi akusalā dhammā kāmadhātū”ti ayaṃ kāmadhātu. “Byāpādapaṭisaṃyutto takko vitakko micchāsaṅkappo. Ayaṃ vuccati byāpādadhātu. Dasasu āghātavatthūsu cittassa āghāto paṭighāto anattamanatā cittassā”ti ayaṃ byāpādadhātu. “Vihimsā paṭisaṃyutto takko vitakko micchāsaṅkappo. Ayaṃ vuccati vihiṃsādhātu. Idhekacco paṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā rajjuyā vā aññataraññatarena vā satte viheṭṭeti”ti ayaṃ vihiṃsādhātu. Tattha dve kathā sabbasaṅgāhikā ca asambhinnā ca. Tattha kāmadhātuyā gahitāya itarā dve gahitāva honti, tato pana nīharitvā ayaṃ byāpādadhātu ayaṃ vihiṃsādhātūti dasseti ayaṃ sabbasaṅgāhikakathā nāma. Kāmadhātuṃ kathento pana bhagavā byāpādadhātuṃ byāpādadhātuṭṭhāne, vihiṃsādhātuṃ vihiṃsādhātuṭṭhāne ṭhapetvā avasesaṃ kāmadhātu nāmāti kathesi ayaṃ asambhinnakathā nāma.

Nekkhammadhātuādīsu “nekkhammapaṭisaṃyutto takko vitakko sammāsaṅkappo. Ayaṃ vuccati nekkhammadhātu. Sabbepi kusalā dhammā nekkhammadhātū”ti ayaṃ nekkhammadhātu. “Abyāpādapaṭisaṃyutto takko...pe... ayaṃ vuccati abyāpādadhātu. Yā sattesu metti...pe... mettācetovimuttī”ti ayaṃ abyāpādadhātu. “Avihimsāpaṭisaṃyutto takko...pe... ayaṃ vuccati avihimsādhātu. Yā sattesu karuṇā...pe... karuṇācetovimuttī”ti ayaṃ avihimsādhātu. Idhāpi vuttanayeneva dve kathā veditabbā.

Aparāpi tisso dhātuyoti aññāpi suññatattā tisso dhātuyo. Tāsu “tattha katamā kāmadhātu? Heṭṭhato avīcinirayaṃ pariyaṇtaṃ karitvā”ti evaṃ vitthārito kāmabhavo kāmadhātu nāma. “Heṭṭhato brahmalokaṃ pariyaṇtaṃ karitvā ākāśānañcāyanupage deve pariyaṇtaṃ karitvā”ti evaṃ vitthāritā pana rūpārūpabhavā itarā dve dhātuyo. Dhātuyā āgatatthānamhi hi bhavena

paricchinditabbā. Bhavassa āgataṭṭhāne dhātuyā paricchinditabbā. Idha bhavena paricchedo kathito. Rūpadhātuādīsu rūpārūpadhātuyo rūpārūpabhavāyeva. Nirodhadhātuyā nibbānaṃ kathitaṃ.

Hīnādīsu hīnā dhātūti dvādasa akusalacittuppādā. Avasesā tebhūmakadhammā majjhimadhātu. Nava lokuttaradhammā pañītadhātu.

Kāmatanṇhāti pañcakāmaguṇiko rāgo. Rūpārūpabhavesu pana rāgo jhānanikantisassatadiṭṭhisahagato rāgo bhavavasena patthanā bhavatanṇhā. Ucchedadiṭṭhisahagato rāgo vibhavatanṇhā. Apica ṭhapetvā pacchimaṃ taṇhādvayaṃ sesatanṇhā kāmatanṇhā nāma. Yathāha “tattha katamā bhavatanṇhā? Bhavadiṭṭhisahagato rāgo sārāgo cittassa sārāgo. Ayaṃ vuccati bhavatanṇhā. Tattha katamā vibhavatanṇhā? Ucchedadiṭṭhisahagato rāgo sārāgo cittassa sārāgo, ayaṃ vuccati vibhavatanṇhā. Avasesā taṇhā kāmatanṇhā”ti. Puna kāmatanṇhādīsu pañcakāmaguṇiko rāgo kāmatanṇhā. Rūpārūpabhavesu chandarāgo itarā dve taṇhā. Abhidhamme panetā “kāmadhātupaṭisaṃyutto...pe... arūpadhātupaṭisaṃyutto”ti evaṃ vittharītā. Iminā vārena kiṃ dasseti? Sabbepi tebhūmakā dhammā rajanīyaṭṭhena taṇhāvatthukāti sabbatanṇhā kāmatanṇhāya pariyādiyitvā tato nīharitvā itarā dve taṇhā dasseti. Rūpatanṇhādīsu rūpabhavesu chandarāgo rūpatanṇhā. Arūpabhavesu chandarāgo arūpatanṇhā. Ucchedadiṭṭhisahagato rāgo nirodhatanṇhā.

Samyojanattike vaṭṭasmiṃ samyojayanti bandhantīti samyojanāni. Sati rūpādibhede kāye diṭṭhi, vijjamānā vā kāye diṭṭhīti sakkāyadiṭṭhi. Vicinanto etāya kicchati, na sakkoti sanniṭṭhānaṃ kātunti vicikicchā. Sīlañca vatañca parāmasatīti sīlabbataparāmāso. Atthato pana “rūpaṃ attato samanupassatī”tiādinā nayena āgatā vīsativatthukā diṭṭhi sakkāyadiṭṭhi nāma. “Satthari kaṅkhatī”tiādinā nayena āgatā atṭhavatthukā vimati vicikicchā nāma. “Idhekacco sīlena suddhi vatena suddhi sīlabbatena suddhīti sīlaṃ parāmasati, vataṃ parāmasati, sīlabbatam parāmasati. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigata”ntiādinā nayena āgato vipariyesaggāho sīlabbataparāmāso nāma.

Tayo āsavāti ettha cirapārivāsiyaṭṭhena vā āsavanaṭṭhena vā āsavā. Tattha “purimā, bhikkhave, koṭi na paññāyati avijjāya, ito pubbe avijjā nāhosi, atha pacchā samabhavī”ti, “purimā, bhikkhave, koṭi na paññāyati bhavatanṇhāya bhavadiṭṭhiyā, ito pubbe bhavadiṭṭhi nāhosi, atha pacchā samabhavī”ti evaṃ tāva cirapārivāsiyaṭṭhena āsavā veditabbā. Cakkhuto rūpe savati āsavati sandati pavattati. Sotato sadde. Ghānato gandhe. Jivhāto rase. Kāyato phoṭṭhabbe. Manato dhamme savati āsavati sandati pavattatīti evaṃ āsavanaṭṭhena āsavāti veditabbā.

Pāliyaṃ pana katthaci dve āsavā āgatā “diṭṭhadhammikā ca āsavā samparāyikā ca āsavā”ti, katthaci “tayome, bhikkhave, āsavā. Kāmāsavo bhavāsavo avijjāsavo”ti tayo. Abhidhamme teyeva diṭṭhāsavena saddhiṃ cattāro. Nibbedhikapariyāye “atthi, bhikkhave, āsavā nirayagāminiyā, atthi āsavā tiracchānayanigāminiyā, atthi āsavā pettivisayagāminiyā, atthi āsavā manussalokagāminiyā atthi āsavā devalokagāminiyā”ti evaṃ pañca. Chakkanipāte āhuneyyasutte “atthi, bhikkhave, āsavā saṃvarā pahātabbā, atthi āsavā paṭisevanā pahātabbā, atthi āsavā parivajjanā pahātabbā, atthi āsavā adhivāsanaṃ pahātabbā, atthi āsavā vinodanā pahātabbā, atthi āsavā bhāvanā pahātabbā”ti evaṃ cha. Sabbāsavapariyāye teyeva dassanāpahātabbehi saddhiṃ satta. Imasmiṃ pana saṅgītisutte tayo. Tattha “yo kāmesu kāmaccando”ti evaṃ vutto pañcakāmaguṇiko rāgo kāmāsavo nāma. “Yo

bhavesu bhavacchando''ti evaṃ vutto sassatadiṭṭhisahagato rāgo, bhavavasena vā patthanā bhavāsavo nāma. ''Dukkhe añña''ntiadinā nayena āgatā avijjā avijjāsavo nāmāti. Kāmaḥavādayo kāmadhātuādivasena vuttāyeva.

Kāmesanādīsu ''tattha katamā kāmesanā? Yo kāmesu kāmacchando kāmajjhosaṇaṃ, ayaṃ vuccati kāmesanā''ti evaṃ vutto kāmagavesanarāgo kāmesanā nāma. ''Tattha katamā bhavesanā? Yo bhavesu bhavacchando bhavajjhosaṇaṃ, ayaṃ vuccati bhavesanā''ti evaṃ vutto bhavagavesanarāgo bhavesanā nāma. ''Tattha katamā brahmacariyesanā? Sassato lokoti vā...pe... neva hoti na nahoti tathāgato parammaraṇāti vā, yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ vipariyesaggāho, ayaṃ vuccati brahmacariyesanā''ti evaṃ vuttā diṭṭhigatikasammatassa brahmacariyassa gavesanadiṭṭhi brahmacariyesanā nāma. Na kevalaṇca bhavarāgadiṭṭhiyova, tadekaṭṭhaṃ kammampi esanāyeva. Vuttañhetuṃ ''tattha katamā kāmesanā? Kāmarāgo tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ, ayaṃ vuccati kāmesanā. Tattha katamā bhavesanā? Bhavarāgo tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ, ayaṃ vuccati bhavesanā. Tattha katamā brahmacariyesanā? Antaggāhikā diṭṭhi tadekaṭṭhaṃ akusalaṃ kāyakammaṃ vacīkammaṃ manokammaṃ, ayaṃ vuccati brahmacariyesanā''ti.

Vidhāsu ''kathaṃvidhaṃ sīlavantaṃ vadanti, kathaṃvidhaṃ pañnavantaṃ vadanti''tiādīsu ākārasaṇṭhānaṃ vidhā nāma. ''Ekavidhena ñāṇavattu duvidhena ñāṇavattu''tiādīsu koṭṭhāso. ''Seyyohamasmiṃti vidhā''tiādīsu māno vidhā nāma. Idha so adhippeto. Māno hi seyyādivasena vidahanato vidhāti vuccati. Seyyohamasmiṃti iminā seyyasadisahīnānaṃ vasena tayo mānā vuttā. Sadisahīnesupi eseṇa nayo.

Ayañhi māno nāma seyyassa tividho, sadisassa tividho, hīnassa tividhoti navavidho hoti. Tattha ''seyyassa seyyohamasmiṃ''ti māno rājūnañceva pabbajitānañca uppajjati.

Rājā hi raṭṭhena vā dhanavāhanehi vā ''ko mayā sadiso atthi''ti etaṃ mānaṃ karoti. Pabbajitopi sīladhutaṅgādīhi ''ko mayā sadiso atthi''ti etaṃ mānaṃ karoti. ''Seyyassa sadisoḥamasmiṃ''ti mānopi etesaṃyeva uppajjati. Rājā hi raṭṭhena vā dhanavāhanehi vā aññaṇāyūhi saddhiṃ mayhaṃ kiṃ nānākaraṇanti etaṃ mānaṃ karoti. Pabbajitopi sīladhutaṅgādīhipi aññaṇa bhikkhūna mayhaṃ kiṃ nānākaraṇanti etaṃ mānaṃ karoti. ''Seyyassa hīnoḥamasmiṃ''ti mānopi etesaṃyeva uppajjati. Yassa hi rañño raṭṭhaṃ vā dhanavāhanādīni vā nātisampannāni honti, so mayhaṃ rājāti vohāramukhamattameva, kiṃ rājā nāma ahanti etaṃ mānaṃ karoti. Pabbajitopi appalābhasakkāro ahaṃ dhammakathiko bahussuto mahātheroti kathāmatlakameva, kiṃ dhammakathiko nāmāhaṃ kiṃ bahussuto kiṃ mahāthero yassa me lābhasakkāro natthīti etaṃ mānaṃ karoti.

''Sadisassa seyyohamasmiṃ''ti mānādayo amaccādīnaṃ uppajjanti. Amacco vā hi raṭṭhiyo vā bhogayānavāhanādīhi ko mayā sadiso añño rājapuriso atthīti vā mayhaṃ aññehi saddhiṃ kiṃ nānākaraṇanti vā amaccoti nāmameva mayhaṃ, ghāsacchādanamattampi me natthi, kiṃ amacco nāmāhanti vā ete māne karoti.

''Hīnassa seyyohamasmiṃ''ti mānādayo dāsādīnaṃ uppajjanti. Dāso hi mātito vā pitito vā ko mayā sadiso añño dāso nāma atthi, aññe jīvituṃ asakkontā kucchihetu dāsā jātā, ahaṃ pana pavenīāgatattā seyyoti vā pavenīāgatabhāvena ubhatosuddhikadāsattena asukadāsena nāma saddhiṃ kiṃ mayhaṃ nānākaraṇanti vā kucchivasenāhaṃ dāsabya upagato, mātāpitukoṭiyā pana me dāsattānaṃ natthi, kiṃ dāso nāma ahanti vā ete māne karoti. Yathā ca dāso, evaṃ

pukkusaçaṇḍālādayopi ete māne karontiyeva.

Ettha ca seyyassa seyyohamasmīti, ca sadisassa sadisohamasmīti ca hīnassa hīnohamasmīti ca ime tayo mānā yāthāvamānā nāma arahattamaggavajjhā. Sesā cha mānā ayāthāvamānā nāma paṭhamamaggavajjhā.

Tayo addhāti tayo kālā. Atīto addhātiādīsu dvepariyāyā suddantapariyāyo ca abhidhammapariyāyo ca. Suddantapariyāyena paṭisandhito pubbe atīto addhā nāma. Cutito pacchā anāgato addhā nāma. Saha cutipaṭisandhīhi tādantaram paccuppanno addhā nāma. Abhidhammapariyāyena tīsu khaṇesu bhaṅgato uddham atīto addhā nāma. Uppādato pubbe anāgato addhā nāma. Khaṇattaye paccuppanno addhā nāma. Atītādibhedo ca nāma ayaṃ dhammānaṃ hoti, na kālassa. Atītādibhede pana dhamme upādāya idha paramatthato avijjamānopi kālo teneva vohārena vuttoti veditabbo.

Tayo antāti tayo koṭṭhāsā. “Kāyabandhanassa anto jīratī”tiādīsu hi antoyeva anto. “Esevento dukkhassā”tiādīsu parabhāgo anto. “Antamidaṃ, bhikkhave, jīvikāna”nti ettha lāmakabhāvo anto. “Sakkāyo kho, āvuso, paṭhamo anto”tiādīsu koṭṭhāso anto. Idha koṭṭhāso adhippeto. Sakkāyoti pañcupādānakkhandhā. Sakkāyasamudayoti tesam nibbattikā purimataṇhā. Sakkāyanirodhoti ubhinnaṃ appavattibhūtaṃ nibbānaṃ. Maggo pana nirodhādhiḡamassa upāyattā nirodhe gahite gahitovāti veditabbo.

Dukkhadukkhātāti dukkhabhūtā dukkhatā. Dukkhave danāyetaṃ nāmaṃ. Saṅkhāradukkhātāti saṅkhārabhāvena dukkhatā. Adukkhamasukhāvedanāyetaṃ nāmaṃ. Sā hi saṅkhatattā uppādajarābhāṅgapīlītā, tasmā aññadukkhasabhāvavirahato saṅkhāradukkhātāti vuttā. Vipariṇāmadukkhātāti vipariṇāme dukkhatā. Sukhavedanāyetaṃ nāmaṃ. Sukhassa hi vipariṇāme dukkham uppajjati, tasmā sukham vipariṇāmadukkhātāti vuttaṃ. Apica ṭhapetvā dukkhavedanaṃ sukhavedanañca sabbepi tebhūmakā dhammā “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti vacanato saṅkhāradukkhātāti veditabbā.

Micchattaniyatoti micchāsabhāvo hutvā niyato. Niyatamicchādiṭṭhiyā saddhiṃ ānantariyakammassetam nāmaṃ. Sammāsabhāve niyato sammattaniyato. Catunnaṃ ariyamaggānametaṃ nāmaṃ. Na niyatoti aniyato. Avasesānaṃ dhammānametaṃ nāmaṃ.

Tayo tamāti “tamandhakāro sammoho avijjogho mahābhayo”ti vacanato avijjā tamo nāma. Idha pana avijjāsīsena vicikicchā vuttā. Ārabbhāti āgamma. Kaṅkhatīti kaṅkham uppādeti. Vicikicchātīti vicinanto kicchaṃ āpajjati, sanniṭṭhātuṃ na sakkoti. Nādhimucchatīti tattha adhimucchituṃ na sakkoti. Na sampasīdatīti taṃ ārabbhā pasādaṃ āropeṭuṃ na sakkoti.

Arakkheyyānīti na rakkhitabbāni. Tīsu dvāresu paccekaṃ rakkhaṇakiccaṃ natthi, sabbāni satiyā eva rakkhitānīti dīpeti. Natthi tathāgatassāti. “Idaṃ nāma me sahasā uppannaṃ kāyaduccaritaṃ, imāhaṃ yathā me paro na jānāti, tathā rakkhāmi, paṭicchādemī”ti evaṃ rakkhitabbaṃ natthi tathāgatassa kāyaduccaritaṃ. Sesesupi ese va nayo. Kiṃ pana sesakhīṇāsavānaṃ kāyasamācārādayo aparisuddhāti? No aparisuddhā. Na pana tathāgatassa viya parisuddhā. Appassutakhīṇāsavo hi kiñcāpi lokavajjaṃ nāpajjati, paṇṇattiyaṃ pana akovidattā viharakāraṃ kuṭikāraṃ sahaḡāraṃ sahasēyyanti evarūpā kāyadvāre āpattiyo āpajjati. Saṅcarittaṃ

padasodhammaṃ uttarichappañcavācaṃ bhūtārocananti evarūpā vacīdvāre āpattiyo āpajjati. Upanikkhittasādiyanavasena manodvāre rūpiyappaṭiggāhaṇāpattiṃ āpajjati, dhammasenāpatisadisassāpi hi khīṇāsavassa manodvāre saupārambhavasena manoduccaritaṃ uppajjati eva.

Cātumavatthusmiñhi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ sārīputtamoggallānānaṃ paṇāmitakāle tesam atthāya cātumeyyakehi sakyehi bhagavati khamāpite thero bhagavatā “kinti te sārīputta ahosi mayā bhikkhusaṅghe paṇāmite”ti puṭṭho ahaṃ parisāya abyattabhāvena satthārā paṇāmito. Ito dāni paṭṭhāya paraṃ na ovaḍissāmīti cittaṃ uppādetvā āha “evaṃ kho me, bhante, ahosi bhagavatā bhikkhusaṅgho paṇāmito, appossukko dāni bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyutto viharissati, mayampi dāni appossukkā diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyuttā viharissāmā”ti.

Athassa tasmīṃ manoduccarite upārambhaṃ āropento satthā āha - “āgamehi tvaṃ, sārīputta na kho te, sārīputta, punapi evarūpaṃ cittaṃ uppādetabba”nti. Evaṃ paraṃ na ovaḍissāmi nānūsāsissāmīti vitakkitaṃ attampi therassa manoduccaritaṃ nāma jātaṃ. Bhagavato pana ettakaṃ nāma natthi, anacchariyañcetaṃ. Sabbaññutaṃ pattassa duccaritaṃ na bhavēyya. Bodhisattabhūmiyaṃ ʈhitassa chabbassāni padhānaṃ anuyuñjantassāpi panassa nāhosi. Udaracchaviyā piṭṭhikaṇṭakaṃ allīnāya “kālaṇkato samaṇo gotamo”ti devatānaṃ vimatiyā uppajjamānāyapi “siddhattha kasmā kilamasi? Sakkā bhoge ca bhuñjituṃ puññāni ca kātu”nti mārena pāpimatā vuccamānassa “bhoge bhuñjissāmī”ti vitakkamattampi nuppajjati. Atha naṃ māro bodhisattakāle chabbassāni buddhakāle ekaṃ vassaṃ anubandhitvā kiñci vajjaṃ apassitvā idaṃ vatvā pakkāmi -

“Sattavassāni bhagavantaṃ, anubandhiṃ padāpadaṃ;
Otāraṃ nādhigacchissaṃ, sambuddhassa satīmato”ti.

Apica atṭhārasannaṃ buddhadhammānaṃ vassenāpi bhagavato duccaritābhāvo veditabbo. Atṭhārasa buddhadhammā nāma natthi tathāgatassa kāyaduccaritaṃ, natthi vacīduccaritaṃ, natthi manoduccaritaṃ, atīte buddhassa appaṭihataññaṃ, anāgate, paccuppanne buddhassa appaṭihataññaṃ, sabbaṃ kāyakammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbaṃ vacīkammaṃ, sabbaṃ manokammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti, natthi chandassa hāni, natthi vīriyassa hāni, natthi satiyā hāni, natthi davā, natthi ravā, natthi calitaṃ natthi sahasā, natthi abyāvaṭo mano, natthi akusalacittanti.

Kiñcanāti palibodhā. Rāgo kiñcananti rāgo uppajjamāno satte bandhati palibundhati tasmā kiñcananti vuccati. Itaresupi dvīsu eseṃ nayo.

Aggīti anudahanaṭṭhena aggī. Rāgaggīti rāgo uppajjamāno satte anudahati jhāpeti, tasmā aggīti vuccati. Itaresupi eseṃ nayo. Tattha vatthūni ekā daharabhikkhunī cittalapabbatavihāre uposathāgāraṃ gantvā dvārapālarūpakam olokayamānā ʈhitā. Athassā anto rāgo uppanno. Sā teneva jhāyitvā kālamakāsi. Bhikkhuniyo gacchamānā “ayaṃ daharā ʈhitā, pakkosatha, na”nti āhaṃsu. Ekā gantvā kasmā ʈhitāsīti hatthe gaṇhi. Gahitaṃ attā parivattitvā papatā. Idaṃ tāva rāgassa anudahanaṭṭhāya vatthu. Dosassa pana anudahanaṭṭhāya manopadosikā devā. Mohassa anudahanaṭṭhāya khiḍḍāpadosikā devā daṭṭhabbā. Mohavasena hi tāsam satisammoso hoti. Tasmā khiḍḍāvasena āhāraḥ kālaṃ ativattitvā kālaṇkaronti.

Āhuneyyaggītiādīsu āhunaṃ vuccati sakkāro, āhunaṃ arahantīti āhuneyyā.
Mātāpitāro hi puttānaṃ bahūpakāratāya āhunaṃ arahanti. Tesu vip̐paṭipajjamānā
puttā nirayādīsu nibbattanti. Tasmā kiñcāpi mātāpitāro nānudahanti, anudahanassa
pana paccayā honti. Iti anudahanaṭṭhena āhuneyyaggīti vuccanti. Svāyamattho
mittavindakavatthunā dīpetabbo -

Mittavindako hi mātārā “tāta, ajja uposathiko hutvā vihāre sabbarattim
dhammassavanaṃ suṇa, sahaṣsaṃ te dassāmī”ti vutto dhanalobhena uposathaṃ
samādāya vihāraṃ gantvā idaṃ ṭhānaṃ akuto bhayaṃti sallakkhetvā dhammāsanassa
heṭṭhā nipanno sabbarattim niddāyitvā gharaṃ agamāsi. Mātā pātova yāguṃ pacitvā
upanāmesi. So sahaṣsaṃ gahetvāva pivi. Athassa etadahosi - “dhanam
saṃharissāmī”ti. So nāvāya samuddaṃ pakkhanditukāmo ahoṣi. Atha naṃ mātā
“tāta, imasmiṃ kule cattālīsakoṭṭidhanaṃ atthi, alaṃ gamanena”ti nivāresi. So tassā
vacanaṃ anādiyitvā gacchati eva. Mātā purato aṭṭhāsi. Atha naṃ kujjhitvā “ayaṃ
mayhaṃ purato tiṭṭhatī”ti pādena paharitvā patitaṃ antaraṃ katvā agamāsi.

Mātā utṭhahitvā “mādisāya mātari evarūpaṃ kammaṃ katvā gatassa te gataṭṭhāne
sukhaṃ bhavissatīti evaṃsaññī nāma tvaṃ puttā”ti āha. Tassa nāvaṃ āruya
gacchato sattame divase nāvā aṭṭhāsi. Atha te manussā “addhā ettha pāpapuriso
atthi salākaṃ dethā”ti āhaṃsu. Salākā diyyamānā tasseva tikkhattuṃ pāpuṇāti. Te
tassa uḷumpaṃ datvā taṃ samudde pakkhipiṃsu. So ekaṃ dīpaṃ gantvā
vimānapetīhi saddhiṃ sampattiṃ anubhavanto tāhi “purato purato mā agamāsi”ti
vuccamānopi taddiguṇaṃ taddiguṇaṃ sampattiṃ passanto anupubbena
khuracakkadharaṃ ekaṃ addasa. Tassa taṃ cakkam padumapupphaṃ viya
upaṭṭhāsi. So taṃ āha - “ambho, idaṃ tayā piḷandhitaṃ padumaṃ mayhaṃ dehī”ti.
“Na idaṃ sāmī padumaṃ, khuracakkaṃ eta”nti. So “vañcesi maṃ, tvaṃ kiṃ mayā
padumaṃ adiṭṭhapubba”nti vatvā tvaṃ lohitacandanaṃ vilimpitvā piḷandhanaṃ
padumapupphaṃ mayhaṃ na dātukāmoti āha. So cintesi “ayampi mayā katasadisam
kammaṃ katvā tassa phalaṃ anubhavitukāmo”ti. Atha naṃ “handā re”ti vatvā tassa
matthake cakkam pakkhipi. Tena vuttaṃ -

“Catubbhi aṭṭhājḡhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa;
Soḷasāhi ca bāṭṭiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado;

Icchāhatassa posassa, cakkam bhamati matthake”ti.

Gahapatīti pana gehasāmiko vuccati. So mātugāmassa
sayanavattḡhālāṅkāradīanuppadānena bahūpakāro. Taṃ aticaranto mātugāmo
nirayādīsu nibbattati, tasmā sopi purimanayeneva anudahanaṭṭhena gahapataggīti
vutto.

Tattha vatthu - kassapabuddhassa kāle sotāpannassa upāsakassa bhariyā aticārīnī
ahoṣi. So taṃ paccakkhato disvā “kasmā tvaṃ evaṃ karosī”ti āha. Sā “sacāhaṃ
evarūpaṃ karomī, ayaṃ me sunakho viluppamāno khādatū”ti vatvā kālaṅkatvā
kaṇṇamuṇḡakadahe vemānikapetī hutvā nibbattā. Divā sampattiṃ anubhavati, rattiṃ
dukkhaṃ. Tadā bārāṇasīrājā migavaṃ caranto araññaṃ pavisitvā anupubbena
kaṇṇamuṇḡakadahaṃ sampatto tāya saddhiṃ sampattiṃ anubhavati. Sā taṃ
vañcetaṃ rattiṃ dukkhaṃ anubhavati. So ṇatvā “kattha nu kho gacchati”ti piṭṭhito
piṭṭhito gantvā avidūre ṭhito kaṇṇamuṇḡakadahato nikkhamitvā taṃ “paṭapaṭa”nti
khādamānaṃ ekaṃ sunakhaṃ disvā asinā dvidhā chindī. Dve ahesuṃ. Puna chinne

cattāro. Puna chinne aṭṭha. Puna chinne soḷasa ahesuṃ. Sā “kiṃ karosi sāmī”ti āha. So “kiṃ ida”nti āha. Sā “evaṃ akatvā kheḷapiṇḍaṃ bhūmiyaṃ niṭṭhubhitvā pādena ghaṃsāhi”ti āha. So tathā akāsi. Sunakhā antaradhāyimsu. Taṃ divasaṃ tassā kammaṃ khīṇaṃ. Rājā vipphaṇṇasārī hutvā gantuṃ āraddho. Sā “mayhaṃ, sāmī, kammaṃ khīṇaṃ mā agamā”ti āha. Rājā asutvāva gato.

Dakkhiṇeyyaggīti ettha pana dakkhiṇāti cattāro paccayā, bhikkhusaṅgho dakkhiṇeyyo. So gihīnaṃ tīsu saraṇesu pañcasu sīlesu dasasu sīlesu mātāpituupatṭhāne dhammikasamaṇabrāhmaṇaupatṭhāneti evamādīsu kalyāṇadhammesu niyojanena bahūpakāro, tasmīṃ micchāpaṭipannā gihī bhikkhusaṅghaṃ akkositvā paribhāsivā nirayādīsu nibbattanti, tasmā sopi purimanayeneva anudahanaṭṭhena dakkhiṇeyyaggīti vutto. Imassa panatthassa vibhāvanatthaṃ vimānavatthusmiṃ revatīvatthu vitthāretabbaṃ.

“Tividhena rūpasaṅgaho”ti ettha tividhenāti tīhi koṭṭhāsehi. Saṅgahoti jātisañjātikiriyagaṇanavasena catubbidho saṅgaho. Tattha sabbe khattiyā āgacchantūtiādiko jātisaṅgaho. Sabbe kosalakātiādiko sañjātisaṅgaho. Sabbe hatthārohātiādiko kiriyasaṅgaho. Cakkhāyatanaṃ katamaṃ khandhagaṇanaṃ gacchatīti? Cakkhāyatanaṃ rūpakkhandhagaṇanaṃ gacchatīti. Hañci cakkhāyatanaṃ rūpakkhandhena saṅgahitanti ayaṃ gaṇanasaṅgaho, so idha adhippeto. Tasmā tividhena rūpasaṅgahoti tīhi koṭṭhāsehi rūpagaṇanāti attho.

Sanidassanādīsu attānaṃ ārabba pavattena cakkhuviññāṇasaṅkhātena saha nidassanenāti sanidassanaṃ. Cakkhupaṭiḥananasamatthato saha paṭighenāti sappatighaṃ. Taṃ atthato rūpāyatanaṃ nāssa. Cakkhuviññāṇasaṅkhātaṃ nāssa nidassananti anidassanaṃ. Sotādiupaṭiḥananasamatthato saha paṭighenāti sappatighaṃ. Taṃ atthato cakkhāyatanaṃ nāssa. Vuttappakāraṃ nāssa nidassananti anidassanaṃ. Nāssa paṭighoti appatighaṃ. Taṃ atthato ṭhapetvā dasāyatanaṃ avasesaṃ sukhumarūpaṃ.

Tayo saṅkhārāti saḥajātadhamme ceva samparāye phaladhamme ca saṅkharonti rāsī karontīti saṅkhārā. Abhisāṅkharontīti abhisāṅkhāro. Puñño abhisāṅkhāro puññābhisāṅkhāro.

“Tattha katamo puññābhisāṅkhāro? Kusalā cetanā kāmāvacarā rūpāvacarā dānamayā sīlamayā bhāvanāmayā”ti evaṃ vuttānaṃ aṭṭhannaṃ kāmāvacarakusalamahācittacetanānaṃ, pañcannaṃ rūpāvacarakusalacetanānañcetaṃ adhivacanaṃ. Ettha ca dānasīlamayā aṭṭheva cetanā honti. Bhāvanāmayā terasāpi. Yathā hi paguṇaṃ dhammaṃ sajjhāyamāno ekaṃ dve anusandhiṃ gatopi na jānāti, pacchā āvajjanto jānāti, evameva kasiṇaparikkammaṃ karontassa paguṇajjhānaṃ paccavekkhantassa ñāṇavippayuttāpi bhāvanā hoti. Tena vuttaṃ “bhāvanāmayā terasāpi”ti.

Tattha dānamayādīsu “dānaṃ ārabba dānamadhikicca yā uppajjati cetanā sañcetanā cetayitattaṃ, ayaṃ vuccati dānamayo puññābhisāṅkhāro. Sīlaṃ ārabba, bhāvanaṃ ārabba, bhāvanamadhikicca yā uppajjati cetanā sañcetanā cetayitattaṃ, ayaṃ vuccati bhāvanāmayo puññābhisāṅkhāro”ti ayaṃ saṅkhepadesaṇā.

Cīvarādīsu pana catūsu paccayesu rūpādīsu vā chasu ārammaṇesu annādīsu vā dasasu dānavatthūsu taṃ taṃ dentassa tesāṃ uppādanato patṭhāya pubbabhāge, pariccāgakāle, pacchā somanassacittena anussaraṇe cāti tīsu kālesu pavattā cetanā

dānamayā nāma. Sīlapūraṇatthāya pana pabbajissāmīti vihāraṃ gacchantassa, pabbajantassa manorathaṃ matthakaṃ pāpetvā pabbajito vatamhi sādhu sādhūti āvajjantassa, pātimokkhaṃ saṃvarantassa, cīvarādayo paccaye paccavekkhantassa, āpāthagatesu rūpādīsu cakkhudvārādīni saṃvarantassa, ājīvaṃ sodhentassa ca pavattā cetanā sīlamayā nāma.

Paṭisambhidāyaṃ vuttena vipassanāmaggena “cakkhuṃ aniccato dukkhato anattato bhāventassa...pe... manaṃ. Rūpe. Dhamme. Cakkhuviññāṇaṃ...pe... manoviññāṇaṃ. Cakkhusamphassaṃ...pe... manosamphassaṃ. Cakkhusamphassajaṃ vedanaṃ...pe... manosamphassajaṃ vedanaṃ. Rūpasaññāṃ, jarāmarāṇaṃ aniccato dukkhato anattato bhāventassa pavattā cetanā bhāvanāmayā nāmā”ti ayaṃ vitthārakathā.

Apuñño ca so abhisaṅkhāro cāti apuññābhisaṅkhāro.

Dvādasaakusalacittasampayuttānaṃ cetanānaṃ etaṃ adhivacanaṃ. Vuttampi cetanaṃ “tattha katamo apuññābhisaṅkhāro? Akusalacetanā kāmāvacarā, ayaṃ vuccati apuññābhisaṅkhāro”ti. Āneñjaṃ niccalaṃ santaṃ vipākabhūtaṃ arūpameva abhisaṅkharotīti āneñjābhisaṅkhāro. Catunnaṃ arūpāvacarakusalacetanānaṃ etaṃ adhivacanaṃ. Yathāha “tattha katamo āneñjābhisaṅkhāro? Kusalacetanā arūpāvacarā, ayaṃ vuccati āneñjābhisaṅkhāro”ti.

Puggalattike sattavidho purisapuggalo, tisso sikkhā sikkhatīti sekkho. Khīṇāsavo sikkhitasikkhattā puna na sikkhissatīti asekkho. Puthujjano sikkhāhi paribāhiyattā nevasekkho nāsekkho.

Therattike jātimahallako gihī jātittthero nāma. “Cattārome, bhikkhave, therakaraṇā dhammā. Idha, bhikkhave, thero sīlavā hoti, bahussuto hoti, catunnaṃ jhānānaṃ lābhī hoti, āsavānaṃ khayā bahussuto hoti, catunnaṃ jhānānaṃ lābhī hoti, āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayaṃ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati. Ime kho, bhikkhave, cattāro therakaraṇā dhammā”ti. Evaṃ vuttasu dhammesu ekena vā anekehi vā samannāgato dhammathero nāma. Aññataro theranāmako bhikkhūti evaṃ theranāmako vā, yaṃ vā pana mahallakakāle pabbajitaṃ sāmaṇerādayo disvā thero theroti vadanti, ayaṃ sammutithero nāma.

Puññakiriyavatthūsu dānameva dānamayaṃ. Puññakiriyā ca sā tesā tesā ānisaṃsānaṃ vatthu cāti puññakiriyavatthu. Itaresupi dvīsu eseva nayo. Atthato pana pubbe vuttadānamayacetanādivaseneva saddhiṃ pubbhāgaaparabhāgacetanāhi imāni tīṇi puññakiriyavatthūni veditabbāni. Ekamekañcetta pubbhāgato paṭṭhāya kāyena karontassa kāyakammaṃ hoti. Tadatthaṃ vācaṃ nicchārentassa vacīkammaṃ. Kāyaṅgavācaṅgaṃ acopetvā manasā cintentassa manokammaṃ. Annādīni dentassa cāpi annadānādīni demīti vā dānapāramiṃ āvajjetvā vā dānakāle dānamayaṃ puññakiriyavatthu hoti. Vattasīse ṭhatvā dadato sīlamayaṃ. Khayato vayato sammāsanaṃ paṭṭhapetvā dadato bhāvanāmayāṃ puññakiriyavatthu hoti.

Aparānīpi satta puññakiriyavatthūni apacitisahagataṃ puññakiriyavatthu, veyyāvaccasahagataṃ, pattānuppadānaṃ, pattabbhanumodanaṃ, desanāmayāṃ, savanamayaṃ, diṭṭhijugataṃ puññakiriyavatthūti. Tattha mahallakaṃ disvā paccuggamanapattacīvarappaṭiggahaṇaabhivādanamaggasampadānādivasena apacitisahagataṃ veditabbaṃ. Vuḍḍhatarānaṃ vattappaṭipattikaraṇavasena, gāmaṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ bhikkhuṃ disvā pattaṃ gahetvā gāme bhikkhaṃ samādapetvā

upasaṃharaṇavasena, “gaccha bhikkhūnaṃ pattaṃ āharā”ti sutvā vegena gantvā pattāharaṇādivasena ca veyyāvaccasahagataṃ veditabbaṃ. Cattāro paccaye datvā sabbasattānaṃ patti hotūti pavattanavasena pattānuppadānaṃ veditabbaṃ. Parehi dinnāya pattiya sādhu suṭṭhūti anumodanāvasena pattaḃbhanumodanaṃ veditabbaṃ. Eko “evaṃ maṃ ‘dhammakathiko’ti jānissanti”ti icchāya ṭhatvā lābhagaruko hutvā deseti, taṃ na mahapphalaṃ. Eko attano paṇḍadhammaṃ apaccāsīsamāno paresaṃ deseti, idaṃ desanāmayā puññakiriyavatthu nāma. Eko suṇanto “iti maṃ ‘saddho’ti jānissanti”ti suṇāti, taṃ na mahapphalaṃ. Eko “evaṃ me mahapphalaṃ bhavissati”ti hitappharaṇena muducittena dhammaṃ suṇāti, idaṃ savanamayaṃ puññakiriyavatthu. Diṭṭhijugataṃ pana sabbesaṃ niyamalakkaṇaṃ. Yaṃkiñci puññaṃ karontassa hi diṭṭhiyā ujubhāveneva mahapphalaṃ hoti.

Iti imesaṃ sattannaṃ puññakiriyavatthūnaṃ purimeheva tīhi saṅgaho veditabbo. Ettha hi apacitiveyyāvaccāni sīlamaye. Pattidānapattaḃbhanumodanāni dānamaye. Desanāsavanāni bhāvanāmaye. Diṭṭhijugataṃ tīsupi saṅgahaṃ gacchati.

Codanāvatthūnīti codanākāraṇāni. Diṭṭhenāti maṃsacakkhunā vā dibbacakkhunā vā vītikkamaṃ disvā codeti. Sutenāti pakatisotena vā dibbasotena vā parassa saddaṃ sutvā codeti. Parisaṅkāya vāti diṭṭhaparisaṅkitena vā sutaparisaṅkitena vā mutaparisaṅkitena vā codeti. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana samantapāsādikāyaṃ vuttanayeneva veditabbo.

Kāmūpapattiyoti kāmūpasevanā kāmappaṭilābhā vā. Paccupaṭṭhitakāmāti nibaddhakāmā nibaddhārammaṇā. Seyyathāpi manussāti yathā manussā. Manussā hi nibaddheveva vatthusmiṃ vasaṃ vattenti. Yattha paṭibaddhacittā honti, satampi saḥassampi datvā mātugāmaṃ ānetvā nibaddhabhogāṃ bhuñjanti. Ekacce devā nāma catudevalokavāsino. Tepi nibaddhavatthusmiṃveva vasaṃ vattenti. Ekacce vinipātikā nāma nerayike ṭhapetvā avasesā macchakacchapādayopi hi nibaddhavatthusmiṃveva vasaṃ vattenti. Maccho attano macchiyā kacchapo kacchapiyāti. Nimminivā nimminivāti nīlapitādivasena yādisaṃ yādisaṃ attano rūpaṃ icchanti, tādisaṃ tādisaṃ nimminivā āyasmato anuruddhassa purato manāpakāyikā devatā viya. Nimmanaratīti evaṃ sayāṃ nimmite nimmite nimmane rati etesanti nimmanaratī. Paranimmitakāmāti parehi nimmitakāmā. Tesañhi manaṃ ṇatvā pare yathārucitaṃ kāmabhogaṃ nimminanti, te tattha vasaṃ vattenti. Kathaṃ parassa manaṃ jānantīti? Pakatisevanavasena. Yathā hi kusalo sūdo rañño bhuñjantassa yaṃ yaṃ so bahuṃ gaṇhāti, taṃ taṃ tassa rucati jānāti, evaṃ pakatiyā abhirucitārammaṇaṃ ṇatvā tādisakaṃveva nimminanti. Te tattha vasaṃ vattenti, methunaṃ sevanti. Keci pana therā “hasitamattena olokitamattena ālīṅgitamattena ca tesāṃ kāmakiccaṃ ijjhatī”ti vadanti, taṃ aṭṭhakathāyaṃ “etaṃ pana natthī”ti paṭikkhittaṃ. Na hi kāyena aḥasantassa phoṭṭhabbaṃ kāmakiccaṃ sādheti. Channampi hi kāmāvacarānaṃ kāmā pakatikā eva. Vuttampi cetaṃ -

“Cha ete kāmāvacarā, sabbakāmasamiddhino;
Sabbesaṃ ekasaṅkhātāṃ, āyu bhavati kittaka”nti.

Sukhūpapattiyoti sukhappaṭilābhā. Uppādetvā uppādetvā sukhaṃ viharantīti te heṭṭhā paṭhamajjhānasukhaṃ nibbattetvā upari vipākajjhānasukhaṃ anubhavantīti attho. Sukhena abhisannāti dutiyajjhānasukhena tintā. Parisannāti samantato tintā. Paripūrāti paripuṇṇā. Parippphuṭāti tasseva vevacanaṃ. Idampi vipākajjhānasukhameva sandhāya vuttaṃ. Ahosukhaṃ ahosukhanti tesāṃ kira

bhavalobho mahā uppajjati. Tasmā kadāci karahaci evaṃ udānaṃ udānenti.
Santamevāti paṇīameva. Tusitāti tato uttariṃ sukhassa apatthanato santuṭṭhā hutvā.
Sukhaṃ paṭivedentīti tatiyajjhānasukhaṃ anubhavanti.

Sekkhā paññāti satta ariyapaññā. Arahato paññā asekkhā. Avasesā paññā
nevasekkhānāsekkhā.

Cintāmayādīsu ayaṃ vitthāro - “tattha katamā cintāmayā paññā? Yogavihitesu vā
kammāyatanesu yogavihitesu vā sippāyatanesu yogavihitesu vā vijjāṭṭhānesu
kammassakataṃ vā saccānulomikaṃ vā rūpaṃ aniccanti vā...pe... viññāṇaṃ
aniccanti vā yaṃ evarūpaṃ anulomikaṃ khantiṃ diṭṭhiṃ ruciṃ muttiṃ pekkhaṃ
dhammanijjhānakkhantiṃ parato asutvā paṭilabhati, ayaṃ vuccati cintāmayā paññā.
Tattha katamā sutamayā paññā? Yogavihitesu vā kammāyatanesu...pe...
dhammanijjhānakkhantiṃ parato sutvā paṭilabhati, ayaṃ vuccati sutamayā paññā.
Sabbāpi samāpannassa paññā bhāvanāmayā paññā”ti.

Sutāvudhanti sutameva āvudhaṃ. Taṃ atthato teṭṭakāṃ buddhavacanaṃ. Tañhi
nissāya bhikkhu paññāvudhaṃ nissāya sūro yodho avikampamāno mahākantāraṃ
viya saṃsārakantāraṃ atikkamati avihaññamāno. Teneva vuttaṃ - “sutāvudho,
bhikkhave, ariyasāvako akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti, sāvajjaṃ pajahati,
anavajjaṃ bhāveti, suddhamattānaṃ pariharatī”ti.

Pavivekāvudhanti “kāyaviveko cittaviveko upadhiviveko”ti ayaṃ tividhopi vivekova
āvudhaṃ. Tassa nānākaraṇaṃ kāyaviveko vivekaṭṭhakāyānaṃ
nekkhammābhiraṭṭānaṃ. Cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ
paramavodānappattānaṃ. Upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ. Imasmiñhi
tividhe viveke abhirato, na kutoci bhāyati. Tasmā ayampi avassayaṭṭhena āvudhanti
vutto. Lokiyalokuttarapaññāva āvudhaṃ paññāvudhaṃ. Yassa sā atthi, so na kutoci
bhāyati, na cassa koci bhāyati. Tasmā sāpi avassayaṭṭheneva āvudhanti vuttā.

Anaññātāññassāmītindriyanti ito pubbe anaññātaṃ aviditaṃ dhammaṃ jānissāmīti
paṭipannassa uppannaṃ indriyaṃ. Sotāpattimaggaññassetāṃ adhivacanaṃ.
Aññindriyanti aññābhūtaṃ ājānanabhūtaṃ indriyaṃ. Sotāpattiphalato paṭṭhāya
chasu ṭhānesu ñāṇassetāṃ adhivacanaṃ. Aññātāvindriyanti aññātāvīsu
jānanakiccapariyosānappattesu dhammesu indriyaṃ. Arahattaphalaññassetāṃ
adhivacanaṃ.

Maṃsacakkhu cakkhupasādo. Dibbacakkhu ālokanissitaṃ ñāṇaṃ. Paññācakkhu
lokiyalokuttarapaññā.

Adhisīlasikkhādīsu adhisīlañca taṃ sikkhitabbato sikkhā cāti adhisīlasikkhā. Itarasmīṃ
dvayepi eseṇa nayo. Tattha sīlaṃ adhisīlaṃ, cittaṃ adhicittaṃ, paññā adhipaññāti
ayaṃ pabhedo veditabbo -

Sīlaṃ nāma pañcasīladasasīlāni, pātimokkhasaṃvaro adhisīlaṃ nāma. Aṭṭha
samāpattiyo cittaṃ, vipassanāpādaḥkajjhānaṃ adhicittaṃ. Kammassakataññāṇaṃ
paññā, vipassanāpaññā adhipaññā. Anuppannepi hi buddhuppāde pavattatīti
pañcasīladasasīlāni sīlameva, pātimokkhasaṃvarasīlaṃ buddhuppādeyeva pavattatīti
adhisīlaṃ. Cittapaññāsūpi eseṇa nayo. Apica nibbānaṃ patthayantena samādinnaṃ
pañcasīlāpi dasasīlāpi adhisīlameva. Samāpannā aṭṭha samāpattiyopi
adhicitameva. Sabbhaṃ vā lokiyaṃ sīlameva, lokuttaraṃ adhisīlaṃ. Cittapaññāsūpi
eseṇa nayo.

Bhāvanāsu khīṇāsavassa pañcadvārikakāyo kāyabhāvanā nāma. Aṭṭha samāpattiyo cittabhāvanā nāma. Arahattaphalapaññā paññābhāvanā nāma. Khīṇāsavassa hi ekanteneva pañcadvārikakāyo subhāvito hoti. Aṭṭha samāpattiyo cassa na aññesaṃ viya dubbalā, tasseva ca paññā bhāvitā nāma hoti paññāvepullapattiya. Tasmā evaṃ vuttaṃ.

Anuttariyesu vipassanā dassanānuttariyaṃ maggo paṭipadānussariyaṃ. Phalaṃ vimuttānuttariyaṃ. Phalaṃ vā dassanānuttariyaṃ. Maggo paṭipadānuttariyaṃ. Nibbānaṃ vimuttānuttariyaṃ. Nibbānaṃ vā dassanānuttariyaṃ, tato uttariṇhi daṭṭhabbaṃ nāma natthi. Maggo paṭipadānuttariyaṃ. Phalaṃ vimuttānuttariyaṃ. Anuttariyanti uttamaṃ jeṭṭhakaṃ.

Samādhīsu paṭhamajjhānasamādhī savitakkasavicāro. Pañcakanayena dutiyajjhānasamādhī avitakkavicāramatto. Seso avitakkaavicāro.

Suññatādīsu tividhā kathā āgamanato, saguṇato, ārammaṇatoti. Āgamanato nāma eko bhikkhu anattato abhinivisitvā anattato disvā anattato vuṭṭhāti, tassa vipassanā suññatā nāma hoti. Kasmā? Asuññatattakāraṇaṃ kilesānaṃ abhāvā. Vipassanāgamanena maggasaṃmādhī suññato nāma hoti. Maggāgamanena phalasaṃmādhī suññato nāma. Aparo aniccato abhinivisitvā aniccato disvā aniccato vuṭṭhāti. Tassa vipassanā animittā nāma hoti. Kasmā? Nimittakāraṇakilesābhāvā. Vipassanāgamanena maggasaṃmādhī animitto nāma hoti. Maggāgamanena phalaṃ animittaṃ nāma. Aparo dukkhato abhinivisitvā dukkhato disvā dukkhato vuṭṭhāti, tassa vipassanā appaṇihitā nāma hoti. Kasmā? Paṇidhikāraṇakilesābhāvā. Vipassanāgamanena maggasaṃmādhī appaṇihito nāma. Maggāgamanena phalaṃ appaṇihitaṃ nāma. Maggasaṃmādhī pana rāgādīhi suññatattā suññato, rāgaṇimittādīnaṃ abhāvā animitto, rāgaṇidhiādīnaṃ abhāvā appaṇihitoti ayaṃ saguṇato kathā. Nibbānaṃ rāgādīhi suññatattā rāgaṇimittapaṇidhīnaṃ abhāvā suññatañceva animittaṃ appaṇihitaṃ. Tadārammaṇo maggasaṃmādhī suññato animitto appaṇihito. Ayaṃ ārammaṇato kathā.

Soceyyānīti sucibhāvakarā soceyyappaṭipadā dhammā. Vitthāro panettha “tattha katamaṃ kāyasoceyyaṃ? Pāṇātipātā veramaṇī”tiādīnaṃ nayena vuttānaṃ tiṇṇaṃ sucaritānaṃ vasena veditabbo.

Moneyyānīti munibhāvakarā moneyyappaṭipadā dhammā. Tesaṃ vitthāro “tattha katamaṃ kāyamoneyyaṃ? Tividhakāyaduccaritassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ, tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyapariññā kāyamoneyyaṃ, kāyapariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ, kāyasmimṃ chandarāgappahānaṃ kāyamoneyyaṃ, kāyasaṅkhāranīrodhā catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ. Tattha katamaṃ vacīmoneyyaṃ? Catubbidhavaduccaritassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ, catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ vacīmoneyyaṃ, vācārammaṇe ñāṇaṃ vacīmoneyyaṃ vācāpariññā vacīmoneyyaṃ pariññāsahagato maggo, vācāya chandarāgappahānaṃ, vacīsaṅkhāranīrodhā dutiyajjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ. Tattha katamaṃ manomoneyyaṃ? Tividhamanoduccaritassa pahānaṃ manomoneyyaṃ, tividhaṃ manosucaritaṃ

manomoneyyaṃ, manārammaṇe ñāṇaṃ manomoneyyaṃ, manopariññā
manomoneyyaṃ. Pariññāsahagato maggo, manasmiṃ chandarāgappahānaṃ,
cittasaṅkhāraṇirodhā saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyya”nti.

Kosallesu āyoti vuḍḍhi. Apāyoti avuḍḍhi. Tassa tassa kāraṇaṃ upāyo. Tesam
pajānanā kosallaṃ. Vitthāro pana vibhaṅge vuttoyeva.

Vuttañhetam - “tattha katamaṃ āyakoṣallaṃ? Ime dhamme manasikaroto
anuppannā ceva akusalā dhammā nuppajjanti, uppannā ca akusalā dhammā
nirujjhanti. Ime vā pana me dhamme manasikaroto anuppannā ceva kusalā dhammā
uppajjanti, uppannā ca kusalā dhammā bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya
pāripūriyā saṃvattantīti, yā tattha paññā pajānanā...pe... sammādiṭṭhi. Idaṃ vuccati
āyakoṣallaṃ. Tattha katamaṃ apāyakoṣallaṃ? Ime dhamme manasikaroto
anuppannā ceva kusalā dhammā na uppajjanti, uppannā ca kusalā dhammā
nirujjhanti. Ime vā pana me dhamme manasikaroto anuppannā ceva akusalā dhammā
uppajjanti, uppannā ca akusalā dhammā bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya
pāripūriyā saṃvattantīti, yā tattha paññā pajānanā...pe... sammādiṭṭhi. Idaṃ vuccati
apāyakoṣallaṃ. Sabbāpi tatrūpāyā paññā upāyakoṣalla”nti. Idaṃ pana accāyikakicce
vā bhaye vā uppanne tassa tikicchanatthaṃ tñhanuppattiyā kāraṇajānavaseneva
veditabbaṃ.

Madāti majjanākāravasena pavattamānā. Tesu “ahaṃ nirogo satṭhi vā sattati vā
vassāni atikkantāni, na me harītakīkhaṇḍampi khāditapubbaṃ, ime panaññe asukaṃ
nāma tñhaṇaṃ rujjati, bhesajjaṃ khādāmāti vicaranti, ko añño mādiso nirogo nāmā”ti
evaṃ mānakaraṇaṃ ārogyamado. “Mahallakakāle puññaṃ karissāma, daharamha
tāvā”ti yobbane tñhvā mānakaraṇaṃ yobbanamado. “Ciraṃ jīviṃ, ciraṃ jīvāmi,
ciraṃ jīvissāmi; sukhaṃ jīviṃ, sukhaṃ jīvāmi, sukhaṃ jīvissāmi”ti evaṃ
mānakaraṇaṃ jīvitamado.

Ādhipateyyesu adhipatito āgataṃ ādhipateyyaṃ. “Ettakomhi sīlena samādhinā
paññāya vimuttiyā, na me etaṃ patirūpa”nti evaṃ attānaṃ adhipattiṃ jeṭṭhakaṃ
katvā pāpassa akaraṇaṃ attādhipateyyaṃ nāma. Lokaṃ adhipatiṃ katvā akaraṇaṃ
lokādhipateyyaṃ nāma. Lokuttaradhammaṃ adhipatiṃ katvā akaraṇaṃ
dhammādhipateyyaṃ nāma.

Kathāvatthūnīti kathākāraṇāni. Atītaṃ vā addhānanti atītaṃ dhammaṃ,
atītakkhandheti attho. Apica “yaṃ, bhikkhave, rūpaṃ atītaṃ niruddhaṃ vipariṇataṃ,
‘ahosī’ti tassa saṅkhā, ‘ahosī’ti tassa paññatti ‘ahosī’ti tassa samaññā, na tassa
saṅkhā ‘atthī’ti, na tassa saṅkhā ‘bhavissatī’ti evaṃ āgatena
niruttipathasuttenapettha attho dīpetabbo.

Vijjāti tamavijjhanaṭṭhena vijjā. Veditakaraṇaṭṭhenāpi vijjā.
Pubbenivāsānussatiñāṇaṇhi uppajjamānaṃ pubbenivāsaṃ chādetvā tñhitaṃ tamaṃ
vijjhati, pubbenivāsaṇca veditaṃ karotīti vijjā. Cutūpapātañāṇaṃ
cutipaṭisandhicchādaṃ tamaṃ vijjhati, tañca veditaṃ karotīti vijjā. Āsavānaṃ khaye
ñāṇaṃ catusaccacchādaṃ tamaṃ vijjhati, catusaccadhammañca veditaṃ karotīti
vijjā.

Vihāresu aṭṭha samāpattiyo dibbo vihāro. Catasso appamaññā brahmā vihāro.
Phalasamāpatti ariyo vihāro.

Pāṭihāriyāni kevaṭṭasutte vitthāritāneva.

“Ime kho, āvuso”tiādīsu vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti samasaṭṭhiyā tikānaṃ vasena asītisatapañhe kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Tikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catukkavaṇṇanā

306. Iti tikavasena sāmaggirasam dassetvā idāni catukkavasena dassetuṃ puna desanaṃ ārabhi. Tattha “satipaṭṭhānacatukkaṃ” pubbe vitthāritameva.

Sammappadhānacatukke chandaṃ janetīti “yo chando chandikatā kattukamyatā kusalo dhammacchando”ti evaṃ vuttaṃ kattukamyataṃ janeti. Vāyamatīti vāyāmaṃ karoti. Vīriyaṃ ārabhatīti vīriyaṃ janeti. Cittaṃ paggaṇhātīti cittaṃ upatthambheti. Ayamettha saṅkhepo. Vitthāro pana sammappadhānavibhaṅge āgatoyeva.

Iddhipādesu chandaṃ nissāya pavatto samādhi chandasamādhi. Padhānabhūtā saṅkhārā padhānasāṅkhārā. Samannāgatanti tehi dhammehi upetaṃ. Iddhiyā pādaṃ, iddhibhūtaṃ vā pādanti iddhipādaṃ. Sesesupi eseṇa nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana iddhipādavibhaṅge āgato eva. Visuddhimagge panassa attho dīpito. Jhānakathāpi visuddhimagge vitthāritāva.

307. Diṭṭhadhammasukhavihārāyāti imasmiṃyeva attabhāve sukhavivāratthāya. Idha phalasamāpattijhānāni, khīṇāsavassa aparabhāge nibbattitajhānāni ca kathitāni.

Ālokasaññaṃ manasikarotīti divā vā rattim vā sūriyacandapajjotamaṇiādīnaṃ ālokaṃ ālokoti manasikaroti. Divāsaññaṃ adhiṭṭhātīti evaṃ manasi katvā divātisaññaṃ ṭhapeti. Yathā divā tathā rattinti yathā divā diṭṭho āloko, tatheva taṃ rattim manasikaroti. Yathā rattim tathā divāti yathā rattim āloko diṭṭho, evameva divā manasikaroti. Iti vivaṭṭena cetasaṭi evaṃ apihitena cittaṇa. Apariyonaddhenaṭi samantato anaddhena. Sappabhāsanti saobhāsaṃ. Ñāṇadassanapaṭilābhāyāti ñāṇadassanapaṭilābhatthāya. Iminā kiṃ kathitaṃ? Middhavinodanaāloko kathito parikammaāloko vā. Iminā kiṃ kathitaṃ hoti? Khīṇāsavassa dibbacakkhuññaṃ. Tasmim vā āgatepi anāgatepi pādakajjhānasamāpattimeva sandhāya “sappabhāsaṃ cittaṃ bhāveti”ti vuttaṃ.

Satisampajaññāyāti sattapaṭṭhānikassa satisampajaññassa atthāya. Veditā vedanā uppajjantītiādīsu khīṇāsavassa vatthu veditaṃ hoti ārammaṇaṃ veditaṃ vatthārammaṇaṃ veditaṃ. Vatthārammaṇaviditatāya evaṃ vedanā uppajjanti, evaṃ tiṭṭhanti, evaṃ nirujjhanti. Na kevalaṇca vedanā eva idha vuttā saññādayopi, avuttā cetanādayopi, veditā ca uppajjanti ceva tiṭṭhanti ca nirujjhanti ca. Api ca vedanāya uppādo vedito hoti, upaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti. Avijjāsamudayaṃ vedanāsamudayo, taṇhāsamudayaṃ kammaṇsamudayo, phassasamudayaṃ vedanāyasamudayo. Nibbattilakkhaṇaṃ passantopi vedanākkhandhassa samudayaṃ passati. Evaṃ vedanāya uppādo vedito hoti. Kathaṃ vedanāya upaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti? Aniccato manasikaroto khayatūpaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti. Dukkato manasikaroto bhayatūpaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti. Anattato manasikaroto suññatūpaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti. Evaṃ vedanāya upaṭṭhānaṃ veditaṃ hoti, khayato bhayato suññato jānāti. Kathaṃ vedanāya atthaṅgamo vedito hoti? Avijjānirodhā vedanānirodho...Pe... evaṃ vedanāya atthaṅgamo vedito hoti. Imināpi nāyenettha attho veditabbo.

Iti rūpantiādi vuttanayameva. Ayaṃ āvuso samādhībhāvanāti ayaṃ āsavānaṃ khayaññaṃssa pāḍakajjhānasamādhībhāvanā.

308. Appamaññāti pamāṇaṃ agahetvā anavasesapharaṇavasena appamaññāva. Anupadavaṇṇanā pana bhāvanāsamādhividhānañca etāsaṃ visuddhimagge vitthāritameva. Arūpakathāpi visuddhimagge vitthāritāva.

Apassenānīti apassayāni. Saṅkhāyāti ñāṇena ñatvā. Paṭisevatīti ñāṇena ñatvā sevittabbayuttakameva sevati. Tassa ca vitthāro “paṭisaṅkhā yoniso cīvaraṃ paribhuñjati”tiādinā nayena veditabbo. Saṅkhāyekaṃ adhivāsetīti ñāṇena ñatvā adhivāsetabbayuttakameva adhivāseti. Vitthāro panettha “paṭisaṅkhā yoniso khamo hoti sītassā”tiādinā nayena veditabbo. Parivajjetīti ñāṇena ñatvā parivajjetuṃ yuttameva parivajjeti. Tassa vitthāro “paṭisaṅkhā yoniso caṇḍaṃ hatthiṃ parivajjetī”tiādinā nayena veditabbo. Vinodetīti ñāṇena ñatvā vinodetabbameva vinodeti, nudati nīharati anto pavisitum na deti. Tassa vitthāro “uppannaṃ kāmavitakkaṃ nādhivāsetī”tiādinā nayena veditabbo.

Ariyavaṃsacattakavaṇṇanā

309. Ariyavaṃsāti ariyānaṃ vaṃsā. Yathā hi khattiyavaṃso, brāhmaṇavaṃso, vessavaṃso, suddavaṃso, samaṇavaṃso, kulavaṃso, rājavaṃso, evaṃ ayampi aṭṭhamo ariyavaṃso ariyatanti ariyapaveṇī nāma hoti. So kho panāyaṃ ariyavaṃso imesaṃ vaṃsānaṃ mūlagandhādīnaṃ kālānusāritagandhādayo viya aggamaḥkhyāti. Ke pana te ariyā yesaṃ ete vaṃsāti? Ariyā vuccanti buddhā ca paccekabuddhā ca tathāgatasāvakā ca, etesaṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Ito pubbe hi sataṣaṇṇakappādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake taṇhaṅkaro medhaṅkaro saraṇaṅkaro dīpaṅkaroti cattāro buddhā uppannā, te ariyā, tesāṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Tesāṃ buddhānaṃ parinibbānato aparabhāge asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā koṇḍañña nāma buddho uppanno...pe... imasmiṃ kappe kakusandho, koṇāgamano, kassapo, amhākaṃ bhagavā gotamoti cattāro buddhā uppannā. Tesāṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Apica atītānāgatapaccuppannānaṃ sabbabuddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṃ ariyānaṃ vaṃsāti ariyavaṃsā. Te kho panete aggañña aggāti jānitabbā. Rattañña dīgharattaṃ pavattāti jānitabbā. Vaṃsañña vaṃsāti jānitabbā.

Porāṇāti na adhunuppattikā. Asaṃkiṇṇā avikiṇṇā anapanītā. Asaṃkiṇṇapubbā atītābuddhehi na saṃkiṇṇapubbā. “Kiṃ imehī”ti na apanītapubbā? Na saṅkīyantīti idānīpi na apanīyanti. Na saṅkīyissantīti anāgatabuddhehi na apanīyissantīti, ye loke viññū samaṇabrāhmaṇā, tehi appaṭikuṭṭhā, samaṇehi brāhmaṇehi viññūhi aninditā agarahitā.

Santuṭṭho hotīti paccayasantosavasena santuṭṭho hoti. Itarītarena cīvarenāti thūlasukhumalūkhapaṇītatthirajijjānaṃ yena kenaci. Atha kho yathāladdhādīnaṃ itarītarena yena kenaci santuṭṭho hotīti attho. Cīvarasmiṃhi tayo santosā - yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsāruppasantosi. Piṇḍapātādīsūpi eseṇa nayo. Tesāṃ vitthārakathā sāmāññaphale vuttanayeneva veditabbā. Ime tayo santose sandhāya “santuṭṭho hoti, itarītarena yathāladdhādīsū yena kenaci cīvarena santuṭṭho hoti”ti vuttaṃ.

Ettha ca cīvaraṃ jānitabbaṃ, cīvarakkhettaṃ jānitabbaṃ, paṃsukūlaṃ jānitabbaṃ, cīvarasantoso jānitabbo, cīvarapaṭisaṃyuttāni dhutaṅgāni jānitabbāni. Tattha cīvaraṃ jānitabbanti khomādīni cha cīvarāni dukūlādīni cha anulomacīvarāni jānitabbāni. Imāni dvādasa kappiyacīvarāni. Kusacīraṃ vācacīraṃ phalakacīraṃ kesakambalaṃ vāḷakambalaṃ potthako cammaṃ ulūkapakkaṃ rukkhadussaṃ latādussaṃ erakadussaṃ kadalidussaṃ veḷudussanti evamādīni pana akappiyacīvarāni. Cīvarakkhettanti “saṅghato vā gaṇato vā ñātito vā mittato vā attano vā dhanena paṃsukūlaṃ vā”ti evaṃ uppajjanato cha khetṭāni, aṭṭhannañca mātikānaṃ vasena aṭṭha khetṭāni jānitabbāni. Paṃsukūlanti sosānikaṃ, pāpaṇikaṃ, rathiyaṃ saṅkārakūṭakaṃ, sotthiyaṃ, sinānaṃ, titthaṃ, gatapaccāgataṃ, aggidaḍḍhaṃ, gokhāyitaṃ upacikakhāyitaṃ, undūrakhāyitaṃ, antacchinnaṃ, dasācchinnaṃ, dhajāhaṭaṃ, thūpaṃ, samaṇacīvaraṃ, sāmuddiyaṃ, ābhisekiyaṃ, panthikaṃ, vātāhaṭaṃ, iddhimayaṃ, devadattiyanti tevīsati paṃsukūlāni veditabbāni.

Ettha ca sotthiyanti gabbhamalaharaṇaṃ. Gatapaccāgatanti matakasārīraṃ pārūpitvā susānaṃ netvā ānītacīvaraṃ. Dhajāhaṭanti dhajaṃ ussāpetvā tato ānītaṃ. Thūpanti vammike pūjītacīvaraṃ. Sāmuddiyanti samuddavīcīhi thalaṃ pāpitaṃ. Panthikanti panthaṃ gacchantehi corabhayena pāsāṇehi koṭṭetvā pārutacīvaraṃ. Iddhimayanti ehibhikkhucīvaraṃ. Sesam pākaṭameva.

Cīvarasantosoti vīsati cīvarasantosā, vitakkasantoso, gamanasantoso, pariyesanasantoso, paṭilābhasantoso, mattappaṭiggahaṇasantoso, loluppavivajjanasantoso, yathālābhasantoso, yathābalasantoso, yathāsāruppasantoso, udakasantoso, dhovanasantoso, karaṇasantoso, parimāṇasantoso, suttasantoso, sibbanasantoso, rajanasantoso, kappasantoso, paribhogasantoso, sannidhiparivajjanasantoso, vissajjanasantosoti.

Tattha sādakabhikkhunā temāsaṃ nibaddhavāsaṃ vasitvā ekamāsamattaṃ vitakketuṃ vaṭṭati. So hi pavāretvā cīvaramāse cīvaraṃ karoti. Paṃsukūliko aḍḍhamāseneva karoti. Iti māsaḍḍhamāsamattaṃ vitakkaṇaṃ vitakkasantoso. Vitakkasantosena pana santuṭṭhena bhikkhunā pācīnakkhaṇḍarājivāsikapāṃsukūlikattherasadisena bhavitabbaṃ.

Thero kira cetiyapabbatavihāre cetiyaṃ vandissāmīti āgato cetiyaṃ vanditvā cintesi “mayhaṃ cīvaraṃ jiṇṇaṃ bahūnaṃ vasanaṭṭhāne labhissāmī”ti. So mahāvihāraṃ gantvā saṅghattheraṃ disvā vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā tattha vuttho punadivase cīvaraṃ ādāya āgantvā therāṃ vandi. Thero kiṃ āvusoti āha. Gāmadvāraṃ, bhante, gamissāmīti. Ahampāvuso, gamissāmīti. Sādhū, bhanteti gacchanto mahābodhidvārakoṭṭhake ṭhatvā puñṇavantānaṃ vasanaṭṭhāne manāpaṃ labhissāmīti cintetvā aparisuddho me vitakkoti tatova paṭinivatti. Punadivase ambaṅgaṇasamīpato, punadivase mahācetiyaṃ uttaradvārato, tatheva paṭinivattitvā catutthadivase therassa santikaṃ agamāsi. Thero imassa bhikkhuno vitakko na parisuddho bhavissatīti cīvaraṃ gahetvā tena saddhiṃyeva pañhaṃ pucchamāno gāmaṃ pāvisi. Tañca rattiṃ eko manusso uccārapalibuddho sāṭakeyeva vaccaṃ katvā taṃ saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Paṃsukūlikatthero taṃ nīlamakkhikāhi samparikeṇṇaṃ disvā añjaliṃ paggahehi. Mahāthero “kiṃ, āvuso, saṅkāraṭṭhānassa añjaliṃ paggaṇhāsī”ti? “Nāhaṃ, bhante, saṅkāraṭṭhānassa añjaliṃ paggaṇhāmi, mayhaṃ pitu dasabalassa paggaṇhāmi, puñṇadāsiyā sarīraṃ pārūpitvā chaḍḍitaṃ paṃsukūlaṃ tumbamatte pāṇake vidhunitvā susānato gaṇhantena dukkaraṃ kataṃ, bhante”ti. Mahāthero “parisuddho vitakko paṃsukūlikassā”ti cintesi.

Paṃsukūlikattheropi tasmiṃyeva tḥāne tḥito vipassanaṃ vaḍḍhetvā tīṇi phalāni patto taṃ sāṭakaṃ gahetvā cīvaraṃ katvā pārūpitvā pācīnakkhaṇḍarājīṃ gantvā aggaḥphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi.

Cīvaratthāya gacchantassa pana “kattha labhissāmī”ti acintetvā kammaṭṭhānasīseveva gamanaṃ gamanasantoso nāma.

Pariyesantassa pana yena vā tena vā saddhiṃ apariyesitvā lajjīṃ pesalaṃ bhikkhuṃ gahetvā pariyesanaṃ pariyesanasantoso nāma.

Evaṃ pariyesantassa āhāriyamānaṃ cīvaraṃ dūrato disvā “etaṃ manāpaṃ bhavissati, etaṃ amanāpa”nti evaṃ avitakketvā thūlasukhumādīsu yathāladheneva santussanaṃ paṭilābhasantoso nāma.

Evaṃ laddhaṃ gaṇhantassāpi “ettakaṃ dupaṭṭassa bhavissati, ettakaṃ ekapaṭṭassā”ti attano pahonakamatteneva santussanaṃ mattappaṭiggahaṇasantoso nāma.

Cīvaraṃ pariyesantassa pana “asukassa gharadvāre manāpaṃ labhissāmī”ti acintetvā dvārapaṭipāṭiyā caraṇaṃ loluppavivajjanasantoso nāma.

Lūkhapaṇītesu yena kenaci yāpetuṃ sakkontassa yathāladheneva yāpanaṃ yathālabhasantoso nāma.

Attano thāmaṃ jānitvā yena yāpetuṃ sakkoti, tena yāpanaṃ yathābalasantoso nāma.

Manāpaṃ aññassa datvā attano yena kenaci yāpanaṃ yathāsārūppasantoso nāma.

“Kattha udakaṃ manāpaṃ, kattha amanāpa”nti avicāretvā yena kenaci dhovanupagena udakena dhovanaṃ udakasantoso nāma.
Paṇḍumattikagerukapūtipaṇṇarasakiliṭṭhāni pana udakāni vajjetuṃ vaṭṭati.

Dhovaṇtassa pana muggarādīhi apaharitvā hatthehi madditvā dhovanaṃ dhovanasantoso nāma. Tathā asujjhantaṃ paṇṇāni pakkhipitvā tāpitaudakenāpi dhovituṃ vaṭṭati.

Evaṃ dhovitvā karontassa idaṃ thūlaṃ, idaṃ sukhumanti akopetvā pahonakanīhārenea karaṇaṃ karaṇasantoso nāma.

Timaṇḍalappaṭicchādanamattasseva karaṇaṃ parimāṇasantoso nāma.

Cīvarakaraṇatthāya pana manāpasuttaṃ pariyesissāmīti avicāretvā rathikādīsu vā devaṭṭhāne vā āharitvā pādamūle vā tḥapitaṃ yaṃkiñcideva suttaṃ gahetvā karaṇaṃ suttasantoso nāma.

Kusibandhanakāle pana aṅgulamatte sattavāre na vijjhitabbaṃ, evaṃ karontassa hi yo bhikkhu sahāyo na hoti, tassa vattabhedopi natthi. Tivaṅgulamatte pana sattavāre vijjhitabbaṃ, evaṃ karontassa maggapaṭipannaenāpi sahāyena bhavitabbaṃ. Yo na hoti, tassa vattabhedo. Ayaṃ sibbanasantoso nāma.

Rajantena pana kāḷakacchakādīni pariyesantena na rajitabbaṃ. Somavakkalādīsu yaṃ labhati, tena rajitabbaṃ. Alabhantena pana manussehi araṇṇe vākaṃ gahetvā chaḍḍitarajanaṃ vā bhikkhūhi pacitvā chaḍḍitakasaṭaṃ vā gahetvā rajitabbaṃ, ayaṃ rajanasantoso nāma.

Nīlakaddamakālasāmesu yaṃkiñci gahetvā hatthipiṭṭhe nisinnassa paññāyamānakapakaraṇaṃ kappasantoso nāma.

Hirikopīnapaṭicchādanamattavasena paribhuñjanaṃ paribhogasantoso nāma.

Dussaṃ pana labhitvā suttamā vā sūciṃ vā kāraṃ vā alabhantena ṭhapetum vaṭṭati, labhantena na vaṭṭati. Katampi sace antevāsikādīnaṃ dātukāmo hoti, te ca asannihitā yāva āgamanā ṭhapetum vaṭṭati. Āgataṃ attesū dātabbā. Dātum asakkontena adhiṭṭhātabbā. Aññasmiṃ cīvare sati paccattharaṇampi adhiṭṭhātum vaṭṭati. Anadhiṭṭhitameva hi sannidhi hoti. Adhiṭṭhitaṃ na hotīti mahāsīvattthero āha. Ayaṃ sannidhiparivajjanasantoso nāma.

Vissajjantena pana na mukhaṃ oloketvā dātabbā. Sāraṇīyadhamme ṭhatvā vissajjitabbanti ayaṃ vissajjanasantoso nāma.

Cīvarapaṭisaṃyuttāni dhutaṅgāni nāma paṃsukūlikaṅgañceva tecīvarikaṅgañca. Tesāṃ vitthārakathā visuddhimaggato veditabbā. Iti cīvarasantosamahāriyavaṃsaṃ pūrayamāno bhikkhu imāni dve dhutaṅgāni gopeti. Imāni gopento cīvarasantosamahāriyavaṃsena santuṭṭho hoti.

Vaṇṇavādīti eko santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇaṃ na katheti, eko na santuṭṭho hoti, santosassa vaṇṇaṃ katheti, eko neva santuṭṭho hoti, na santosassa vaṇṇaṃ katheti, eko santuṭṭho ceva hoti, santosassa ca vaṇṇaṃ katheti, taṃ dassetum “itaritaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī”ti vuttaṃ.

Anesananti dūteyyapahinagamanānuyogappabhedāṃ nānappakāraṃ anesanaṃ. Appatirūpanti ayuttaṃ. Aladdhā cāti alabhitvā. Yathā ekacco “kathaṃ nu kho cīvaraṃ labhissāmī”ti. Puññavantehi bhikkhūhi saddhiṃ ekato hutvā kohaññaṃ karonto uttasati paritasati, santuṭṭho bhikkhu evaṃ aladdhā cīvaraṃ na paritasati. Laddhā cāti dhammena samena labhitvā. Agadhitoti vigatalobhagiddho. Amucchitoti adhimattataṇhāya mucchaṃ anāpanno. Anajjhāpannoti taṇhāya anotthato apariyonaddho. Ādīnavadassāvīti anesanāpattiyañca gedhitaparibhoge ca ādīnavaṃ passamāno. Nissaraṇapaññoti “yāvadeva sītassa paṭighātāyā”ti vuttaṃ nissaraṇameva pajānanto.

Itaritaracīvarasantuṭṭhiyāti yena kenaci cīvarena santuṭṭhiyā. Nevattānukkaṃsetīti “ahaṃ paṃsukūlikaṃ mayā upasampadamāleyeva paṃsukūlikaṅgaṃ gahitaṃ, ko mayā sadiso atthī”ti attukkaṃsaṃ na karoti. Na paraṃ vambhetīti “ime panaññe bhikkhū na paṃsukūlikā”ti vā “paṃsukūlikaṅgamattampi etesaṃ natthī”ti vā evaṃ paraṃ na vambheti. Yo hi tattha dakkhoti yo tasmīṃ cīvarasantose, vaṇṇavādādīsu vā dakkho cheko byatto. Analasoti sātaccakiriyāya ālasiyavirahito. Sampajāno paṭissatoti sampajānapaññāya ceva satiyā ca yutto. Ariyavaṃse ṭhitoti ariyavaṃse patiṭṭhito.

Itarītarena piṇḍapātenāti yena kenaci piṇḍapātena. Etthāpi piṇḍapāto jānitabbo. Piṇḍapātakkhettaṃ jānitabbā, piṇḍapātasantoso jānitabbo, piṇḍapātaṭisaṃyuttaṃ dhutaṅgaṃ jānitabbā. Tattha piṇḍapātoti “odano, kummāso, sattu, maccho, maṃsaṃ, khīraṃ, dadhi, sappi, navanītaṃ, telaṃ, madhu, phāṇitaṃ, yāgu, khādaniyaṃ, sāyanīyaṃ, lehaniya”nti soḷasa piṇḍapātā.

Piṇḍapātakkhettanti saṅghabhaddaṃ, uddesabhaddaṃ, nimantanāṃ, salākabhaddaṃ, pakkhikaṃ, uposathikaṃ, pāṭipadikaṃ, āgantukabhaddaṃ, gamikabhaddaṃ, gilānabhaddaṃ, gilānupaṭṭhākabhaddaṃ, dhurabhaddaṃ, kuṭibhaddaṃ, vārabhaddaṃ, vihārabhaddanti pannarasa piṇḍapātakkhettāni.

Piṇḍapātasantosi piṇḍapāte vitakkasantosi, gamanasantosi, pariyesanasantosi paṭilābhasantosi, paṭiggahaṇasantosi, mattappaṭiggahaṇasantosi, loluppavivajjanasantosi, yathālābhasantosi, yathābalasantosi, yathāsāruppasantosi, upakārasantosi, parimāṇasantosi, paribhogasantosi, sannidhiparivajjanasantosi, vissajjanasantosi pannarasa santosā.

Tattha sādako bhikkhu mukhaṃ dhovitvā vitakketi. Piṇḍapātikena pana gaṇeṇa saddhiṃ caratā sāyaṃ therūpaṭṭhānakāle “sve kattha piṇḍāya carissāmāti asukagāme, bhante”ti, ettakaṃ cintetvā tato paṭṭhāya na vitakketabbaṃ. Ekacārikena vitakkamālake tathā vitakketabbaṃ. Tato paraṃ vitakkento ariyavaṃsā cuto hoti paribāhiro. Ayaṃ vitakkasantosi nāma.

Piṇḍāya pavisantena “kuhiṃ labhissāmī”ti acintetvā kammaṭṭhānasīseṇa gantabbaṃ. Ayaṃ gamanasantosi nāma.

Pariyesantena yaṃ vā taṃ vā agahetvā lajjim pesalameva gahetvā pariyesitabbaṃ. Ayaṃ pariyesanasantosi nāma.

Dūratova āhāriyamānaṃ disvā “etaṃ manāpaṃ, etaṃ amanāpa”nti cittaṃ na uppādetabbaṃ. Ayaṃ paṭilābhasantosi nāma.

“Imaṃ manāpaṃ gaṇhissāmi, imaṃ amanāpaṃ na gaṇhissāmī”ti acintetvā yaṃkiñci yāpanamattaṃ gahetabbameva, ayaṃ paṭiggahaṇasantosi nāma.

Ettha pana deyyadhammo bahu, dāyako appaṃ dātukāmo, appaṃ gahetabbaṃ. Deyyadhammo bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, paṃṇeṇeva gahetabbaṃ. Deyyadhammo na bahu, dāyakopi appaṃ dātukāmo, appaṃ gahetabbaṃ. Deyyadhammo na bahu, dāyako pana bahuṃ dātukāmo, paṃṇeṇa gahetabbaṃ. Paṭiggahaṇasmiñhi mattaṃ ajānanto manussānaṃ pasādaṃ makkheti, saddhādeyyaṃ vinipāteti, sāsanaṃ na karoti, vijātamātuyāpi cittaṃ gahetuṃ na sakkoti. Iti mattaṃ jānitvā paṭiggahetabbanti ayaṃ mattappaṭiggahaṇasantosi nāma.

Saddhakulānīyeva agantvā dvārappaṭipāṭiyā gantabbaṃ. Ayaṃ loluppavivajjanasantosi nāma. Yathālābhasantosādayo cīvare vuttanayā eva.

Piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ anupālessāmīti evaṃ upakāraṃ ñatvā paribhuñjanaṃ upakārasantosi nāma.

Pattaṃ pūretvā ānītaṃ na paṭiggahetabbaṃ, anupasampanne sati tena gāhāpetabbaṃ, asati harāpetvā paṭiggahaṇamattaṃ gahetabbaṃ. Ayaṃ parimāṇasantosi nāma.

“Jighacchāya paṭivinodanaṃ idamettha nissaraṇa”nti evaṃ paribhuñjanaṃ paribhogasantosi nāma.

Nidahitvā na paribhuñjitabbanti ayaṃ sannidhiparivajjanasantosi nāma.

Mukhaṃ anoloketvā sāraṇīyadhamme ʘhiteṇa vissajjetabbaṃ. Ayaṃ
vissajjanasantoso nāma.

Piṇḍapāṭapaṭisaṃyuttāni paṇa pañca dhutaṅgāni - piṇḍapātikaṅgaṃ,
sapadānacārikaṅgaṃ, ekāsanikaṅgaṃ, pattapiṇḍikaṅgaṃ,
khalupacchābhattikaṅganti. Tesāṃ vitthārakathā visuddhimagge vuttā. Iti
piṇḍapāṭasantosamahāariyavaṃsaṃ pūrayamāno bhikkhu imāni pañca dhutaṅgāni
gopeti. Imāni gopento piṇḍapāṭasantosamahāariyavaṃsena santuṭṭho hoti.
“Vaṇṇavādī”tiādīni vuttanayeneva veditabbāni.

Senāsanenāti idha senāsaṃ jānitabbaṃ, senāsanakkhettaṃ jānitabbaṃ,
senāsanasantoso jānitabbo, senāsanapaṭisaṃyuttaṃ dhutaṅgaṃ jānitabbaṃ. Tattha
senāsananti mañco, piṭhaṃ, bhisī, bimbohanaṃ, vihāro, aḍḍhayogo, pāsādo,
hammiyaṃ, guhā, leṇaṃ, aṭṭo, mālo, veḷugumbo, rukkhamaḷaṃ, yattha vā paṇa
bhikkhū paṭikkamantīti imāni pannarasa senāsanāni.

Senāsanakkhattanti “saṅghato vā gaṇato vā ṇātito vā mittato vā attano vā dhanena
paṃsukūlaṃ vā”ti cha khattāni.

Senāsanasantosoti senāsane vitakkasantosādayo pannarasa santosā. Te piṇḍapāṭe
vuttanayeneva veditabbā. Senāsanapaṭisaṃyuttāni paṇa pañca dhutaṅgāni -
āraññikaṅgaṃ, rukkhamaḷikaṅgaṃ, abbhokāsikaṅgaṃ, sosānikaṅgaṃ,
yathāsantatikaṅganti. Tesāṃ vitthārakathā visuddhimagge vuttā. Iti
senāsanasantosamahāariyavaṃsaṃ pūrayamāno bhikkhu imāni pañca dhutaṅgāni
gopeti. Imāni gopento senāsanasantosamahāariyavaṃsena santuṭṭho hoti.

Gilānapaccayo paṇa piṇḍapāṭeyeva pavitṭho. Tattha
yathālābhayathābalayathāsārūpasasantoseneva santussitabbaṃ. Nesajjikaṅgaṃ
bhāvanārāmaariyavaṃsaṃ bhajati. Vuttampi cetāṃ -

“Pañca senāsane vuttā, pañca āhāranissitā;
Eko vīriyaṃyutto, dve ca cīvaranissitā”ti.

Iti āyasmā dhammasenāpati sārīputtatthero pathaviṃ pattharamāno viya
sāgarakucchiṃ pūrayamāno viya ākāsaṃ vitthārayamāno viya ca paṭhamaṃ
cīvarasantosaṃ ariyavaṃsaṃ kathetvā candaṃ utṭhāpento viya sūriyaṃ ullaṅghento
viya ca dutiyaṃ piṇḍapāṭasantosaṃ kathetvā sineruṃ ukkhipento viya tatiyaṃ
senāsanasantosaṃ ariyavaṃsaṃ kathetvā idāni sahasanayappaṭimaṇḍitaṃ
catutthaṃ bhāvanārāmaṃ ariyavaṃsaṃ kathetuṃ puna caparaṃ āvuso bhikkhu
pahānārāmo hotīti desanaṃ ārabhi.

Tattha āramanaṃ ārāmo, abhiraṭīti attho. Pañcavidhe pahāne ārāmo assāti
pahānārāmo. Kāmacchandaṃ pajahanto ramati, nekkhammaṃ bhāvento ramati,
byāpādaṃ pajahanto ramati...pe... sabbakilese pajahanto ramati, arahattamaggaṃ
bhāvento ramatīti evaṃ pahāne ratoti pahānarato. Vuttanayeneva bhāvanāya ārāmo
assāti bhāvanārāmo. Bhāvanāya ratoti bhāvanārato.

Imesu paṇa catūsu ariyavaṃsesu purimehi tīhi terasannaṃ dhutaṅgānaṃ
catupaccayasantosassa ca vasena sakalaṃ vinayapiṭakaṃ kathitaṃ hoti.
Bhāvanārāmena avasesaṃ piṭakadvayaṃ. Imaṃ paṇa bhāvanārāmataṃ
ariyavaṃsaṃ kathenteṇa bhikkhunā paṭisambhidāmagge nekkhammapāḷiyā

kathetabbo. Dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyena kathetabbo. Majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyena kathetabbo. Abhidhamme niddesapariyāyena kathetabbo.

Tattha paṭisambhidāmagge nekkhammapāliyāti so nekkhammaṃ bhāvento ramati, kāmacchandaṃ pajahanto ramati. Abyāpādaṃ byāpādaṃ. Ālokasaññaṃ, thinamiddhaṃ. Avikkhepaṃ uddhaccaṃ. Dhammavavatthānaṃ, vicikicchāṃ. Nāṇaṃ, avijjaṃ. Pāmojjaṃ, aratiṃ. Paṭhamāṃ jhānaṃ, pañca nīvaraṇe. Duttiyaṃ jhānaṃ, vitakkavicāre. Tatiyaṃ jhānaṃ, pītiṃ. Catutthaṃ jhānaṃ, sukhadukkhe. Ākāśānañcāyatanasamāpattiṃ bhāvento ramati, rūpasāññaṃ paṭighasaññaṃ nānattasaññaṃ pajahanto ramati. Viññāṇañcāyatanasamāpattiṃ...pe... nevasāññānāsaññāyatanasamāpattiṃ bhāvento ramati, ākiñcaññāyatanasaññaṃ pajahanto ramati.

Aniccānupassanaṃ bhāvento ramati, niccasaññaṃ pajahanto ramati. Dukkhānupassanaṃ, sukhasaññaṃ. Anattānupassanaṃ, attasaññaṃ. Nibbidānupassanaṃ, nandiṃ. Virāgānupassanaṃ, rāgaṃ. Nirodhānupassanaṃ, samudayaṃ. Paṭinissaggānupassanaṃ, ādānaṃ. Khayānupassanaṃ, ghanasaññaṃ. Vayānupassanaṃ, āyūhanaṃ. Vipariṇāmānupassanaṃ, dhuvasaññaṃ. Animittānupassanaṃ, nimittaṃ. Apaṇihitānupassanaṃ, paṇidhiṃ. Suññatānupassanaṃ abhinivesaṃ. Adhipaññādharmavipassanaṃ, sārādānābhinivesaṃ. Yathābhūtañāḍadassanaṃ, sammohābhinivesaṃ. Ādīnavānupassanaṃ, ālayābhinivesaṃ. Paṭisaṅkhānupassanaṃ, appaṭisaṅkhaṃ. Vivaṭṭānupassanaṃ, saṃyogābhinivesaṃ. Sotāpattimaggaṃ, diṭṭhekaṭṭhe kilese. Sakadāgāmiimaggaṃ, oḷārike kilese. Anāgāmiimaggaṃ, aṇusahagate kilese. Arahattamaggaṃ bhāvento ramati, sabbakilese pajahanto ramatīti evaṃ paṭisambhidāmagge nekkhammapāliyā kathetabbo.

Dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyenāti ekaṃ dhammaṃ bhāvento ramati, ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati...pe... dasa dhamme bhāvento ramati, dasa dhamme pajahanto ramati. Katamaṃ ekaṃ dhammaṃ bhāvento ramati? Kāyagatāsatiṃ sātasaḥagataṃ. Imaṃ ekaṃ dhammaṃ bhāvento ramati. Katamaṃ ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati? Asmimānaṃ. Imaṃ ekaṃ dhammaṃ pajahanto ramati. Katame dve dhamme...pe... katame dasa dhamme bhāvento ramati? Dasa kasiṇāyatanāni. Ime dasa dhamme bhāvento ramati. Katame dasa dhamme pajahanto ramati? Dasa micchatte. Ime dasa dhamme pajahanto ramati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotīti evaṃ dīghanikāye dasuttarasuttantapariyāyena kathetabbo.

Majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyenāti ekāyano, bhikkhave, maggo sattānaṃ visuddhiyā, sokaparidevānaṃ samatikkamāya, dukkhadomanassānaṃ atthaṅgamāya, ñāyassa adhigamāya, nibbānassa sacchikiriyāya yadidaṃ cattāro satipaṭṭhānā. Katame cattāro? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati... vedanāsu vedanānupassī... citte cittānupassī... dhammesu dhammānupassī... ‘atthi dhammā’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva ñāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati na ca kiñci loke upādiyati. Evampi, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hoti bhāvanārato, pahānārāmo hoti pahānarato. Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu gacchanto vā gacchāmīti pajānāti...pe... puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīraṃ sivathikāya chaḍḍitaṃ...pe... pūtīni cuṇṇakajātāni. So imeva kāyaṃ upasaṃharati, ayampi kho kāyo evaṃdhammo evaṃbhāvī evaṃanattitoti. Iti ajjhataṃ vā kāye kāyānupassī viharati...pe... evampi

kho, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotīti evaṃ majjhimanikāye satipaṭṭhānasuttantapariyāyena kathetabbo.

Abhidhamme niddesapariyāyenāti sabbepi saṅkhate aniccato dukkhato rogato gaṇḍato...pe... saṃkilesikadhammato passanto ramati. Ayaṃ, bhikkhave, bhikkhu bhāvanārāmo hotīti evaṃ niddesapariyāyena kathetabbo.

Neva attānukkaṃsetīti ajja me saṭṭhi vā sattati vā vassāni aniccaṃ dukkhaṃ anattāti vipassanāya kammaṃ karontassa, ko mayā sadiso atthīti evaṃ attukkaṃsanaṃ na karoti. Na paraṃ vambhetīti aniccaṃ dukkhanti vipassanāmatṭakampi natthi, kiṃ ime vissatṭhakammaṭṭhānā carantīti evaṃ paraṃ vambhanaṃ na karoti. Sesam vuttanayameva.

310. Padhānānīti uttamavīriyāni. Saṃvarapadhānanti cakkhādīni saṃvarantassa uppannavīriyaṃ. Pahānapadhānanti kāmavitakkādayo pajahantassa uppannavīriyaṃ. Bhāvanāpadhānanti bojjhaṅge bhāventassa uppannavīriyaṃ. Anurakkhaṇāpadhānanti samādhinimittaṃ anurakkhantassa uppannavīriyaṃ.

Vivekanissitantiādīsu viveko virāgo nirodhoti tīṇipi nibbānassa nāmāni. Nibbānañhi upadhivivekattā viveko. Taṃ āgamma rāgādayo virajjantīti virāgo. Nirujjhantīti nirodho. Tasmā “vivekanissita”ntiādīsu ārammaṇavasena adhigantabbavasena vā nibbānanissitanti attho. Vossaggapariṇāminti ettha dve vossaggā pariccāgavossaggo ca pakkhandanavossaggo ca. Tattha vipassanā tadaṅgavasena kilese ca khandhe ca pariccajatīti pariccāgavossaggo. Maggo ārammaṇavasena nibbānaṃ pakkhandatīti pakkhandanavossaggo. Tasmā vossaggapariṇāminti yathā bhāviyamāno satisambojjhaṅgo vossaggatthāya pariṇamati, vipassanābhāvañca maggabhāvañca pāpuṇāti, evaṃ bhāvetīti ayamettha attho. Sesapadesupi eseve nayo.

Bhadrakanti bhaddakaṃ. Samādhinimittaṃ vuccati aṭṭhikasaññādivasena adhigato samādhiyeva. Anurakkhatīti samādhiparibandhakadhamme rāgadosamohe sodhento rakkhati. Ettha ca aṭṭhikasaññādikā pañceva saññā vuttā. Imasmiṃ pana ṭhāne dasapi asubhāni vitthāretvā kathetabbāni. Tesam vitthāro visuddhimagge vuttoyeva.

Dhamme ñāṇanti ekapaṭivedhavasena catusaccadhamme ñāṇaṃ catusaccabbhantare nirodhasacce dhamme ñāṇaṃ. Yathāha - “tattha katamaṃ dhamme ñāṇaṃ? Catūsu maggesu catūsu phalesu ñāṇa”nti. Anvaye ñāṇanti cattāri saccāni paccakkhato disvā yathā idāni, evaṃ atītepi anāgatepi imeva pañcakkhandhā dukkhasaccaṃ, ayameva taṇhā samudayasaccaṃ, ayameva nirodho nirodhasaccaṃ, ayameva maggo maggasaccanti evaṃ tassa ñāṇassa anugatiyaṃ ñāṇaṃ. Tenāha - “so iminā dhammena ñātena diṭṭhena pattena viditena pariyoḡāhena atītānāgatena nayaṃ netī”ti. Pariye ñāṇanti paresaṃ cittaparicchede ñāṇaṃ. Yathāha - “tattha katamaṃ pariye ñāṇaṃ? Idha bhikkhu parasattānaṃ parapuggalānaṃ cetasa ceto paricca jānātī”ti vitthāretabbam. Ṭhapetvā pana imāni tīṇi ñāṇāni avasesaṃ sammutiñāṇaṃ nāma. Yathāha - “tattha katamaṃ sammutiñāṇaṃ? Ṭhapetvā dhamme ñāṇaṃ ṭhapetvā anvaye ñāṇaṃ ṭhapetvā paricchede ñāṇaṃ avasesaṃ sammutiñāṇa”nti.

Dukkhe ñāṇādīhi arahattaṃ pāpetvā ekassa bhikkhuno niggamaṇaṃ catusaccakammaṭṭhānaṃ kathitaṃ. Tattha dve saccāni vaṭṭaṃ, dve vivaṭṭaṃ, vaṭṭe abhiniveso hoti, no vivaṭṭe. Dvīsu saccesu ācariyasantike pariyattim uggahetvā kammaṃ karoti, dvīsu saccesu “nirodhasaccaṃ nāma iṭṭhaṃ kantaṃ manāpaṃ,

maggasaccaṃ nāma it̥ṭhaṃ kantaṃ manāpa''nti savanavasena kammaṃ karoti. Dvīsu saccesu uggahaparipucchāsavanadhāraṇasammasanapaṭivedho vaṭṭati, dvīsu savanapaṭivedho vaṭṭati. Tīṇi kiccavasena paṭivijjhati, ekaṃ ārammaṇavasena. Dve saccāni duddasattā gambhīrāni, dve gambhīrattā duddasāni.

Sotāpattiyaṅgādicatukkavaṇṇanā

311. Sotāpattiyaṅgānīti sotāpattiyā aṅgāni, sotāpattimaggassa paṭilābhakāraṇānīti attho. Sappurisasamsevoti buddhādīnaṃ sappurisānaṃ upasaṅkamtivā sevanaṃ. Saddhammassavananti sappāyassa tepiṭakadhammassa savanaṃ. Yonisomanasikāroti aniccādivasena manasikāro. Dhammānudhammapaṭipattīti lokuttaradhammassa anudhammabhūtāya pubbabhāgaṭipattiyā paṭipajjanaṃ.

Aveccappasādenāti acalappasādena. ''Itipi so bhagavā''tiādīni visuddhimagge vitthāritāni. Phaladhātuāhāracatukkāni uttānatthāneva. Apicettha lūkhapaṇītavatthuvasena oḷārikasukhumatā veditabbā.

Viññāṇaṭṭhitiyoti viññāṇaṃ etāsu tiṭṭhatīti viññāṇaṭṭhitiyo. Ārammaṇaṭṭhitivasenetaṃ vuttaṃ. Rūpūpāyanti rūpaṃ upagataṃ hutvā. Pañcavokārabhavasmiñhi abhisāṅkhāraṇiññāṇaṃ rūpakkhandaṃ nissāya tiṭṭhati. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Rūpārammaṇanti rūpakkhandhagocaraṃ rūpapaṭiṭṭhitaṃ hutvā. Nandūpasecananti lobhasahagataṃ sampayuttanandiyāva upasittaṃ hutvā. Itaraṃ upanissayakoṭiyā. Vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjatīti saṭṭhipi sattatipi vassāni evaṃ pavattamānaṃ vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjati. Vedanūpāyādīsupi eseṇa nayo. Imehi pana tīhi padehi catuvokārabhave abhisāṅkhāraṇiññāṇaṃ vuttaṃ. Tassa yāvatāyukaṃ pavattanavasena vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjanā veditabbā. Catukkavasena pana desanāya āgatattā viññāṇūpāyanti na vuttaṃ. Evaṃ vuccamāne ca ''katamaṃ nu kho ettha kammaviññāṇaṃ, katamaṃ vipākaviññāṇa''nti sammoho bhavēyya, tasmāpi na vuttaṃ. Agatigamanāni vitthāritāneva.

Cīvarahetūti tattha manāpaṃ cīvaraṃ labhissāmīti cīvarakāraṇā uppajjati. Iti bhavābhavaṇhetūti ettha itīti nidassanatthe nipāto. Yathā cīvarādiṇetu, evaṃ bhavābhavaṇhetūpīti attho. Bhavābhavoti cettha paṇītapapaṇītataraṇi telamadhuphaṇitādīni adhippetāni. Imesaṃ pana catunnaṃ taṇhuppādānaṃ pahānatthāya paṭipāṭiyāva cattāro ariyavaṃsā desitāti veditabbā. Paṭipadācatukkaṃ heṭṭhā vuttameva. Akkhamādīsū padhānakaraṇakāle sītādīni na khamatīti akkhamā. Khamatīti khamā. Indriyadamaṇaṃ damā. ''Uppannaṃ kāmavitakkaṃ nādhivāsetī''tiādīnā nayaṇa vitakkasamaṇaṃ samā.

Dhammapadānīti dhammakotṭhāsāni. Anabhijjhā dhammapadaṃ nāma alobho vā alobhasīsena adhigatajjhānavipassanāmaggaṭṭhalanibbānāni vā. Abyāpādo dhammapadaṃ nāma akopo vā mettāsīsena adhigatajjhānādīni vā. Sammāsati dhammapadaṃ nāma suppaṭṭhitasati vā satisīsena adhigatajjhānādīni vā. Sammāsamādhi dhammapadaṃ nāma samāpatti vā aṭṭhasamāpattivāsena adhigatajjhānavipassanāmaggaṭṭhalanibbānāni vā. Dasāsubhavasena vā adhigatajjhānādīni anabhijjhā dhammapadaṃ. Catubrahmavihārasena adhigatāni abyāpādo dhammapadaṃ. Dasānussatiāhārepaṭikūlasaṇṇāvasena adhigatāni sammāsati dhammapadaṃ. Dasakasiṇānāpānavasena adhigatāni sammāsamādhi dhammapadanti.

Dhammasamādānesu paṭhamam acelakapaṭipadā. Dutiyam tibbakilesassa arahattam gahetum asakkontassa assumukhassāpi rudato parisuddhabrahmacariyacaraṇam. Tatiyam kāmesu pātabyatā. Catuttham cattāro paccaye alabhamānassāpi jhānavipassanāvasena sukhasamaṅgino sāsanaabrahmacariyam.

Dhammakhandhāti ettha guṇaṭṭho khandhaṭṭho. Sīlakkhandhoti sīlaguṇo. Ettha ca phalasīlam adhippetam. Sesapadesupi eseve nayo. Iti catūsipi ṭhānesu phalameva vuttam.

Balānīti upatthambhanaṭṭhena akampiyaṭṭhena ca balāni. Tesam paṭipakkhehi kosajjādīhi akampaniyatā veditabbā. Sabbānīpi samathavipassanāmagavasena lokiyalokuttarāneva kathitāni.

Adhiṭṭhānānīti ettha adhīti upasaggamattam. Atthato pana tena vā tiṭṭhanti, tattha vā tiṭṭhanti, ṭhānameva vā tamtaṃguṇādhikānam purisānam adhiṭṭhānam, paññāva adhiṭṭhānam paññādhīṭṭhānam. Ettha ca paṭhamena aggaphalapaññā. Dutiyena vacīsaccam. Tatiyena āmisapariccāgo. Catutthena kilesūpasamo kathitoti veditabbo. Paṭhamena ca kammassakatapaññam vipassanāpaññam vā ādiṃ katvā phalapaññā kathitā. Dutiyena vacīsaccam ādiṃ katvā paramatthasaccam nibbānam. Tatiyena āmisapariccāgam ādiṃ katvā aggamaggena kilesapariccāgo. Catutthena samāpattivikkhambhite kilese ādiṃ katvā aggamaggena kilesavūpasamo. Paññādhīṭṭhānena vā ekena arahattaphalapaññā kathitā. Sesehi paramatthasaccam. Saccādhīṭṭhānena vā ekena paramatthasaccam kathitam. Sesehi arahattapaññāti mūsikābhayaatthero āha.

Pañhabyākaraṇādicatukkavaṇṇanā

312. Pañhabyākaraṇāni mahāpadesakathāya vitthāritāneva.

Kaṇhanti kāḷakam dasaakusalakammam pathakammam. Kaṇhavipākanti apāye nibbattanato kāḷakavipākam. Sukkanti paṇḍaram kusalakammam pathakammam. Sukkavipākanti sagge nibbattanato paṇḍaravipākam. Kaṇhasukkanti missakakammam. Kaṇhasukkavipākanti sukhadukkhavipākam. Missakakammañhi katvā akusalena tiracchānayaṇiyam maṅgalaṭṭhiṭṭhānādīsu uppanno kusaleṇa pavatte sukham vedayati. Kusaleṇa rājakulepi nibbatto akusalena pavatte dukkham vedayati. Akaṇhaasukkanti kammakkhayakaram catumaggaññaṃ adhippetam. Tañhi yadi kaṇham bhavēyya, kaṇhavipākam dadeyya. Yadi sukkaṃ bhavēyya, sukkavipākam dadeyya. Ubhayavipākassa pana adānato akaṇhāsukkavipākattā akaṇham asukkanti ayamettha attho.

Sacchikaraṇīyāti paccakkhakarāṇena ceva paṭilābhena ca sacchikātabbā. Cakkhunāti dibbacakkhunā. Kāyenāti sahaṭṭānāmakāyena. Paññāyāti arahattaphalaññaṇena.

Oghāti vaṭṭasmiṃ satte ohananti osīdāpentīti oghā. Tattha pañcakāmaguṇiko rāgo kāmogho. Rūpārūpabhavesu chandarāgo bhavogho. Tathā jhānanikanti sassatadīṭṭhisahagato ca rāgo. Dvāsattīti dīṭṭhiyo dīṭṭhogho.

Vaṭṭasmiṃ yojentīti yogā. Te oghā viya veditabbā.

Visamyoyentīti visaññogā. Tattha asubhajjhānam kāmavogavisaṃyogo. Tam pādakam katvā adhigato anāgāmagga ekanteneva kāmavogavisaññogo nāma. Arahattamagga bhavavogavisaññogo nāma. Sotāpattimagga dīṭṭhiyogavisaññogo

nāma. Arahattamaggo avijjāyogavisaññogo nāma.

Ganthanavasena ganthā. Vaṭṭasmiṃ nāmakāyañceva rūpakāyañca ganthati bandhati palibundhatīti kāyagantho. Idamṣaccābhinivesoti idameva saccaṃ, moghamaññanti evaṃ pavatto diṭṭhābhiniveso.

Upādānānīti ādānaggahaṇāni. Kāmoti rāgo, soyeva gahaṇaṭṭhena upādānanti kāmupādānaṃ. Diṭṭhīti micchādiṭṭhi, sāpi gahaṇaṭṭhena upādānanti diṭṭhupādānaṃ. Iminā suddhīti evaṃ sīlavatānaṃ gahaṇaṃ sīlabbatupādānaṃ. Attāti etena vadati ceva upādiyati cāti attavādupādānaṃ.

Yoniyoti koṭṭhāsā. Aṇḍe jātāti aṇḍajā. Jalābumhi jātāti jalābujā. Saṃsede jātāti saṃsedajā. Sayanasmiṃ pūtimacchādīsu ca nibbattānametaṃ adhivacanaṃ. Vegena āgantvā upapatitā viyāti opapātikā. Tattha devamanusseṣu saṃsedajaopapātikānaṃ ayaṃ viseso. Saṃsedajā mandā daharā hutvā nibbattanti. Opapātikā soḷasavassuddesikā hutvā. Manusseṣu hi bhummadevesu ca imā catassopi yoniyo labbhanti. Tathā tiracchānesu supaṇṇanāgādīsu. Vuttañhettaṃ - “tattha, bhikkhave, aṇḍajā supaṇṇā aṇḍajeva nāge haranti, na jalābuje na saṃsedaje na opapātike”ti. Cātumahārājikato paṭṭhāya uparidevā opapātikāyeva. Tathā nerayikā. Petesu catassopi labbhanti. Gabbhāvakkantiyo sampasādanīye kathitā eva.

Attabhāvaapaṭilābhesu paṭthamo khiḍḍāpadosikavasena veditabbo. Duttiyo orabbhikādīhi ghātiyamānaurabbhādivasena. Tatiyo manopadosikāvasena. Catuttho cātumahārājike upādāya uparisesadevatāvasena. Te hi devā neva attasañcetanāya maranti, na parasañcetanāya.

Dakkhiṇāvisuddhādicatukkavaṇṇanā

313. Dakkhiṇāvisuddhiyoti dānasaṅkhātā dakkhiṇā visujjhanti mahapphalā honti etāhīti dakkhiṇāvisuddhiyo.

Dāyakato visujjhati, no paṭiggāhakatoti yattha dāyako sīlavā hoti, dhammenuppannaṃ deyyadhammaṃ deti, paṭiggāhako dussīlo. Ayaṃ dakkhiṇā vessantaramahārājassa dakkhiṇāsadisā. Paṭiggāhakato visujjhati, no dāyakatoti yattha paṭiggāhako sīlavā hoti, dāyako dussīlo, adhammenuppannaṃ deti, ayaṃ dakkhiṇā coraghātakassa dakkhiṇāsadisā. Neva dāyakato visujjhati, no paṭiggāhakatoti yattha ubhopi dussilā deyyadhammopi adhammena nibbatto. Vipariyāyena catutthā veditabbā.

Saṅgahavatthūnīti saṅgahakāraṇāni. Tāni heṭṭhā vibhattāneva.

Anariyavohārāti anariyānaṃ lāmakānaṃ vohārā.

Ariyavohārāti ariyānaṃ sappurisānaṃ vohārā.

Diṭṭhavāditāti diṭṭhaṃ mayāti evaṃ vāditā. Ettha ca taṃtaṃsamutṭhāpakacetanāvasena attho veditabbo.

Attantapādicatukkavaṇṇanā

314. Attantapādīsu paṭthamo acelako. Duttiyo orabbhikādīsu aññataro. Tatiyo yaññayājako. Catuttho sāsane sammāpaṭipanno.

Attahitāya paṭipannādīsu paṭhamo yo sayam sīlādisampanno, param sīlādīsu na samādapeti āyasmā vakkalittthero viya. Duttiyo yo attanā na sīlādisampanno, param sīlādīsu samādapeti āyasmā upanando viya. Tatiyo yo nevattanā sīlādisampanno, param sīlādīsu na samādapeti devadatto viya. Catuttho yo attanā ca sīlādisampanno parañca sīlādīsu samādapeti āyasmā mahākassapo viya.

Tamādīsu tamoti andhakārabhūto. Tamaparāyaṇoti tamameva param ayanam gati assāti tamaparāyaṇo. Evaṃ sabbapadesu attho veditabbo. Ettha ca paṭhamo nīce caṇḍālādikule dujjīvite hīnattabhāve nibbattitvā tīṇi duccharitāni paripūreti. Duttiyo tathāvidho hutvā tīṇi succharitāni paripūreti. Tatiyo uḷāre khattiyakule bahuannapāne sampannattabhāve nibbattitvā tīṇi duccharitāni paripūreti. Catuttho tādisova hutvā tīṇi succharitāni paripūreti.

Samaṇamacaloti samaṇaacalo. Ma-kāro padasandhimattaṃ. So sotāpanno veditabbo. Sotāpanno hi catūhi vātehi indakhīlo viya parappavādehi akampiyo. Acalasaddhāya samannāgatoti samaṇamacalo. Vuttampi cetam - “katamo ca puggalo samaṇamacalo? Idhekacco puggalo tiṇṇaṃ saṃyojanānaṃ parikkhayā”ti vitthāro. Rāgadosānaṃ pana tanubhūtattā sakadāgāmī samaṇapadumo nāma. Tenāha - “katamo pana puggalo samaṇapadumo? Idhekacco puggalo sakideva imaṃ lokaṃ āgantvā dukkhassantaṃ karoti, ayaṃ vuccati puggalo samaṇapadumo”ti. Rāgadosānaṃ abhāvā khippameva pupphissatīti anāgāmī samaṇapuṇḍarīko nāma. Tenāha - “katamo ca puggalo samaṇapuṇḍarīko? Idhekacco puggalo pañcannaṃ orambhāgiyānaṃ...pe... ayaṃ vuccati puggalo samaṇapuṇḍarīko”ti. Arahā pana sabbesampi ganthakāraḷesānaṃ abhāvā samaṇesu samaṇasukhumālo nāma. Tenāha - “katamo ca puggalo samaṇesu samaṇasukhumālo? Idhekacco āsavānaṃ khayā...pe... upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati puggalo samaṇesu samaṇasukhumālo”ti.

“Ime kho, āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti samapaññāsāya catukkānaṃ vasena dvepañhasatāni kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Catukkavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcakavaṇṇanā

315. Iti catukkavasena sāmaggirasam dassetvā idāni pañcakavasena dassetuṃ puna desanaṃ ārabhi. Tattha pañcasu khandhesu rūpakkhandho lokiyo. Sesā lokiyalokuttarā. Upādānakkhandhā lokiyāva. Vitthārato pana khandhakathā visuddhimagge vuttā. Kāmaguṇā heṭṭhā vitthāritāva.

Sukatadukkaṭṭādīhi gantabbāti gatiyo. Nirayoti nirassādo. Sahokāsenā khandhā kathitā. Tato paresu tīsu nibbattā khandhāva vuttā. Catutthe okāsopi.

Āvāse macchariyaṃ āvāsamacchariyaṃ. Tena samannāgato bhikkhu āgantukaṃ disvā “ettha cetiyassa vā saṅghassa vā parikkhāro ṭhapito”tiādini vatvā saṅghikampi āvāsaṃ nivāreti. So kālaṅkatvā peto vā ajagaro vā hutvā nibbattati. Kule macchariyaṃ kulamacchariyaṃ. Tena samannāgato bhikkhu tehi kāraṇehi attano upaṭṭhākakule aññesaṃ pavesanampi nivāreti. Lābhe macchariyaṃ lābhamacchariyaṃ. Tena samannāgato bhikkhu saṅghikampi lābhaṃ maccharāyanto yathā aññe na labhanti, evaṃ karoti. Vaṇṇe macchariyaṃ vaṇṇamacchariyaṃ. Vaṇṇoti cettha sarīravaṇṇopi guṇavaṇṇopi veditabbo. Pariyattidhamme macchariyaṃ

dhammamacchariyaṃ. Tena samannāgato bhikkhu “īmaṃ dhammaṃ pariyāpuṇitvā eso maṃ abhibhavissatī”ti aññassa na deti. Yo pana dhammānuggahena vā puggalānuggahena vā na deti, na taṃ macchariyaṃ.

Cittaṃ nivārenti pariyaṇandhantīti nīvaraṇāni. Kāmacchando nīvaraṇapatto arahattamaggavajjho. Kāmarāgānusayo kāmarāgasamyojanapatto anāgāmiaggavajjho. Thinaṃ cittagelaṇṇaṃ. Middhaṃ khandhattayagelaṇṇaṃ. Ubhayampi arahattamaggavajjhaṃ. Tathā uddhaccaṃ. Kukkuccaṃ anāgāmiaggavajjhaṃ. Vicikicchā paṭhamamaggavajjhā.

Samyojanānīti bandhanāni. Tehi pana baddhesu puggalesu rūpārūpabhava nibbattā sotāpannasakadāgāmīno antobaddhā bahisayitā nāma. Tesañhi kāmabhava bandhanaṃ. Kāmabhava anāgāmīno bahibaddhā antosayitā nāma. Tesañhi rūpārūpabhava bandhanaṃ. Kāmabhava sotāpannasakadāgāmīno antobaddhā antosayitā nāma. Rūpārūpabhava anāgāmīno bahibaddhā bahisayitā nāma. Khīṇāsavo sabbattha abandhano.

Sikkhitabbaṃ padaṃ sikkhāpadaṃ, sikkhākoṭṭhāsoti attho. Sikkhāya vā padaṃ sikkhāpadaṃ, adhicittaadhipaññāsikkhāya adhigamupāyoti attho. Ayamettha saṅkhepo. Vitthārato pana sikkhāpadakathā vibhaṅgappakaraṇe sikkhāpadavibhaṅge āgatā eva.

Abhabbatṭhānādipaṇcakaṇṇanā

316. “Abhabbo, āvuso, khīṇāsavo bhikkhu sañcicca pāṇa”ntiādi desanāsīsameva, sotāpannādayopi pana abhabbā. Puthujjanakhīṇāsavānaṃ nindāpasamsatthampi evaṃ vuttaṃ. Puthujjano nāma gārayho, mātughātādīnipi karoti. Khīṇāsavo pana pāsamsa, kunthakipillikaghātādīnipi na karotīti.

Byasanesu viyassatīti byasanaṃ, hitasukhaṃ khipati viddhamsetīti attho. Ñātīnaṃ byasanaṃ ñātibyasanaṃ, corarogabhayādīhi ñātivināsoti attho. Bhogānaṃ byasanaṃ bhogabyasanaṃ, rājacorādivasena bhogavināsoti attho. Rogo eva byasanaṃ rogabyasanaṃ. Rogo hi ārogyaṃ byasati vināsetīti byasanaṃ, sīlassa byasanaṃ sīlabyasanaṃ. Dussīlyassetāṃ nāmaṃ. Sammādiṭṭhiṃ vināsayamānā uppannā diṭṭhi eva byasanaṃ diṭṭhibyasanaṃ. Ettha ca ñātibyasanādīni tīṇi neva akusalāni na tilakkhaṇāhatāni. Sīladiṭṭhibyasanadvayaṃ akusalaṃ tilakkhaṇāhatāṃ. Teneva “nāvuso, sattā ñātibyasanahetu vā”tiādimāha.

Ñātisampadāti ñātīnaṃ sampadā pāripūrī bahubhāvo. Bhogasampadāyapi eseva nayo. Ārogyassa sampadā ārogyasampadā. Pāripūrī dīgharattaṃ arogatā. Sīladiṭṭhisampadāsupi eseva nayo. Idhāpi ñātisampadādayo no kusalā, na tilakkhaṇāhatā. Sīladiṭṭhisampadā kusalā, tilakkhaṇāhatā. Teneva “nāvuso, sattā ñātisampadāhetu vā”tiādimāha.

Sīlavipattisīlasampattikathā mahāparinibbāne vitthāritāva.

Codakenāti vatthusamsandassanā, āpattisamsandassanā, samvāsappaṭikkhepo, sāmīcippaṭikkhepoti catūhi codanāvattūhi codayamānena. Kālena vakkhāmi no akālenāti ettha cuditaḥ kassa kālo kathito, na codakassa. Paraṃ codentena hi parisamajjhe vā uposathapavāraṇagge vā āsanāsālābhojanasālādīsū vā na codetabbaṃ. Divāṭṭhāne nisinnakāle “karotāyasmā okāsaṃ, ahaṃ āyasmantaṃ vattukāmo”ti evaṃ okāsaṃ karetvā codetabbaṃ. Puggalaṃ pana upaparikkhitvā yo

lolapuggalo abhūtaṃ vatvā bhikkhūnaṃ ayasaṃ āropeti, so okāsakammaṃ vināpi codetabbo. Bhūtenāti tacchena sabhāvena. Saṇhenāti maṭṭhena mudukena. Atthasañhitenāti atthakāmatāya hitakāmatāya upetena.

Padhāniyaṅgapañcakavaṇṇanā

317. Padhāniyaṅgānīti padhānaṃ vuccati padahanaṃ, padhānamassa atthīti padhāniyo, padhāniyassa bhikkhuno aṅgāni padhāniyaṅgāni. Saddhoti saddhāya samannāgato. Saddhā panesā āgamanasaddhā, adhigamanasaddhā, okappanasaddhā, pasādasaddhāti catubbidhā. Tattha sabbaññubodhisattānaṃ saddhā abhinīhārato āgatattā āgamanasaddhā nāma. Ariyasāvakānaṃ paṭivedhena adhigatattā adhigamanasaddhā nāma. Buddhō dhammo saṅghoti vutte acalabhāvena okappanaṃ okappanasaddhā nāma. Pasāduppatti pasādasaddhā nāma. Idha okappanasaddhā adhippetā. Bodhinti catutthamaggañāṇaṃ. Taṃ suppaṭividdhaṃ tathāgatenāti saddahati. Desanāsīsameva cetāṃ, iminā pana aṅgena tīsupi ratanesu saddhā adhippetā. Yassa hi buddhādīsu pasādo balavā, tassa padhānavīriyaṃ ijjhati. Appābādhoti arogo. Appātāṅkoti niddukkho. Samavepākiniyāti samavipācanīyā. Gahaṇiyāti kammajatejodhātuyā. Nātisītāya nāccuṇhāyāti atisītagahaṇiko sītabhīrū hoti, accuṇhagahaṇiko uṇhabhīrū hoti, tesāṃ padhānaṃ na ijjhati. Majjhimagahaṇikassa ijjhati. Tenāha - “majjhimāya padhānakkhamāyā”ti. Yathābhūtaṃ attānaṃ āvikattāti yathābhūtaṃ attano aṇuṇaṃ pakāsetā. Udayatthagāminiyāti udayaṅca atthaṅgamaṅca gantuṃ paricchindituṃ samatthāya, etena paññāsalakkhaṇapariggāhakaṃ udayabbayañāṇaṃ vuttaṃ. Ariyāyāti parisuddhāya. Nibbedhikāyāti anibbiddhapubbe lobhakkhandhādayo nibbijjhituṃ samatthāya. Sammā dukkhakkhayagāminiyāti tdaṅgavasena kilesānaṃ pahīnattā yaṃ yaṃ dukkhaṃ khīyati, tassa tassa dukkhassa khayagāminiyā. Iti sabbehi imehi padehi vipassanāpaññāva kathitā. Duppaññassa hi padhānaṃ na ijjhati.

Suddhāvāsādipañcakavaṇṇanā

318. Suddhāvāsāti suddhā idha āvasiṃsu āvasanti āvasissanti vāti suddhāvāsā. Suddhāti kilesamalarahitā anāgāmikhīṇāsavā. Avihātiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ mahāpadāne vuttameva.

Anāgāmīsu āyuno majjhaṃ anatikkamitvā antarāva kilesapariniḥḥānaṃ arahattaṃ patto antarāpariniḥḥāyī nāma. Majjhaṃ upahacca atikkamitvā patto upahaccapariniḥḥāyī nāma. Asaṅkhārena appayogena akilamanto sukhena patto asaṅkhārapariniḥḥāyī nāma. Sasaṅkhārena sappayogena kilamanto dukkhena patto sasaṅkhārapariniḥḥāyī nāma. Ime cattāro pañcasupi suddhāvāsesu labbhanti. Uddhaṃsotoakaniṭṭhagāmīti ettha pana catukkaṃ veditabbaṃ. Yo hi avihāto paṭṭhāya cattāro devaloke sodhetvā akaniṭṭhaṃ gantvā pariniḥḥāyati, ayaṃ uddhaṃsoto akaniṭṭhagāmī nāma. Yo avihāto dutiyaṃ vā tatiyaṃ vā catutthaṃ vā devalokaṃ gantvā pariniḥḥāyati, ayaṃ uddhaṃsoto na akaniṭṭhagāmī nāma. Yo kāmabhavato akaniṭṭhesu nibbattitvā pariniḥḥāyati, ayaṃ na uddhaṃsoto akaniṭṭhagāmī nāma. Yo heṭṭhā catūsu devalokesu tattha tattheva nibbattitvā pariniḥḥāyati, ayaṃ na uddhaṃsoto na akaniṭṭhagāmī nāmāti.

Cetokhilapañcakavaṇṇanā

319. Cetokhilāti cittassa thaddhabhāvā. Satthari kaṅkhatīti satthu sarīre vā guṇe vā kaṅkhati. Sarīre kaṅkhamāno “dvattiṃsamahāpurisavaralakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ nāma sarīraṃ atthi nu kho natthī”ti kaṅkhati. Guṇe kaṅkhamāno “atītānāgatapaccuppannajānanasamatthaṃ sabbaññutaññaṃ atthi nu kho natthī”ti kaṅkhati. Ātappāyāti vīriyakaraṇatthāya. Anuyogāyāti punappunaṃ yogāya. Sātaccāyāti satatakiriya. Padhānāyāti padahanatthāya. Ayaṃ paṭhamo cetokhiloti ayaṃ satthari vicikicchāsāṅkhāto paṭhamo cittassa thaddhabhāvo. Dhammeti pariyattidhamme ca paṭivedhadhamme ca. Pariyattidhamme kaṅkhamāno “tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ caturāsītiddhammakhandhasahassānīti vadanti, atthi nu kho etaṃ natthī”ti kaṅkhati. Paṭivedhadhamme kaṅkhamāno “vipassanānissando maggo nāma, magganissando phalaṃ nāma, sabbasaṅkhārapaṭinissaggo nibbānaṃ nāmāti vadanti, taṃ atthi nu kho natthī”ti kaṅkhati. Saṅghe kaṅkhatīti “ujuppaṭipannotiādīnaṃ padānaṃ vasena evarūpaṃ paṭipadaṃ paṭipanno cattāro maggaṭṭhā cattāro phalaṭṭhāti aṭṭhannaṃ puggalānaṃ samūhabhūto saṅgho nāma atthi nu kho natthī”ti kaṅkhati. Sikkhāya kaṅkhamāno “adhisīlasikkhā nāma, adhicitāadhipaṇṇāsikkhā nāmāti vadanti, sā atthi nu kho natthī”ti kaṅkhati. Ayaṃ pañcamoti ayaṃ sabrahmacārīsu kopasaṅkhāto pañcamo cittassa thaddhabhāvo kacavarabhāvo khāṇukabhāvo.

Cetasovinibandhādipaṇcakaṇṇanā

320. Cetasovinibandhāti cittaṃ bandhitvā muṭṭhiyaṃ katvā viya gaṇhantīti cetasovinibandhā. Kāmeti vatthukāmepe kilesakāmepe. Kāyeti attano kāye. Rūpeti bahiddhārūpe. Yāvadatthanti yattakaṃ icchatī, tattakaṃ. Udarāvadehakanti udarapūraṃ. Tañhi udaraṃ avadehanato “udarāvadehaka”nti vuccati. Seyyasukhanti mañcapīṭhasukhaṃ. Passasukhanti yathā samparivattakaṃ sayantassa dakkhiṇapassavāmapassānaṃ sukhaṃ hoti, evaṃ uppannaṃ sukhaṃ. Middhasukhanti niddāsukhaṃ. Anuyuttoti yuttappayutto viharati. Paṇidhāyāti patthayitvā. Brahmacariyenāti methunaviratibrahmacariyena. Devo vā bhavissāmīti mahesakkhadevo vā bhavissāmi. Devaññataro vāti appesakkhadevesu vā aññataro.

Indriyesu paṭhamapañcake lokiyāneva kathitāni. Dutiyapañcake paṭhamadutiyacatutthāni lokiyāni, tatiyapañcamāni lokiyalokuttarāni. Tatiyapañcake samathavipassanāmaggavasena lokiyalokuttarāni.

Nissaraṇiyapaṇcakaṇṇanā

321. Nissaraṇiyāti nissatā visaññuttā. Dhātuyoti attasuññasabhāvā. Kāme manasikarototi kāme manasikarontassa, asubhajjhānato vuṭṭhāya agadaṃ gahetvā visaṃ vīmaṃsanto viya vīmaṃsanatthaṃ kāmābhikṣaṃ cittaṃ pesentassāti attho. Na pakkhandatīti na pavisati. Na pasīdatīti pasādaṃ nāpajjati. Na santiṭṭhatīti na patiṭṭhati. Na vimuccatīti nādhimuccati. Yathā pana kukkuṭapattaṃ vā nhārudaddulaṃ vā aggimhi pakkhittaṃ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati; evaṃ patilīyati na pasāriyati. Nekkhammaṃ kho panāti idha nekkhammaṃ nāma dasasu asubhesu paṭhamajjhānaṃ, tadassa manasikaroto cittaṃ pakkhandati. Tassa taṃ cittanti tassa taṃ asubhajjhānacittaṃ. Sugatanti gocarā gatattā suṭṭhu gataṃ. Subhāvitanti ahānabhāgiyattā suṭṭhu bhāvitā. Suvuṭṭhitanti kāmato suṭṭhu vuṭṭhitaṃ. Suvimuttanti kāmehi suṭṭhu vimuttaṃ. Kāmapaccayā āsavā nāma kāmahetukā cattāro āsavā. Vighātāti dukkhā. Pariḷāhāti kāmāragapariḷāhā. Na so taṃ vedanaṃ vedetīti so taṃ kāmavedanaṃ

vighātapariḷāhavedanañca na vedayati. Idamakkhātaṃ kāmānaṃ nissaraṇanti idaṃ asubhajjhānaṃ kāmehi nissaṭṭattā kāmānaṃ nissaraṇanti akkhātaṃ. Yo pana taṃ jhānaṃ pādakaṃ katvā saṅkhāre sammasanto tatiyaṃ maggaṃ patvā anāgāmiphalena nibbānaṃ disvā puna kāmā nāma natthīti jānāti, tassa cittaṃ accantanissaraṇameva. Sesapadesupi eseva nayo.

Ayaṃ pana viseso, dutiyavāre mettājhānāni byāpādassa nissaraṇaṃ nāma. Tatiyavāre karuṇājhānāni vihiṃsāya nissaraṇaṃ nāma. Catutthavāre arūpajjhānāni rūpānaṃ nissaraṇaṃ nāma. Accantanissaraṇe cettha arahattaphalaṃ yojetabbaṃ.

Pañcamavāre sakkāyaṃ manasikarototi suddhasaṅkhāre pariggaṇhitvā arahattaṃ pattassa sukkhavipassakassa phalasamāpattito vuṭṭhāya vīmaṃsanatthaṃ pañcupādānakkhandhābhimukhaṃ cittaṃ pesentassa. Idamakkhātaṃ sakkāyanissaraṇanti idaṃ arahattamaggena ca phalena ca nibbānaṃ disvā tthitassa bhikkhuno puna sakkāyo natthīti uppannaṃ arahattaphalasamāpatticittaṃ sakkāyassa nissaraṇanti akkhātaṃ.

Vimuttāyatanapañcakavaṇṇanā

322. Vimuttāyatanānīti vimuccanakāraṇāni. Atthapaṭisaṃvedinoti pāḷiatthaṃ jānantassa. Dhammapaṭisaṃvedinoti pāḷiṃ jānantassa. Pāmojjanti taruṇapīti. Pītīti tuṭṭhākārabhūtā balavapīti. Kāyoti nāmakāyo paṭipassambhati. Sukhaṃ vedayatīti sukhaṃ paṭilabhati. Cittaṃ samādhiyatīti arahattaphalasamādhinā samādhiyatīti. Ayañhi taṃ dhammaṃ suṇanto āgatāgataṭṭhāne jhānavipassanāmaggaṃ phalāni jānāti, tassa evaṃ jānato pīti uppajjati. So tassā pītiyā antarā osakkituṃ na dento upacāraṃ kammaṭṭhānīko hutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Taṃ sandhāya vuttaṃ - “cittaṃ samādhiyatī”ti. Sesesupi eseva nayo. Ayaṃ pana viseso, samādhinimittanti aṭṭhatīṃsāya ārammaṇesu aññataro samādhiyeva samādhinimittam. Suggahitaṃ hotītiādīsu ācariyasantike kammaṭṭhānaṃ uggaṇhantena suṭṭhu gahitaṃ hoti. Suṭṭhu manasikatanti suṭṭhu upadhāritaṃ. Suppaṭividdhaṃ paññāyāti paññāya suṭṭhu paccakkaṃ kataṃ. Tasmīṃ dhammeti tasmīṃ kammaṭṭhānapāḷidhamme.

Vimuttiparipācanīyāti vimutti vuccati arahattaṃ, taṃ paripācentīti vimuttiparipācanīyā. Aniccasaññāti aniccānupassanāññāṇe uppannasaññā. Anicce dukkhasaññāti dukkhānupassanāññāṇe uppannasaññā. Dukkhe anattasaññāti anattānupassanāññāṇe uppannasaññā. Pahānasaññāti pahānānupassanāññāṇe uppannasaññā. Virāgasaññāti virāgānupassanāññāṇe uppannasaññā.

“Ime kho āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti chabbīsatiyā pañcakānaṃ vasena tiṃsasatapañhe kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Pañcakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chakkavaṇṇanā

323. Iti pañcakavasena sāmaggirasam dassetvā idāni chakkavasena dassetuṃ puna desanaṃ ārabhi. Tattha ajjhattikānīti ajjhattajjhattikāni. Bāhirānīti tato ajjhattajjhattato bahibhūtāni. Vitthārato pana āyatanakathā visuddhimagge kathitāva. Viññāṇakāyāti viññāṇasamūhā. Cakkhuviññāṇanti cakkhupasādanissitaṃ kusālākusalavipākaviññāṇaṃ. Esa nayo sabbattha. Cakkuṃ samphassoti cakkhunissito samphasso. Sotasamphassādīsupi eseva nayo. Manosamphassoti ime dasa

samphasse t̥hapetvā seso sabbo manosamphasso nāma. Vedanāchakkampi eteneva nayena veditabbaṃ. Rūpasaññāti rūpaṃ ārammaṇaṃ katvā uppannā saññā. Etenupāyena sesāpi veditabbā. Cetanāchakkepi eseva nayo. Tathā taṇhāchakke.

Agāravoti gāravavirahito. Appatissoti appatissayo anīcavutti. Ettha pana yo bhikkhu satthari dharamāne tīsu kālesu upaṭṭhānaṃ na yāti. Satthari anupāhane caṅkamante saupāhano caṅkamati, nīce caṅkamante ucce caṅkamati, heṭṭhā vasante upari vasati, satthudassanaṭṭhāne ubho aṃse pārupati, chattaṃ dhāreti, upāhanaṃ dhāreti, nahāyati, uccāraṃ vā passāvaṃ vā karoti. Parinibbute pana cetiyaṃ vandituṃ na gacchati, cetiyassa paññāyanaṭṭhāne satthudassanaṭṭhāne vuttaṃ sabbam karoti, ayaṃ satthari agāravo nāma. Yo pana dhammassavane saṃghuṭṭhe sakkaccaṃ na gacchati, sakkaccaṃ dhammaṃ na suṇāti, samullapanto nisīdati, sakkaccaṃ na gaṇhāti, na vāceti, ayaṃ dhamme agāravo nāma. Yo pana therena bhikkhunā anajjhīṭṭho dhammaṃ deseti, nisīdati, pañhaṃ katheti, vuḍḍhe bhikkhū ghaṭṭento gacchati, tiṭṭhati, nisīdati, dussapallatthikaṃ vā hatthapallatthikaṃ vā karoti, saṅghamajjhe ubho aṃse pārupati, chattupāhanaṃ dhāreti, ayaṃ saṅghe agāravo nāma. Ekabhikkhusmimpi hi agārove kate saṅghe agāravo katova hoti. Tisso sikkhā pana apūrayamānova sikkhāya agāravo nāma. Appamādalakkhaṇaṃ ananubrūhayamāno appamāde agāravo nāma. Duvidhampi paṭisanthāraṃ akaronto paṭisanthāre agāravo nāma. Cha gāravā vuttappaṭipakkhavasena veditabbā.

Somanassūpavicārāti somanassasampayuttā vicārā. Somanassaṭṭhāniyanti somanassakāraṇabhūtaṃ. Upavicaratīti vitakkena vitakketvā vicārena paricchindati. Esa nayo sabbattha. Domanassūpavicārāpi evameva veditabbā. Tathā upekkhūpavicārā. Sāraṇīyadhammā heṭṭhā vitthāritā. Diṭṭhisāmaññagatoti iminā pana padena kosambakasutte paṭhamamaggo kathito. Idha cattāropi maggā.

Vivādamūlachakkavaṇṇanā

325. Vivādamūlānīti vivādassa mūlāni. Kodhanoti kujjhanalakkhaṇena kodhena samannāgato. Upanāhīti veraappaṭinissaggalakkhaṇena upanāhena samannāgato. Ahitāya dukkhāya devamanussānanti dvinnam bhikkhūnaṃ vivādo kathaṃ devamanussānaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattati. Kosambakakkhandhake viya dvīsu bhikkhūsu vivādaṃ āpannesu tasmiṃ vihāre tesam antevāsikā vivadanti. Tesam ovādaṃ gaṇhanto bhikkhunisaṅgho vivadati. Tato tesam upaṭṭhākā vivadanti. Atha manussānaṃ āraṅghadevatā dve koṭṭhāsā honti. Tattha dhammavādīnaṃ āraṅghadevatā dhammavādīniyo honti adhammavādīnaṃ adhammavādīniyo. Tato āraṅghadevatānaṃ mittā bhumma devatā bhijjanti. Evaṃ paramparā yāva brahmalokā t̥hapetvā ariyasāvake sabbe devamanussā dve koṭṭhāsā honti. Dhammavādīhi pana adhammavādīnova bahutarā honti. Tato “yaṃ bahukehi gahitaṃ, taṃ taccha”nti dhammaṃ vissajjetvā bahutarāva adhammaṃ gaṇhanti. Te adhammaṃ purakkhatvā vadantā apāyesu nibbattanti. Evaṃ dvinnam bhikkhūnaṃ vivādo devamanussānaṃ ahitāya dukkhāya hoti.

Ajjhattaṃ vāti tumhākaṃ abbhantaraparisāya. Bahiddhā vāti paresaṃ parisāya.

Makkhīti paresaṃ guṇamakkhanalakkhaṇena makkhena samannāgato. Paḷāsīti yugaggāhalakkhaṇena paḷāsena samannāgato. Issukīti parasakkārādīni issāyanalakkhaṇāya issāya samannāgato. Maccharīti āvāsamacchariyādīhi samannāgato. Saṭhoti kerāṭiko. Māyāvīti katapāpapaṭicchādako. Pāpicchoti asantasambhāvanicchako dussilo. Micchādiṭṭhīti natthikavādī ahetukavādī

akiriyavādī. Sandiṭṭhiparāmāsīti sayam diṭṭhimeva parāmasati. Ādhānaggāhīti daḷhaggāhī. Duppaṭinissaggīti na sakkā hoti gahitaṃ vissajjāpetuṃ.

Pathavīdhātūti patiṭṭhādhātu. Āpodhātūti ābandhanadhātu. Tejodhātūti paripācanadhātu. Vāyodhātūti vitthambhanadhātu. Ākāsadhātūti asamphuṭṭhadhātu. Viññāṇadhātūti vijānanadhātu.

Nissaraṇiyachakkavaṇṇanā

326. Nissaraṇiyā dhātuyoti nissaṭadhātuyova. Pariyādāya tiṭṭhatīti pariyādiyitvā hāpetvā tiṭṭhati. ‘Mā hevantissa vacanīyo’ti yasmā abhūtaṃ byākaraṇaṃ byākaroti, tasmā mā evaṃ bhaṇīti vattabbo. Yadidaṃ mettācetovimuttīti yā ayaṃ mettācetovimutti, idaṃ nissaraṇaṃ byāpādassa, byāpādato nissaṭāti attho. Yo pana mettāya tikacatukkajjhānato vuṭṭhito saṅkhāre sammāsītva tatiyamaggaṃ patvā “puna byāpādo natthī”ti tatiyaphalena nibbānaṃ passati, tassa cittaṃ accantaṃ nissaraṇaṃ byāpādassa. Etenupāyena sabbattha attho veditabbo.

Animittā cetovimuttīti arahattaphalasamāpatti. Sā hi rāganimittādīnañceva rūpanimittādīnañca niccanimittādīnañca abhāvā “animittā”ti vuttā. Nimittānusārīti vuttappabhedam nimittaṃ anusaratīti nimittānusārī.

Asmīti asmimāno. Ayamahamasmīti pañcasu khandhesu ayaṃ nāma ahaṃ asmīti ettāvata arahattaṃ byākataṃ hoti. Vicikicchākathaṃkathāsallanti vicikicchābhūtaṃ kathaṃkathāsallaṃ. ‘Mā hevantissa vacanīyo’ti sace te paṭhamamaggavajjhā vicikicchā uppajjati, arahattabyākaraṇaṃ micchā hoti, tasmā mā abhūtaṃ bhaṇīti vāretabbo. Asmimānasamugghātoti arahattamaggo. Arahattamaggaphalavasena hi nibbāne diṭṭhe puna asmimāno natthīti arahattamaggo asmimānasamugghātoti vutto.

Anuttariyādichakkavaṇṇanā

327. Anuttariyānīti anuttarāni jeṭṭhakāni. Dassanesu anuttariyaṃ dassanānuttariyaṃ. Sesapadesupi eseva nayo. Tattha hatthiratanādīnaṃ dassanaṃ na dassanānuttariyaṃ, nivīṭṭhasaddhassa pana nivīṭṭhapemavasena dasabalassa vā bhikkhusaṅghassa vā kasiṇāsubhanimittādīnaṃ vā aññatarassa dassanaṃ dassanānuttariyaṃ nāma. Khattiyādīnaṃ guṇakathāsavanaṃ na savanānuttariyaṃ, nivīṭṭhasaddhassa pana nivīṭṭhapemavasena tiṇṇaṃ vā ratanānaṃ guṇakathāsavanaṃ tepiṭakabuddhavacanasavanaṃ vā savanānuttariyaṃ nāma. Mañiratanādilābho na lābhānuttariyaṃ, sattavidhaariyadhanalābho pana lābhānuttariyaṃ nāma. Hatthisippādisikkhanaṃ na sikkhānuttariyaṃ, sikkhattayapūraṇaṃ pana sikkhānuttariyaṃ nāma. Khattiyādīnaṃ pāricariyā na pāricariyānuttariyaṃ, tiṇṇaṃ pana ratanānaṃ pāricariyā pāricariyānuttariyaṃ nāma. Khattiyādīnaṃ guṇānussaraṇaṃ nānussatānuttariyaṃ, tiṇṇaṃ pana ratanānaṃ guṇānussaraṇaṃ anussatānuttariyaṃ nāma.

Anussatiyova anussatiṭṭhānāni nāma. Buddhānussatīti buddhassa guṇānussaraṇaṃ. Evaṃ anussarato hi pīti uppajjati. So taṃ pītiṃ khayato vayato paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Upacārakammaṭṭhānaṃ nāmetaṃ gihīnampi labbhati, esa nayo sabbattha. Vitthārakathā panettha visuddhimagge vuttanayeneva veditabbā.

Satatavihārachakkavaṇṇanā

328. Satatavihārāti khīṇāsavassa niccavihārā. Cakkhunā rūpaṃ disvāti cakkhudvārāmmaṇe āpāthagate taṃ rūpaṃ cakkhuviññāṇena disvā javanakkhaṇe iṭṭhe arajjanto neva sumano hoti, aniṭṭhe adussanto na dummano. Asamapekkhane moḥaṃ anuppādentō upekkhako viharati majjhatto, satiyā yuttattā sato, sampajaññaṇa yuttattā sampajāno. Sesapadesupi eseṇa nayo. Iti chasupi dvāresu upekkhako viharatīti iminā chaḷaṅgupekkhā kathitā. Sampajānoti vacanato pana cattāri ṇāṇasampayuttacittāni labbhanti. Satatavihārāti vacanato aṭṭhapi mahācittāni labbhanti arajjanto adussantoti vacanato dasapi cittāni labbhanti. Somanassaṃ kathaṃ labbhatīti ce āsevanato labbhati.

Abhijātichakkavaṇṇanā

329. Abhijātiyoti jātiyo. Kaṇhābhijātiko samānoti kaṇhe nīcakule jāto hutvā. Kaṇhaṃ dhammaṃ abhijāyatīti kāḷakaṃ dasadussīlyadhammaṃ pasavati karoti. So taṃ abhijāyitvā niraye nibbattati. Sukkaṃ dhammanti ahaṃ pubbepe puññaṇaṃ akatattā nīcakule nibbatto. Idāni puññaṃ karomīti puññaṇaṃ paṇḍaraṃ dhammaṃ abhijāyati. So tena sagge nibbattati. Akaṇhaṃ asukkaṃ nibbānanti nibbānañhi sace kaṇhaṃ bhavēyya, kaṇhavipākaṃ dadeyya. Sace sukkaṃ, sukkavipākaṃ dadeyya. Dvinnampi appadānato pana “akaṇhaṃ asukka”nti vuttaṃ. Nibbānañca nāma imasmiṃ atthe arahattaṃ adhippettaṃ. Tañhi kilesanibbānante jātattā nibbānaṃ nāma. Taṃ esa abhijāyati pasavati karoti. Sukkābhijātiko samānoti sukke uccakule jāto hutvā. Sesaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Nibbedhabhāgiyachakkavaṇṇanā

Nibbedhabhāgiyāti nibbedho vuccati nibbānaṃ, taṃ bhajanti upagacchantīti nibbedhabhāgiyā. Aniccaṇādayo pañcake vuttā. Nirodhānupassanāññaṇe saññaṇaṃ nirodhasaññaṇaṃ nāma.

“Ime kho, āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti dvāvīsatiyā chakkānaṃ vasena bāttiṃsasatapañhe kathento thero sāmaggirasāṃ dassesīti.

Chakkavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattakavaṇṇanā

330. Iti chakkavasena sāmaggirasāṃ dassetvā idāni sattakavasena dassetuṃ puna desanaṃ ārabhi.

Tattha sampattipaṭilābhaṭṭhena saddhāva dhanaṃ saddhādhanaṃ. Esa nayo sabbattha. Paññādhanāṃ panettha sabbasetṭhaṃ. Paññāya hi ṭhatvā tīṇi sucaritāni pañcasīlāni dasasīlāni pūretvā saggūpagā honti, sāvakapāramīññaṇaṃ, paccekabodhiññaṇaṃ, sabbaññaṇaṃ paṭivijjhanti. Imāsaṃ sampattīnaṃ paṭilābhakāraṇato paññaṇaṃ “dhana”nti vuttā. Sattapi cetāni lokiya lokuttaramissakāneva kathitāni. Bojjhaṅgakathā kathitāva.

Samādhiparikkhārāti samādhiparivārā. Sammādiṭṭhādīni vuttatthāneva. Imepi satta parikkhārā lokiya lokuttarāva kathitā.

Asaṃ dhammā asantā vā dhammā lāmakā dhammāti asaddhammā. Vipariyāyena saddhammā veditabbā. Sesamettha uttānatthameva. Saddhammesu pana saddhādayo sabbepi vipassakasseva kathitā. Tesupi paññaṇaṃ lokiya lokuttarā. Ayaṃ viseso.

Sappurisānaṃ dhammāti sappurisdhammā. Tattha suttageyyādikaṃ dhammaṃ jānātīti dhammaññū. Tassa tasseva bhāsitaṃ atthaṃ jānātīti atthaññū. “Ettakomhi sīlena samādhinā paññāyā”ti evaṃ attānaṃ jānātīti attaññū.

Paṭiggahaṇaparibhogesu mattaṃ jānātīti mattaññū. Ayaṃ kālo uddesassa, ayaṃ kālo paripucchāya, ayaṃ kālo yogassa adhigamāyāti evaṃ kālaṃ jānātīti kālāññū. Ettha ca pañca vassāni uddesassa kālo. Dasa paripucchāya. Idaṃ atisambādham. Dasa vassāni pana uddesassa kālo. Vīsati paripucchāya. Tato paraṃ yoge kammaṃ kātabbam. Atṭhavidhaṃ paraṃ jānātīti parisaññū. Sevitabbāsevitabbam puggalaṃ jānātīti puggalaññū.

331. Niddasavatthūnīti niddasādivatthūni. Niddaso bhikkhu, nibbīso, nittiṃso, niccattālīso, nippaññāso bhikkhūti evaṃ vacanakāraṇāni. Ayaṃ kira pañho titthiyasamaye uppanno. Titthiyā hi dasavassakāle mataṃ nigaṇṭhaṃ niddasoti vadanti. So kira puna dasavasso na hoti. Na kevalaṅca dasavassova. Navavassopi...pe... ekavassopi na hoti. Eteneva nayena vīsativassādikālepi mataṃ nibbīso, nittiṃso, niccattālīso, nippaññāsoti vadanti. Āyasmā ānando gāme vicaranto taṃ kathaṃ sutvā vihāraṃ gantvā bhagavato ārocesi. Bhagavā āha -

“Na idaṃ, ānanda, titthiyānaṃ adhivacanaṃ mama sāsane khīṇāsavassetam adhivacanaṃ. Khīṇāsavo hi dasavassakāle parinibbuto puna dasavasso na hoti. Na kevalaṅca dasavassova, navavassopi...pe... ekavassopi. Na kevalaṅca ekavassova, dasamāsikopi...pe... ekamāsikopi. Ekadivasikopi. Ekamuhuttopi na hoti eva. Kasmā? Puna paṭisandhiyā abhāvā. Nibbīsādīsopi eseva nayo. Iti bhagavā mama sāsane khīṇāsavassetam adhivacana”nti -

Vatvā yehi kāraṇehi so niddaso hoti, tāni dassetuṃ satta niddasavatthūni deseti. Theropi tameva desanaṃ uddharitvā satta niddasavatthūni idhāvuso, bhikkhu, sikkhāsamādānetiādīmāha. Tattha idhāti imasmiṃ sāsane. Sikkhāsamādāne tibbacchando hotīti sikkhattayapūraṇe bahalacchando hoti. Āyatiṅca sikkhāsamādāne avigatapemoti anāgate punadivasādīsopi sikkhāpūraṇe avigatapemena samannāgato hoti. Dhammanisantīyāti dhammanisāmanāya. Vipassanāyetam adhivacanaṃ. Icchāvinayeti taṇhāvinayane. Paṭisallāneti ekībhāve. Vīriyārambheti kāyikacetāsikassa vīriyassa pūraṇe. Satinepakketi satiyañceva nepakkabhāve ca. Diṭṭhipaṭivedheti maggadassane. Sesam sabbattha vuttanayeneva veditabbam.

Saññāsu asubhānupassanāññāṇe saññā asubhasaññā. Ādīnavānupassanāññāṇe saññā ādīnavasaññā nāma. Sesā heṭṭhā vuttā eva.

Balasattakaviññāṇaṭṭhitisattakapuggalasattakāni vuttanayāneva. Appahīnaṭṭhena anusayantīti anusayā. Thāmagato kāmarāgo kāmarāgānusayo. Esa nayo sabbattha. Saṃyojanasattakaṃ uttānatthameva.

Adhikaraṇasamathasattakavaṇṇanā

Adhikaraṇasamathesu adhikaraṇāni samenti vūpasamentīti adhikaraṇasamathā. Uppannuppannānanti uppannānaṃ uppannānaṃ. Adhikaraṇānanti vivādādhikaraṇaṃ anuvādādhikaraṇaṃ āpattādhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇanti imesaṃ catunnaṃ. Samathāya vūpasamāyāti samathatthañceva vūpasamanatthañca. Sammukhāvinayo dātabbo...pe... tiṇavatthārakoti ime satta samathā dātabbā.

Tatrāyaṃ vinicchayanayo. Adhikaraṇesu tāva dhammoti vā adhammoti vā aṭṭhārasahi vatthūhi vivadantānaṃ bhikkhūnaṃ yo vivādo, idaṃ vivādādhikaraṇaṃ nāma. Sīlavipattiyaṃ vā ācāraditṭhiājīvivipattiyaṃ vā anuvadantānaṃ anuvādo upavadanā ceva codanā ca, idaṃ anuvādādhikaraṇaṃ nāma. Mātikāya āgatā pañca, vibhaṅge dveti sattapi āpattikkhandhā, idaṃ āpattādhikaraṇaṃ nāma. Saṅghassa apalokanādīnaṃ catunnaṃ kammānaṃ karaṇaṃ, idaṃ kiccādhikaraṇaṃ nāma.

Tattha vivādādhikaraṇaṃ dvīhi samathehi sammati sammukhāvinayena ca yebhuyyasikāya ca. Sammukhāvinayeneva sammamānaṃ yasmiṃ vihāre uppannaṃ tasmīṃyeva vā aññattha vūpasametum gacchantānaṃ antarāmagge vā yattha gantvā saṅghassa niyyātitaṃ tattha saṅghena vā saṅhe vūpasametum asakkonte tattheva ubbāhikāya sammatapuggalehi vā vinicchitaṃ sammati. Evaṃ sammamāne ca panetasmīṃ yā saṅghasammukhatā dhammasammukhatā vinayasammukhatā puggalasammukhatā, ayaṃ sammukhāvinayo nāma.

Tattha ca kārakasāṅghassa saṅghasāmaggivasena sammukhībhāvo saṅghasammukhatā. Sametabbassa vatthuno bhūtatā dhammasammukhatā. Yathā taṃ sametabbaṃ, tattheva sammanaṃ vinayasammukhatā. Yo ca vivadati, yena ca vivadati, tesam ubhinnaṃ atthapaccatthikānaṃ sammukhībhāvo puggalasammukhatā. Ubbāhikāya vūpasame panettha saṅghasammukhatā parihāyati. Evaṃ tāva sammukhāvinayeneva sammati.

Sace panevampi na sammati, atha naṃ ubbāhikāya sammatā bhikkhū “na mayaṃ sakkoma vūpasametu”nti saṅghasseva niyyātentī, tato saṅgho pañcaṅgasamannāgataṃ bhikkhuṃ salākaggāhāpakaṃ sammannati. Tena guḷhakavivaṭakasakaṇṇajappakesu tīsu salākaggāhesu aññataravasena salākaṃ gāhāpetvā sannipatitaparīsāya dhammavādīnaṃ yebhuyyatāya yathā te dhammavādīno vadanti, evaṃ vūpasantaṃ adhikaraṇaṃ sammukhāvinayena ca yebhuyyasikāya ca vūpasantaṃ hoti.

Tattha sammukhāvinayo vuttanayo eva. Yaṃ pana yebhuyyasikākammassa karaṇaṃ, ayaṃ yebhuyyasikā nāma. Evaṃ vivādādhikaraṇaṃ dvīhi samathehi sammati. Anuvādādhikaraṇaṃ catūhi samathehi sammati - sammukhāvinayena ca sativinayena ca amūḷhavinayena ca tassapāpiyasikāya ca. Sammukhāvinayeneva sammamānaṃ yo ca anuvadati, yañca anuvadati, tesam vacanaṃ sutvā sace kāci āpatti natthi, ubho khamāpetvā, sace atthi, ayaṃ nāmettha āpattīti evaṃ vinicchitaṃ vūpasammati. Tattha sammukhāvinayalakkaṇaṃ vuttanayameva. Yadā pana khīṇāsavassa bhikkhuno amūlikāya sīlavipattiyaṃ anuddhamṣitassa sativinayaṃ yācamānassa saṅgho ñatticatutthena kammena sativinayaṃ deti, tadā sammukhāvinayena ca sativinayena ca vūpasantaṃ hoti. Dinne pana sativinaye puna tasmīṃ puggale kassaci anuvādo na ruhati.

Yadā ummattako bhikkhu ummādasena assāmaṇake ajjhācāre “saratāyasmā evarūpiṃ āpatti”nti bhikkhūhi codiyamāno “ummattakena me, āvuso, etaṃ kataṃ, nāhaṃ taṃ sarāmī”ti bhaṇantopi bhikkhūhi codiyamānova puna acodanattāya amūḷhavinayaṃ yācati, saṅgho cassa ñatticatutthena kammena amūḷhavinayaṃ deti, tadā sammukhāvinayena ca amūḷhavinayena ca vūpasantaṃ hoti. Dinne pana amūḷhavinaye puna tasmīṃ puggale kassaci tappaccayā anuvādo na ruhati.

Yadā pana pārājikena vā pārājikasāmantena vā codiyamānassa aññenaññaṃ paṭicarato pāpussannatāya pāpiyassa puggalassa “sacāyaṃ acchinnamūlo

bhavissati, sammā vattitvā osāraṇaṃ labhissati. Sace chinnaṃ uḷlo ayamevassa nāsaṇā bhavissati”ti maññaṃ osāraṇaṃ saṅgho ñatticatutthena kammaṇa tassapāpiyasikaṃ karoti, tadā sammukhāvinayena ca tassapāpiyasikāya ca vūpasantaṃ hotīti. Evaṃ anuvādādhikaraṇaṃ catūhi samathehi sammati. Āpattādhikaraṇaṃ tīhi samathehi sammati sammukhāvinayena ca paṭiññātakaraṇaṇa ca tiṇavatthāraṇaṇa ca. Tassa sammukhāvinayeneva vūpasamo natthi. Yadā pana ekassa vā bhikkhuno santike saṅghagaṇamaññhesu vā bhikkhu lahuṇaṃ āpattiṃ deseti, tadā āpattādhikaraṇaṃ sammukhāvinayena ca paṭiññātakaraṇaṇa ca vūpasammati.

Tattha sammukhāvinaye tāva yo ca deseti, yassa ca deseti, tesamā sammukhābhāvo puggalasammukhatā. Sesamā vuttanayameva.

Puggalassa gaṇassa ca desanākāle saṅghasammukhatā parihāyati. Yā panettha ahaṃ, bhante, itthannāmaṃ āpattiṃ āpannoti ca āma, passāmīti ca paṭiññā, tāya paṭiññāya “āyatiṃ saṃvareyyāsi”ti karaṇaṃ, taṃ paṭiññātakaraṇaṇa nāma. Saṅghādisese hi parivāsādiyācānā paṭiññā. Parivāsādīnaṃ dānaṃ paṭiññātakaraṇaṇa nāma. Dve pakkhajātā pana bhaṇḍanakāraṇā bhikkhū bahuṃ assāmaṇakaṃ ajjhācaritvā puna lajjidhamme uppanne sace mayaṃ imāhi āpattihi aññaṃaññaṃ kāressāma, siyāpi taṃ adhikaraṇaṃ kakkhaḷattāya saṃvatteyyāti aññaṃaññaṃ āpattiyā kāraṇaṇa dosamā disvā yadā tiṇavatthāraṇakammaṃ karonti, tadā āpattādhikaraṇaṃ sammukhāvinayena ca tiṇavatthāraṇaṇa ca sammati.

Tattha hi yattakā hatthapāsūpagatā “na metamā khamatī”ti evamā diṭṭhāvikammaṃ akatvā niddampi okkantaṃ honti, sabbesamā ṭhapetvā thullavajjañca gihipaṭisaṃyuttañca sabbāpattiyo vuṭṭhahanti, evamā āpattādhikaraṇaṇa tīhi samathehi sammati. Kiccādhikaraṇaṇa ekena samathena sammati sammukhāvinayeneva. Imāni cattāri adhikaraṇāni yathānurūpaṃ imehi sattahi samathehi sammanti. Tena vuttamā - uppannuppannānaṃ adhikaraṇānaṃ samathāya vūpasamāya sammukhāvinayo dātabbo...pe... tiṇavatthāraṇakoti. Ayamettha vinicchayanayo. Vitthāro pana samathakkhandhake āgatoyeva. Vinicchayopissa samantapāsādikāyaṃ vutto.

“Ime kho, āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbamā. Iti cuddasannaṃ sattakānaṃ vasena aṭṭhanavuti pañhe kathento thero sāmaggirasamā dassesīti.

Sattakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhakavaṇṇanā

333. Iti sattakavasena sāmaggirasamā dassetvā idāni aṭṭhakavasena dassetuṃ puna desanaṃ ārabhi. Tattha micchattāti ayāthāvā micchāsabhāvā. Sammattāti yāthāvā sammāsabhāvā.

334. Kusītavatthūnīti kusītassa alasassa vatthūni patiṭṭhā kosajjakāraṇānīti attho. Kammaṃ kattabbamā hotīti cīvaravicāraṇādikammaṃ kātabbamā hoti. Na vīriyamā ārabhatīti duvidhampi vīriyamā nārabhati. Appattassāti jhānavipassanāmaggaḥaḍḍhammassa appattassa pattiyaṃ. Anadhigatassāti tasseeva anadhigatassa adhigamatthāya. Asacchikatassāti tasseeva apaccakkhakatassa sacchikaraṇatthāya. Idamā paṭhamanti idamā handāhamā nipajjāmīti evamā osīdanamā

paṭhamam kusītavatthu. Iminā nayena sabbattha attho veditabbo. “Māsācitam maññe”ti ettha pana māsācitam nāma tintamāso. Yathā tintamāso garuko hoti, evam garukoti adhippāyo. Gilānā vuṭṭhito hotīti gilāno hutvā pacchā vuṭṭhito hoti.

335. Ārambhavatthūnīti vīriyakāraṇāni. Tesampi imināva nayena attho veditabbo.

336. Dānavatthūnīti dānakāraṇāni. Āsajja dānam detīti patvā dānam deti. Āgataṃ disvāva muhuttaṃyeva nisīdāpetvā sakkāraṃ katvā dānam deti, dassāmi dassāmīti na kilameti. Iti ettha āsādanam dānakāraṇam nāma hoti. Bhayā dānam detītiādīsupi bhayādīni dānakāraṇānīti veditabbāni. Tattha bhayam nāma ayaṃ adāyako akārakoti garahābhayam vā apāyabhayam vā. Adāsi meti mayham pubbe esa idaṃ nāma adāsīti deti. Dassati meti anāgate idaṃ nāma dassatīti deti. Sāhu dānanti dānam nāma sādhu sundaram, buddhādīhi paṇḍitehi pasatthanti deti. Cittālaṅkāracittaparikkhārattham dānam detīti samathavipassanācittassa alaṅkāratthañceva parivāratthañca deti. Dānañhi cittaṃ mudukaṃ karoti. Yena laddham hoti, sopi laddham meti muducitto hoti, yena dinnam, sopi dinnam mayāti muducitto hoti, iti ubhinnaṃpi cittaṃ mudukaṃ karoti, teneva “adantadamanam dāna”nti vuccati. Yathāha -

“Adantadamanam dānam, adānam dantadūsakam;
Dānena piyavācāya, unnamanti namanti cā”ti.

Imesu pana aṭṭhasu dānesu cittālaṅkāradānameva uttamam.

337. Dānūpapattiyoti dānapaccayā upapattiyo. Dahatīti ṭhapeti. Adhiṭṭhātīti tasseva vevacanam. Bhāvetīti vaḍḍheti. Hīne vimuttanti hīnesu pañcakāmaguṇesu vimuttam. Uttari abhāvitanti tato Uttari maggaphalatthāya abhāvitam. Tatrūpapattiyā saṃvattatīti yaṃ patthetvā kusalam kataṃ, tattha tattha nibbattanatthāya saṃvattati.

Vītarāgassāti maggena vā samucchinnarāgassa samāpattiyā vā vikkhambhitarāgassa. Dānamatteneva hi brahmaloke nibbattitum na sakkā. Dānam pana samādhivipassanācittassa alaṅkāro parivāro hoti. Tato dānena muducitto brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbattati. Tena vuttam “vītarāgassa no sarāgassā”ti.

Khattiyānam parisā khattiyaparisā, samūhoti attho. Esa nayo sabbattha.

Lokassa dhammā lokadhammā. Etehi mutto nāma natthi, buddhānampi hontiyeva. Vuttampi cetam - “aṭṭhime, bhikkhave, lokadhammā lokaṃ anuparivattanti, loka ca aṭṭha lokadhamme anuparivattatī”ti. Lābho alābhoti lābhe āgate alābho āgato evāti veditabbo. Yasādīsupi eseva nayo.

338. Abhibhāyatanavimokkhakathā heṭṭhā kathitā eva.

“Ime kho, āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbam. Iti ekādasannam aṭṭhakānam vasena aṭṭhāsīti pañhe kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Aṭṭhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Navakavaṇṇanā

340. Iti aṭṭhakavasena sāmaggirasam dassetvā idāni navakavasena dassetum puna desanam ārabhi. Tattha āghātavatthūnīti āghātakāraṇāni. Āghātam bandhatīti kopam bandhati karoti uppādeti.

Tam kutettha labbhāti tam anattacaraṇam mā ahoṣīti etasmiṃ puggale kuto labbhā, kena kāraṇena sakkā laddhum? Paro nāma parassa attano cittaruciya anattam karotīti evam cintetvā āghātam paṭivinodeti. Atha vā sacāham paṭikopam kareyyam, tam kopakaraṇam ettha puggale kuto labbhā, kena kāraṇena laddhabbanti attho. Kuto lābhātīpi pāṭho, sacāham ettha kopam kareyyam, tasmim me kopakaraṇe kuto lābhā, lābhā nāma ke siyunti attho. Imasmiṃca atthe tanti nipātamattameva hoti.

341. Sattāvāsāti sattānam āvāsā, vasanaṭṭhānānīti attho. Tattha suddhāvāsāpi sattāvāsova, asabbakālikattā pana na gahitā. Suddhāvāsā hi buddhānam khandhāvārasadisā. Asaṅkhyeyyakappe buddhesu anibbattantesu tam ṭhānam suñṇam hotīti asabbakālikattā na gahitā. Sesamettha yaṃ vattabbam, tam heṭṭhā vuttameva.

342. Akkhaṇesu dhammo ca desiyatīti catusaccadhammo desiyati. Opasamikoti kilesūpasamakaro. Parinibbānikoti kilesaparinibbānena parinibbānāvaho. Sambodhagāmīti catumaggañāṇapaṭivedhagāmī. Aññataranti asaṅṇabhavam vā arūpabhavam vā.

343. Anupubbavīhārāti anupaṭipāṭiyā samāpajjitabbavīhārā.

344. Anupubbanirodhāti anupaṭipāṭiyā nirodhā.

“Ime, kho āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbam. Iti channam navakānam vasena catupaṇṇāsa pañhe kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Navakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dasakavaṇṇanā

345. Iti navakavasena sāmaggirasam dassetvā idāni dasakavasena dassetum puna desanam ārabhi. Tattha nāthakaraṇāti “sanāthā, bhikkhave, viharatha mā anāthā, dasa ime, bhikkhave, dhammā nāthakaraṇā”ti evam akkhātā attano paṭiṭṭhakarā dhammā.

Kalyāṇamittotiādīsu sīlādiguṇasampannā kalyāṇā assa mittāti kalyāṇamitto. Te cassa ṭhānanisajjādīsu saha ayanato sahāyāti kalyāṇasahāyo. Cittena ceva kāyena ca kalyāṇamittesu eva sampavaṅko onatoti kalyāṇasampavaṅko. Suvaco hotīti sukhena vattabbo hoti sukhena anusāsitaḥ. Khamoti gāḷhena pharusena kakkhaḷena vuccamāno khamati, na kuppati. Padakkhiṇaggāhī anusāsaninti yathā ekacco ovadiyamāno vāmato gaṇhāti, paṭippharati vā asuṇanto vā gacchati, evam akatvā “ovadatha, bhante, anusāsatha, tumhesu anovadantesu ko añño ovadissatī”ti padakkhiṇam gaṇhāti.

Uccāvacānīti uccāni ca avacāni ca. Kiṃ karaṇīyānīti kiṃ karomīti evam vatvā kattabbakammāni. Tattha uccakammāni nāma cīvarassa karaṇam rajanam cetiye sudhākammaṃ uposathāgāracetiyagharabodhiyagharesu kattabbanti evamādi. Avacakammaṃ nāma pādadhovanamakhanādikhuddakakammaṃ. Tatrūpāyāyāti tatrūpagamanīyā. Alam kātunti kātum samattho hoti. Alam saṃvidhātunti vicāretum samattho.

Dhamme assa kāmo sinehoti dhammakāmo, tepiṭakaṃ buddhavadānaṃ piyāyatīti attho. Piyasamudāhāroti parasmim kathente sakkaccaṃ suṇāti, sayañca paresaṃ desetukāmo hotīti attho. “Abhidhamme abhivinaye”ti ettha dhammo abhidhammo, vinayo abhivinayoti catukkaṃ veditabbaṃ. Tattha dhammoti suttantapiṭakaṃ. Abhidhammoti satta pakaraṇāni. Vinayoti ubhatovibhaṅgā. Abhivinayoti khandhakaparivārā. Atha vā suttantapiṭakampi abhidhammapiṭakampi dhammo eva. Maggaphalāni abhidhammo. Sakalaṃ vinayapiṭakaṃ vinayo. Kilesavūpasamakāraṇaṃ abhivinayo. Iti sabbasmimpi ettha dhamme abhidhamme vinaye abhivinaye ca. Uḷārapāmojjoti bahulapāmojjo hotīti attho.

Kusalesu dhammesūti kāraṇatthe bhummaṃ, catubhūmakakusaladhammakāraṇā, tesam adhigamatthāya anikkhittadhuro hotīti attho.

346. Kasiṇadasake sakalaṭṭhena kasiṇāni. Tadārammaṇānaṃ dhammānaṃ khettaṭṭhena vā adhiṭṭhānaṭṭhena vā āyatanāni. Uddhanti upari gaganatalābhimukhaṃ. Adhoti heṭṭhā bhūmitalābhimukhaṃ. Tiriyanti khattamaṇḍalamiva samantā paricchinditvā. Ekacco hi uddhameva kasiṇaṃ vaḍḍheti, ekacco adho, ekacco samantato. Tena tena vā kāraṇena evaṃ pasāreti ālokaṃ rūpadassanakāmo. Tena vuttaṃ “pathavīkasiṇameko sañjānāti uddhaṃ adho tiriya”nti. Advayanti idaṃ pana ekassa aññabhāvānupagamanatthaṃ vuttaṃ. Yathā hi udakaṃ pavitṭhassa sabbadisāsu udakameva hoti, na aññaṃ, evameva pathavīkasiṇaṃ pathavīkasiṇameva hoti, natthi tassa añño kasiṇasambhedoti. Esa nayo sabbattha. Appamāṇanti idaṃ tassa tassa pharaṇaappamāṇavasena vuttaṃ. Tañhi cetasa pharanto sakalameva pharati, na “ayamassa ādi, idaṃ majjha”nti pamāṇaṃ gaṇhātīti. Viññāṇakasiṇanti cettha kasiṇugghāṭimākāse pavattaviññāṇaṃ. Tattha kasiṇavasena kasiṇugghāṭimākāse kasiṇugghāṭimākāsavasena tattha pavattaviññāṇe uddhaṃ adho tiriyaṭā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo. Kammatṭhānabhāvanānāyena panetāni pathavīkasiṇādīni vitthārato visuddhimagge vuttāneva.

Akusalakammapathadasakavaṇṇanā

347. Kammapathesu kammāneva sugatiduggatīnaṃ pathabhūtattā kammapathā nāma. Tesu pāṇātipāto adinnādānaṃ musāvādādayo ca cattāro brahmajāle vitthāritā eva. Kāmesumicchācāroti ettha pana kāmesūti methunasamācāresu methunavatthūsu vā. Micchācāroti ekantanindito lāmakācāro. Lakkhaṇato pana asaddhammādhippāyena kāyadvārappavattā agamanīyaṭṭhānavītikkamacetanā kāmesumicchācāro.

Tattha agamanīyaṭṭhānaṃ nāma purisānaṃ tāva māturakkhitā, piturakkhitā, mātāpiturakkhitā, bhāturakkhitā, bhaginirakkhitā, ñātirakkhitā, gottarakkhita, dhammarakkhitā, sārakkhā, saparidaṇḍāti māturakkhitādayo dasa. Dhanakkītā, chandavāsini, bhogavāsini, paṭavāsini, odapattakinī, obhatacumbaṭā, dāsī ca bhariyā ca, kammakārī ca bhariyā ca, dhajāhaṭā, muhuttikāti etā dhanakkītādayo dasāti vīsati. Itthīsu pana dvinnāṃ sārakkhasaparidaṇḍānaṃ dasannañca dhanakkītādīnanti dvādasannaṃ itthīnaṃ aññe purisā. Idaṃ agamanīyaṭṭhānaṃ nāma. So panesa micchācāro sīlādiguṇarahite agamanīyaṭṭhāne appasāvajjo. Sīlādiguṇasampanne mahāsāvajjo. Tassa cattāro sambhārā agamanīyavatthu, tasmim sevanacittaṃ, sevanappayogo, maggenamaggappaṭipattiadhivāsananti. Eko payogo sāhatthiko eva.

Abhijjhāyatīti abhijjhā, parabhaṇḍābhimukhī hutvā tanninnatāya pavattatīti attho. Sā

“aho vata idaṃ mamassā”ti evaṃ parabhaṇḍābhijjhāyanalakkhaṇā adinnādānaṃ viya appasāvajjā mahāsāvajjā ca. Tassā dve sambhārā parabhaṇḍaṃ, attano pariṇāmanañca. Parabhaṇḍavatthuke hi lobhe uppannepi na tāva kammaṇṇabhedo hoti, yāva “aho vatīdaṃ mamassā”ti attano na pariṇāmeti.

Hitasukhaṃ byāpādayatīti byāpādo. So paraṃ vināsāya manopadosalakkhaṇo pharusāvācā viya appasāvajjo mahāsāvajjo ca. Tassa dve sambhārā parasatto ca, tassa vināsacintā ca. Parasattavatthuke hi kodhe uppannepi na tāva kammaṇṇabhedo hoti, yāva “aho vatāyaṃ ucchijjheyya vinasseyyā”ti tassa vināsaṃ na cinteti.

Yathābhuccagahaṇābhāvena micchā passatīti micchādiṭṭhi. Sā “natthi dinna”ntiādinaṃ nayena viparītadassanalakkhaṇā. Samphappalāpo viya appasāvajjā mahāsāvajjā ca. Apīca aniyatā appasāvajjā, niyatā mahāsāvajjā. Tassā dve sambhārā vatthuno ca gahitākāraviparītātā, yathā ca taṃ gaṇhāti, tathābhāvena tassūpaṭṭhānanti.

Imesaṃ pana dasannaṃ akusalakammaṇṇaṃ dhammato koṭṭhāsato ārammaṇato vedanāto mūlatoti pañcahākārehi vinicchayo veditabbo.

Tattha dhammatoti etesu hi paṭipāṭiyā satta cetanādharmāva honti. Abhijjhādayo tayo cetanāsampayuttā.

Koṭṭhāsato paṭipāṭiyā satta, micchādiṭṭhi cāti ime aṭṭha kammaṇṇā eva honti, no mūlāni. Abhijjhābyāpādā kammaṇṇā ceva mūlāni ca. Abhijjhā hi mūlaṃ patvā lobho akusalamūlaṃ hoti. Byāpādo doso akusalamūlaṃ hoti.

Ārammaṇatoti pāṇātipāto jīvitindriyārammaṇato saṅkhārārammaṇo hoti. Adinnādānaṃ sattārammaṇaṃ vā saṅkhārārammaṇaṃ vā, micchācāro phoṭṭhabbavasena saṅkhārārammaṇo. “Sattārammaṇo”tipi eke. Musāvādo sattārammaṇo vā saṅkhārārammaṇo vā, tathā pīsuṇavācā. Pharusavācā sattārammaṇāva. Samphappalāpo diṭṭhasutamutaviññātavasena sattārammaṇo vā saṅkhārārammaṇo vā. Tathā abhijjhā. Byāpādo sattārammaṇova. Micchādiṭṭhi tebhūmakadhammavasena saṅkhārārammaṇā.

Vedanāto pāṇātipāto dukkhavedano hoti. Kiñcāpi hi rājāno coraṃ disvā hasamānāpi “gacchatha naṃ ghātethā”ti vadanti, sanniṭṭhāpakacetanā pana dukkhasampayuttāva hoti. Adinnādānaṃ tivedanaṃ. Micchācāro sukhamajjhāttavasena dvivedano. Sanniṭṭhāpakacitte pana majjhāttavedano na hoti. Musāvādo tivedano. Tathā pīsuṇavācā. Pharusavācā dukkhavedanā. Samphappalāpo tivedano. Abhijjhā sukhamajjhāttavasena dvivedanā tathā micchādiṭṭhi. Byāpādo dukkhavedano.

Mūlatoti pāṇātipāto dosamohavasena dvimūlako hoti. Adinnādānaṃ dosamohavasena vā lobhamohavasena vā. Micchācāro lobhamohavasena. Musāvādo dosamohavasena vā lobhamohavasena vā tathā pīsuṇavācā samphappalāpo ca. Pharusavācā dosamohavasena. Abhijjhā mohavasena ekamūlā. Tathā byāpādo. Micchādiṭṭhi lobhamohavasena dvimūlāti.

Kusalakammaṇṇadassakavaṇṇanā

Pāṇātipātā veramaṇiādini samādānasampattasamucchedavirativasena veditabbāni.

Dhammato pana etesupi paṭipāṭiyā satta cetanāpi vattanti viratīyopi. Ante tayo cetanāsampayuttāva.

Koṭṭhāsatoti paṭipāṭiyā satta kammaṭṭhā eva, no mūlāni. Ante tayo kammaṭṭhā ceva mūlāni ca. Anabhijjhā hi mūlaṃ patvā alobho kusalamūlaṃ hoti. Abyāpādo adoso kusalamūlaṃ. Sammādiṭṭhi amoho kusalamūlaṃ.

Ārammaṇatoti pāṇātipātādīnaṃ ārammaṇāneva etesaṃ ārammaṇāni. Vītikkamitabbatoyeva hi veramaṇī nāma hoti. Yathā pana nibbānārammaṇo ariyamaggo kilese pajahati, evaṃ jīvitindriyādiārammaṇāpete kammaṭṭhā pāṇātipātādīni dussīlyāni pajahantīti veditabbā.

Vedanātoti sabbe sukhavedanā honti majjhattavedanā vā. Kusalaṃ patvā hi dukkhavedanā nāma natthi.

Mūlatoti paṭipāṭiyā satta ñāṇasampayuttacittena viramantassa alobhaadosaamohavasena timūlāni honti, ñāṇavippayuttacittena viramantassa dvimūlāni. Anabhijjhā ñāṇasampayuttacittena viramantassa dvimūlā, ñāṇavippayuttacittena ekamūlā. Alobho pana attanāva attano mūlaṃ na hoti. Abyāpādepi eseva nayo. Sammādiṭṭhi alobhādosavasena dvimūlā evāti.

Ariyavāsadasakavaṇṇanā

348. Ariyavāsāti ariyā eva vaṣiṃsu vasanti vaṣissanti etesūti ariyavāsā. Pañcaṅgavippahīnoti pañcahi aṅgehi vippayuttova hutvā khīṇāsavo avasi vasati vaṣissatīti tasmā ayaṃ pañcaṅgavippahīnatā, ariyassa vāsattā ariyavāsoti vutto. Esa nayo sabbattha.

Evaṃ kho, āvuso, bhikkhu chaḷaṅgasamannāgato hotīti chaḷaṅgupekkhāya samannāgato hoti. Chaḷaṅgupekkhā nāma keti? Ñāṇādayo. “Ñāṇa”nti vutte kiriyato cattāri ñāṇasampayuttacittāni labbhanti. “Satatavihāro”ti vutte aṭṭha mahācittāni. “Rajjanadussanaṃ natthī”ti vutte dasa cittāni labbhanti. Somanassaṃ āsevanavasena labbhati.

Satārakkhena cetāsāti khīṇāsavassa hi tīsu dvāresu sabbakālaṃ sati ārakkhakiccaṃ sādheti. Tenevassa “carato ca tiṭṭhato ca suttassa ca jāgarassa ca satataṃ samitaṃ ñāṇadassanaṃ paccupaṭṭhitaṃ hotī”ti vuccati.

Puthusamaṇabrāhmaṇānanti bahūnaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ. Ettha ca samaṇāti pabbajjupagatā. Brāhmaṇāti bhovādino. Puthupaccekasaccānīti bahūni pāṭekkasaccāni, idameva dassanaṃ saccaṃ, idameva dassanaṃ saccanti evaṃ pāṭiyekkaṃ gahitāni bahūni saccānīti attho. Nunnānīti nihatāni. Paṇunnānīti suṭṭhu nihatāni. Cattānīti vissaṭṭhāni. Vantānīti vamitāni. Muttānīti chinnabandhanāni katāni. Pahīnānīti pajahitāni. Paṭinissaṭṭhānīti yathā na puna cittaṃ āruhanti, evaṃ paṭinissajjitāni. Sabbāneva tāni gahitaggaṇassa vissaṭṭhabhāvavevacanāni.

Samavayasatṭhesanoti ettha avayāti anūnā. Saṭṭhāti vissaṭṭhā. Sammā avayā saṭṭhā esanā assāti samavayasaṭṭhesano. Sammā vissaṭṭhasabbaesanoti attho. Rāgā cittaṃ vimuttantiādīhi maggassa kiccanipphatti kathitā.

Rāgo me pahīnotiādīhi paccavekkhaṇāya phalaṃ kathitaṃ.

Asekkhadhammasakavaṇṇanā

Asekkhā sammādiṭṭhītiādayo sabbepi phalasampayuttadhammā eva. Ettha ca sammādiṭṭhi, sammāññānti dvīsu ṭhānesu paññāva kathitā. Sammāvimuttīti iminā padena vuttāvasesā. Phalasamāpattidhammā saṅgahitāti veditabbā.

“Ime kho, āvuso”tiādi vuttanayeneva yojetabbaṃ. Iti channaṃ dasakānaṃ vasena samasaṭṭhi pañhe kathento thero sāmaggirasam dassesīti.

Dasakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañhasamodhānavāṇṇanā

349. Idha pana ṭhatvā pañhā samodhānetabbā. Imasmiñhi sutte ekakavasena dve pañhā kathitā. Dukavasena sattati. Tikavasena asītisataṃ. Catukkavasena dvesatāni. Pañcakavasena tiṃsasataṃ. Chakkavasena bāttiṃsasataṃ. Sattakavasena aṭṭhanavuti. Aṭṭhakavasena aṭṭhāsīti. Navakavasena catupaṇṇāsa. Dasakavasena samasaṭṭhīti evaṃ sahasaṃ cuddasa pañhā kathitā.

Imaṃhi suttantaṃ ṭhapetvā tepiṭake buddhavadāne añño suttanto evaṃ bahupañhapaṭimaṇḍito natthi. Bhagavā imaṃ suttantaṃ ādito paṭṭhāya sakalaṃ sutvā cintesi - “dhammasenāpati sārīputto buddhabalaṃ dīpetvā appaṭivattiyaṃ sīhanādaṃ nadati. Sāvakaabhāsītō vutte okappanā na hoti, jinabhāsītō vutte hoti, tasmā jinabhāsitaṃ katvā devamanussānaṃ okappanaṃ imasmiṃ suttante uppādessāmī”ti. Tato vuṭṭhāya sādhuṃ ādāsi. Tena vuttaṃ “atha kho bhagavā vuṭṭhahitvā āyasmantaṃ sārīputtaṃ āmantesi, sādhu, sādhu, sārīputta, sādhu kho tvaṃ sārīputta, bhikkhūnaṃ saṅgītipariyāyaṃ abhāsī”ti.

Tattha saṅgītipariyāyanti sāmaggīyā kāraṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - “sādhu, kho tvaṃ, sārīputta, mama sabbaññutaññāne saṃsanditvā bhikkhūnaṃ sāmaggirasam abhāsī”ti. Samanuñño satthā ahoṣīti anumodanena samanuñño ahoṣi. Ettakena ayaṃ suttanto jinabhāsito nāma jāto. Desanāpariyosāne imaṃ suttantaṃ manasikarontā te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇiṃsūti.

Sumaṅgalavilāsinīyā dīghanikāyaṭṭhakathāya

Saṅgītisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 1. Η συλλογή των μακρών ομιλιών - Σχόλια. 3. Σχόλια για το κεφάλαιο για τον Πάτχικα. 10. Σχόλια για την ομιλία για την συλλογική απαγγελία έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org